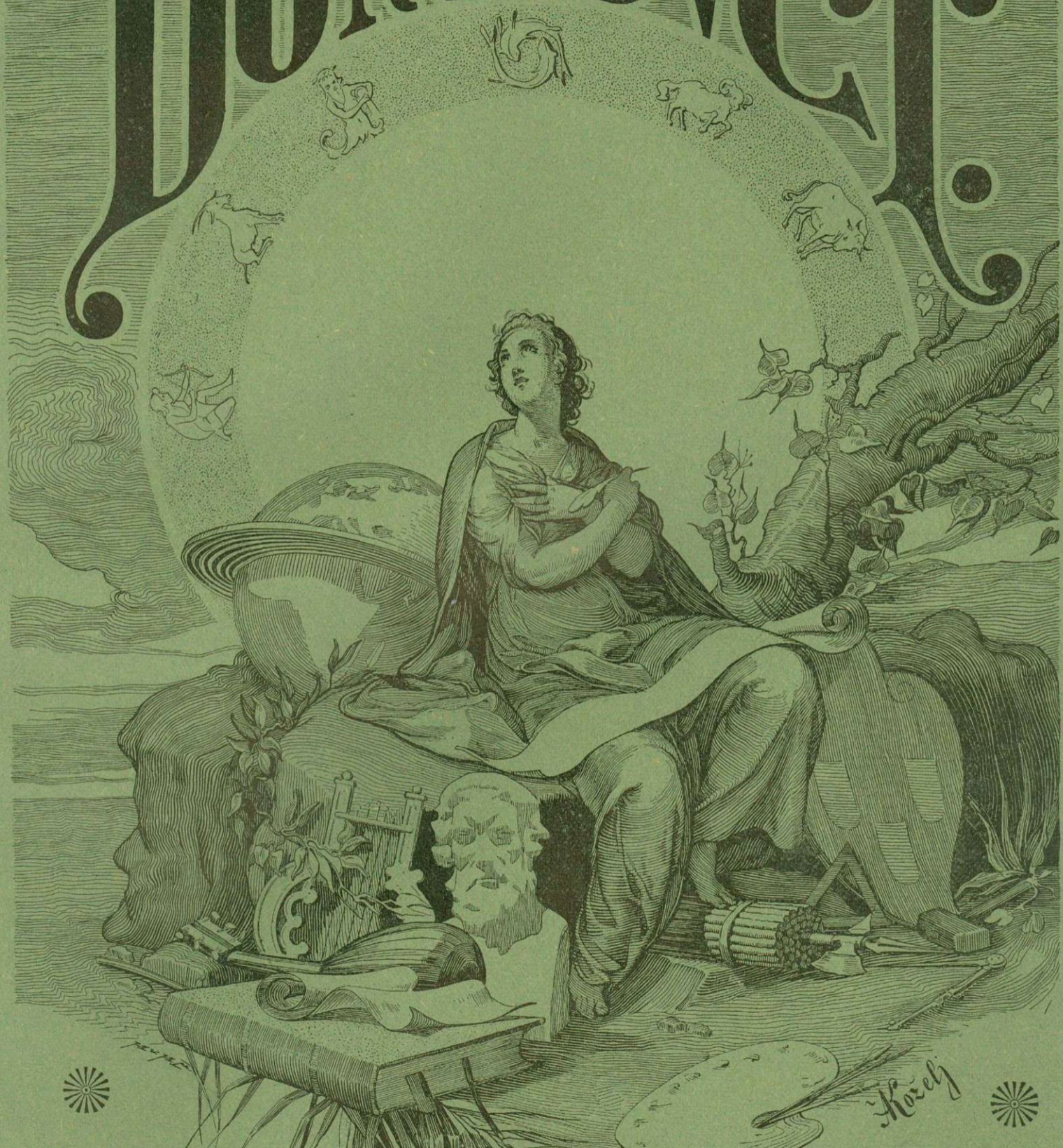

DOM in SVET

☀

List

s podobami
za leposlovje in znanstvo.

☀

Leto XIV. * *

Štev. 4. * * *

V Ljubljani 1901.

Vsebina.

	Stran
Ignacij Nikolajevič Potapenko. Spisal <i>F. Ks. G.</i>	193
Ah, ve moja leta . . . Zložil <i>Fran Žgur</i>	199
Vetrec čez grobove . . . Zložila <i>Ksenija</i>	199
Na vojvodskem prestolu. Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal <i>I. Selàn.</i> (Dalje.)	202
Neljubi gostje pred tisoč leti. Spisal <i>prof. dr. Fr. Kos.</i> (Konec)	210
Pa zašumelo . . . Zložil <i>Leo Levič</i>	218
Gazelice. 18., 19., 20., 21., 22., 23. Zložil <i>Anton Medved</i>	219
„In ti tudi!“ Velikotedenska sličica. — Spisal <i>Kancijan</i>	220
Moja zvezda. Zložil <i>Leo Levič</i>	224
Hosana, aleluja! Zložil <i>E.</i>	225
Izlet v Ostijo. Potopisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal <i>dr. Frančišek</i> <i>Kovačič.</i> (Dalje.)	226
Bršljan in bodičje. 3., 4., 5. Zložil <i>Anton Medved</i>	231
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben.</i> (Dalje.)	232
Srcé — knjiga. Zložil <i>M—l.</i>	237
Oče je . . . Akt iz tragike življenja. — Spisal <i>F. S. Finžgar.</i> (Konec.)	238
Drobnogled in drobni svet. Spisal kanonik <i>Ivan Sušnik</i> (Dalje.)	244
Moja bela stran. Študija. — Spisal <i>F. S. Pavlétov</i>	247
Velikonočna romanca. Zložil <i>Silvin Sardenko</i>	251
Deklica in roža. Zložil <i>Anton Medved</i>	251
Književnost	252
<i>Slovenska književnost.</i> Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.: Zgodbe sv. pisma. — Priprava na smrt. — — Za narodov blagor. — Ilijada. — Slovenska stenografija. — <i>Hrvaška književnost</i> Prvi hrvaški katolički sastanak. — Pregršt sušnja. — Zemljopis Hrvatske. — <i>Češka književnost.</i> Ideály výchovy. — O příčinách chorob nervových a duševních. — Splenotherapie tuberkulosity.	
Glasba	255
Mladinski glasi — Skladbe Volaričeve.	
To in ono	255
Prešernov sonetni venec. — Koncert „Glasbene Matice“. — Stjepan Ivičević. — Nova zvezda. — Rdeči sneg. — Japonci in evropska omika. — Najdražje kovine.	

Slike.

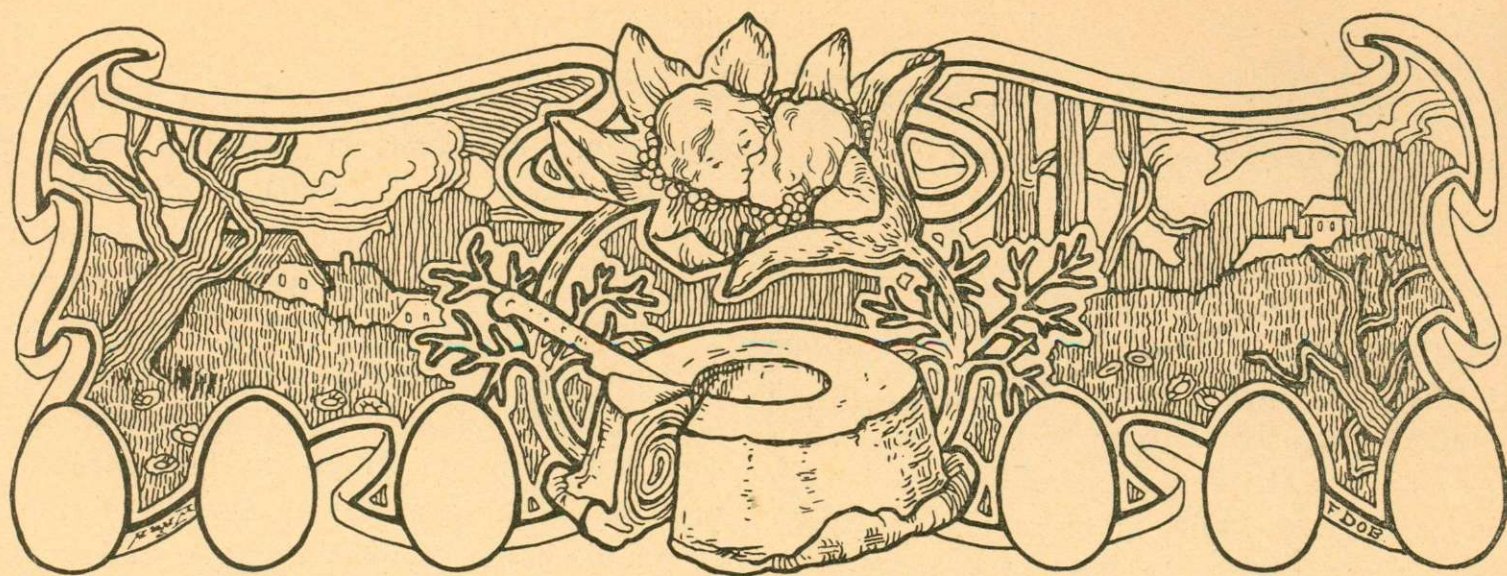
	Stran
Ecce homo. Kip <i>Iv. Zalarja</i>	195
Kristusa snemajo s križa. Slikal <i>Fra Bartolomeo</i>	200, 201
Narodna noša na severnem Ogrskem	212
Pri učenju. Risal <i>Ant. Koželj</i>	217
Vinjeta	225
Izkopine v Ostiji	226
Stari grad v Ostiji	233
Mitrov svečenik. (Kip, izkopan v Ostiji)	240
Zamotana stvar	249

„Dom in Svet“ izhajajo prvega dné vsakega meseca.

Urednika: *dr. Mihael Opeka* za leposlovje, *dr. Evgen Lampe* za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik *Marijanišče.* — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 8 K 40 h, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2 dol., za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark. Sprejemlje *lastništvo in upravnništvo v Marijanišču.*

Listnica uredništva G. Bajda Kasak: Vaš lepi spis „Na Taras Ševčenkovem grobu“ priobčimo v prihodnji številki. Za to pot nismo še mogli oskrbeti slik. — *G. A. R. v S.:* Nekaj priobčimo. — *G. I. E. Rubin:* Prihodnjic!

Ignacij Nikolajevič Potapenko.

Spisal *F. Ks. G.*

V ruski književnosti je malo tako plodovitih pisateljev kakor I. N. Potapenko. Njegovo ime zadnja leta pogosto srečavamo v raznih ruskih leposlovnih listih, katere zalaga s svojimi proizvodi; pa ne samo v Rusiji, ampak tudi v zapadni Evropi so že znani spisi tega plodovitega pisatelja. Potapenkov pisateljski talent sicer res ni vsakdanji, vendar bi našli v novejši ruski književnosti še nekoliko nadarjenjših pisateljev; kar se tiče marljivosti in plodovitosti mu pa gotovo pristoji prvo mesto. Kljubu plitvosti in površnosti, ki se zaradi velike pisateljeve plodovitosti opaža v nekaterih njegovih spisih, nahajamo na njem mnogo zanimivih in izvirnih potez posebno gledé na izbiranje snovi. Priznati moramo, da Potapenko nikakor ni klasičen pisateljski talent; pa vseeno je vreden, da se tudi Slovenci seznanimo ž njim.

I. N. Potapenko se je rodil leta 1856. v Fedorovski, vasi herzonske gubernije. Njegova mati je iz maloruske kmetiške rodbine; njegov oče je bil nekoliko časa ulanski častnik, pozneje je pa pustil vojaški stan in postal duhovnik. Mladi Potapenko se je doma naučil čitati in pisati; ko je bil star osem let, so ga poslali stariši v deško semenišče v Herzon. Takrat je bilo življenje v takih semeniščih urejeno še popolnoma po stari šegi,

kakor nam jo prav plastično in šaljivo opisuje Gogolj v svojih maloruskih povestih. Pa kmalu potem, ko je bil vstopil Potapenko, so ta semenišča začeli preosnavljati. Tako je Potapenko že v svoji mladosti doživel mnogo izpremembe, kar je gotovo pripomoglo, da se je razširilo njegovo duševno obzorje. Iz Herzona je šel v Odeso, kjer je vstopil v duhovsko semenišče; pa kmalu se je premislil in se vpisal na vseučilišče v Odesi. Iz Odesa je šel v Petrograd in se vpisal na filologično fakulteto. Veselila ga je tudi godba, in ker je imel jako lep glas, se je zopet premislil in vstopil na konservatorij. Z dobrim uspehom je dovršil konservatorij, vendar se je vsaj deloma izneveril glasbi in vse svoje moči posvetil pisateljevanju.

Leta 1881. je stopil Potapenko na književno polje. Prvi njegovi spisi v kritiki niso vzbudili posebne pozornosti. Od leta 1886. do l. 1890. je živel v Odesi in kot časnikar deloval pri mnogih listih. Leta 1890. se je vrnil v Petrograd, kjer je napisal večino svojih novel in povesti in postal sotrudnik skoraj vseh večjih ruskih časnikov. Preobširno bi bilo, ko bi hotel naštetati in obdelati vse njegove spise. Omenil bom le najznamenitejše, pred vsem pa splošno ocenil

njega pisateljski talent in izkušal poiskati glavne njegove misli in nazore.¹⁾

I.

Ideja naporega in vztrajnega dela je osnovna misel Potapenkovih spisov. Potapenko nas resno pozivlja na delo, na pravo službo v korist človeštvu (v noveli „Na pravi službi“). Brez usmiljenja zasmehuje in zaničuje vse one, ki bi radi živeli od tujega truda, na tuj račun, od pokojnine (v noveli „Na penziji“). Za to idejo je tako vnet, da celó sam sebe prepisuje, samo da bi jo izrazil določneje; neka druga njegova novela je noveli „Na pravi službi“ tako slična po tendenci in vsebini, da je le nekaka perifraza prve novele. Pa tega pisatelju ne zamerimo, saj je dobro, če ponavlja in na več načinov izraža idejo, ki je koristna in plodonosna. Slaba stran Potapenkova je pa, da imajo njegovi junaki o delu in premoženju včasih naivne, včasih pa nizke misli in ne posebno visoko naziranje o svetu in o življenju. Denar je sicer potreben in koristen, slaba je pa, če igra denar ulogo gospodarja. To pa je pri Potapenkovem junaku v noveli „Zdravi nazori“, ki pravi: „Jaz sem odkrit človek in rad govorim naravnost. Naravnost povem, da smatram bogastvo za najvišje blago v življenju, ker se ž njim lahko kupi vse drugo.“

Ali se res vse, pravica, sreča, poštenost itd. lahko kupi za denar? Potapenko na svojih junakih dokazuje, da vse. Isti junak se hvali, kako je vse njegovo življenje srečno in častno; najprvo je skrbel za svojo srečo, pa tudi drugim je pomagal do sreče. Sploh misli, da bi vsi lahko srečno živeli, ako bi znali živeti in se prilagoditi razmeram (to je: izrabiti vsako priliko v svojo korist). — Poglejmo, kako se je ta srečni junak v svojem življenju ravnal po teh besedah!

Naš junak je ljubil mlado žensko, ona ga je tudi ljubila, treba je bilo samo še po-

¹⁾ Večinoma sem se opiral na ruskega kritika Protopopova, ki je o Potapenku priobčil obširno oceno v mesečniku „Русская Мысль“ septembrovi št. 1. 1899.

roke. Toda med tem se zaljubi v mladenko star samec-milijonar, in praktični junak je kmalu uvidel ugodne razmere. Ponudil je svojo nevesto milijonarju za ženo, seveda je ni prodal, kakor se prodaja navadno, ampak razumneje. Junak diktira te-le pogoje: „Svojo nevesto vam prepustim samo zato, ker jo jako ljubim. Želim, da bi bila bogata, ker sem prepričan, da jo bo to bolj osrečilo, nego moja ljubezen. Vi imate svoje milijone do zadnje minute, po smrti vam je pa gotovo vseeno, kdo jih ima. Zato morate zdaj vse premoženje prepisati na nevesto in ji zagotoviti, da bo vse podedovala za vami.“ Praktični junak je računal s tem, da stari milijonar ne bo živel dolgo. In res je zadel pravo. Starec je umrl čez dve leti. Mlada vdova je vzela svojega prejšnjega ljubljence, praktični junak je pa postal srečen, ker je dobil za doto milijone.

Torej se je izteklo vse lepo in srečno; nikomur se ni godila krivica, ampak nasprotno, bilo je vsem prav. Starec je do smrti užival zakonsko ljubezen, prisiljeno ali ne, to mu je bilo vseeno. Mlada žena se je sicer dve leti dolgočasila (če je hotela, si je pa tudi lahko poiskala zabave), a zato si je zagotovila krasno bodočnost. Junak pa ni samo srečen, ampak tudi celó ponosen na svojo srečo, kakor je tudi pisatelj na posled lahko ponosen na svoj umotvor, da se mu je izteklo vse tako po sreči. To je res imenitno in srečno proračunjeno. Matematika je lepa, praktična veda. Zdaj pa pride na vrsto vprašanje: „Kaj pravi etika?“ Vsakdo si lahko odgovori sam, da so tu porušeni vsi nravni zakoni. Vsakomur se morajo studiti tako nizke, materialistične misli. Osebe v tej noveli nimajo niti pojma o nravnih zakonih in menda tudi vesti ne. Izkušnja uči, da oni, ki na tak način pride do bogastva, navadno ni tako srečen, kakor junak Potapenkove novele. Poleg tega pa ta čudna misel v noveli ni izražena umetniško. Vidi se, da je vse slučajno, ali od pisatelja proračunjeno. Skoraj nemogoče si je misliti, da bi bil pisatelj to pisal resno; rajši bi verjeli, da je to satira. Toda Potapenko je

še v drugih novelah („V kleti“ in „Rodbinska povest“) pokazal podobne nazore. V neki povesti pravi sam: „Dobro je pogosto vzrok zla.“ To pa tudi pokaže z zgledom, vzetim iz življenja. V drugi povesti pa kaže, da je tudi zlo včasih vzrok dobrega. Gotovo je, da se kaj takega zgodi v življenju, in znano je, da resnica oči kolje. Če nam pa to kak pisatelj tendenciozno kaže v svojih spisih, kaj si moremo misliti o njem in o njegovih нравnih idealih?

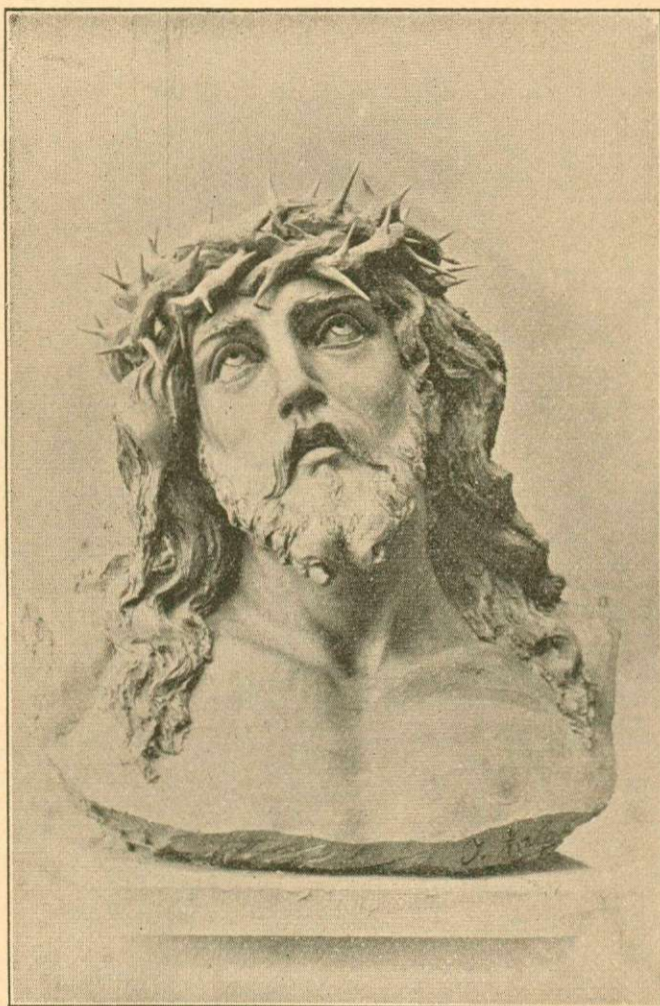
Sicer je lepo od Potapenka, da tako spoštuje delo in trud, vendar je žalostno, da omadežuje svoje pero s tendencioznim opisovanjem takih junakov, ki iz same praktičnosti in ljubezni do dela zanemarjajo najsvetejše človeške dolžnosti.

Potapenko pozna tudi druge ljudi z drugačnimi nameni in ideali. V noveli „Generalova hči“ se kaže vpliv tolstoizma; v nji lepo opisuje krasoto požrtvovalne ljubezni do bližnjega, samo na koncu nas iznenadi samoumor junakinje.

V noveli „Na pravi službi“ glavni junak Obnovlenski podpira vse, ki potrebujejo pomoči, in se pri tem ne dá voditi od egoizma, kakor mnogi drugi Potapenkovi junaki, in ne gleda mnogo na svojo korist, ampak pri tem sam sebe zatajuje in si tudi pritrjuje od svojih ust, samo da more pomagati siromakom. Potapenko spoštuje svojega junaka in mu v noveli daje priliko, da v najvišji meri pokaže svojo dobrotljivost, velikodušnost in nesebičnost. V tistem okraju nastane lakota, in Obnovlenski je stradajočim prorok, apostol in največji dobrotnik; vse ga občuduje in mu poje hvalo. Na koncu je pa efekt že skoraj pretiran. Bogata posestnica, ki je Obnovlenskemu pomagala pri njegovih usmiljenih delih, ga je občudovala in se zaljubila vanj, kar mu je tudi razodela. Toda Obnovlenski je „obstrmel in jo pogledal z začudenimi očmi.“ Zanimivo je tudi to, da se pisatelj v vsej povesti čudi nesebičnosti in ponižnosti svojega junaka; Potapenkov Obnovlenski vedno poudarja, da je nesebičen, kar se gotovo ne sklada s tipom, ki ga zastopa. Iz tega se vidi, da pisatelj ne zaupa

popolnoma svojemu junaku, ker mora vedno še z besedo poudarjati, da je nesebičen. — Potapenko nima nepokvarjenega merila za človeško dostojanstvo, kajti poštenost in ljubezen do bližnjega ni samo vzvišena lastnost, ampak tudi dolžnost; in čuditi se moramo Potapenku, da se tako čudi izpolnjevanju нравnih dolžnosti.

Lepo je, da Potapenko tako ljubi delavne ljudi, ker se včasih človek res lahko naveliča

Ecce homo. Kip Iv. Zalarja.

onih ruskih junakov, ki imajo toliko lepih in plemenitih načrtov, pa ničesa ne storé. Poleg tega je pa treba pomniti, da delo, trpljenje, razum in volja še ni vse, in da je nedovoljen utilitarizem brez moralnosti.

Toliko splošno o Potapenkovih нравnih nazorih. Potapenko ima v večini svojih spisov res pomanjkljive нравne nazore. Sicer pa Potapenko v svojih nazorih ni vedno strogo dosleden, in v nekaterih povestih bi mu tudi najstrožji kritik ne mogel veliko očitati v tem oziru.

Od l. 1890. dalje se pri Potapenku vidi omahovanje med moralnostjo in utilitarizmom, toda samo v nekaterih spisih. Najbrže je to posledica snovi same, ali pa vpliv tolstoizma in vpliv zdravega duha preprostega naroda. Novele „Generalova hči“, „Izvrševalni organ“, „Šestero“ in šaljive povesti „Krilata beseda“, „Domovina v nevarnosti“ in „Ostroumno“ so pisane tako lepo, da bi komaj verjeli, da so potekle iz istega peresa kakor roman „Ne-junak“, novele „Zdravi nazori“, „V kleti“ in „Rodbinska povest“. V prvih so značaji kakor iz kamena izklesani, v njih res bije žila življenja, večkrat nas zabava pisatelj z dobrodušnim humorjem, in dejanje se razvija povsem naravno. V drugih se pa osebe gibljejo in dejanje se vrši in razvija, kakor je proračunal in odmeril praktični pisatelj v svoji umni glavi.

II.

Videli smo, da je Potapenkova morala in filozofija sumljive vrednosti. Zdaj pa označimo njegovo pisateljsko sposobnost!

Potapenkov pisateljski talent je nenavadno velik. Potapenko je dober, dasi ne posebno natančen dušeslovec, izvrsten opazovavec in opisovavec življenja. Znatnega sledu v zgodovini ruske književnosti vendar ne bo zapustil, ker ne izobrazuje svojega talenta, ampak ga samo izrablja; zato je pa v sodobni književnosti kipeča delavnost Potapenkova nenavadna, zanimiva prikazen. Potapenko nima širokih in globokih idealov in ne obdeluje časovnih in življenjskih vprašanj, ki imajo pomen za bodočnost, ampak živi v vrtincu sedanjega življenja in ima poleg tega precej izkušnje in dobro pozna šolsko, kmetiško in mestno življenje v provinciji. Iz teh virov zajema snov za svoje spise, ki za sedanost gotovo niso brez pomena. Potapenko ima bistro oko za pojave življenja, za vse njegove posebnosti in podrobnosti. Pri čitanju njegovih novel in povesti se nam pa zdi, da pri pisanju misli že na naslednji spis, in tako dobimo mesto dovršeno izdelane slike samo lep načrt, in tudi najblago-

voljnější čitatelj-kritik si bo mislil: „Nadarjen je, morda napiše prihodnjič kaj boljega!“ To opazamo takrat, kadar obdeluje nove snovi in zajema iz svežih vtiskov, katerih še ni duševno preživel. Vse drugače je pa, kadar zajema iz zaklada svojih prejšnjih, bolj starih opazovanj in vtiskov: tu je vse premišljeno in prečuteno, pred nami je živa slika svežih in živih barv, polna resnice in dobrodušnega humorja.

Potapenko je, kakor že kaže njegovo ime, Malorus in ima skoraj vse za Maloruse značilne poteze. Včasih je skoraj naivno odkrit, flegmatičen in nasmešljiv. Do svojih junakov se vede popolnoma flegmatično; vseeno mu je, naj so pošteni ali podli, in rad se posmehuje življenju sploh, v njegovem skrivnem bistvu in zunanosti.

Potapenko ni skeptik, niti strasten nemirnež, ampak miren realist, ki se peča samo z dejstvi. To svojstvo njegovo pa ni popolno ravnodušje, ampak to je ravnotežje. Ravnotežje njegove duševne narave daje njegovemu talentu neko posebno značilno lastnost, katero menda najprimerneje izrazimo z besedo „bodrost“. Potapenko ni tožeč lirik, ne žaluje, ne hrepeni po nečem, ni nezadovoljen, kakor njegova vrstnika Čehov in Garšin. Ne hrepeni po nadzvezdnih idealih, ampak je zadovoljen z realnim življenjem, dasi kot dober opazovavec dobro pozna njegove slabe strani. Živeti na tem svetu ga veseli, človeška neskladnost ga ne žali in ne vznemirja; on se samo nasmehuje, in nobena skrivna solza ne spremlja tega smeha. Bednost in nepopolnost človeškega življenja ni nič neozdravljivega, treba je samo vztrajno in neustrašeno delati, kakor dela tudi Potapenko sam. Drugi pisatelji so pisali pod pritiskom kritike, Potapenko je pa drvil dalje in pisal na svojo roko. Zato je pa tudi Potapenko v enem letu napisal toliko, kakor Garšin v celem življenju.

Zastonj bi pri Potapenku iskali maloruske občutljivosti in poetičnosti; to vam je prozaična, suha narava. Za pesniške refleksije in ekstaze nima časa, ker je predelaven in ima preveč opraviti z resničnim življenjem.

Zanj so samo ljudje in vrvenje in drvenje življenja. A prirode, te ravnodušne prirode, kaj mu je nje treba? Saj je tudi sam ravnodušen do nje, do njenih barv, njene poezije. Potapenko nikjer pesniško ne opisuje narave, sploh ni pejzažist; če mu je treba opisovati naravo, stori to po svoje bolj od praktične strani. Kako bi nam veličastno opisal Čehov selo ob Dnjeprovem bregu, kako pesniško opisuje malorusko naravo Korolenko, kako krasno in pesniško je opisal Gogolj ukrajinsko stepo, ukrajinsko noč, veličastni Dnjeper! A kaj nam pové Potapenko o Dnjepru? Samo to, da je Dnjeper velika, ribnata reka nizkih bregov. Ves zrak ob reki diši po ribah, znamenje, da kmetje iz bližnjega sela lové, nasaljajo in sušé ribe, samo škoda, da tega posla ne umejo dobro.

Potapenkova ljubezen do ljudi ni niti platonska, niti sočutna niti sentimentalna, ampak ljubezen bolj praktične vrste. Vprašanja gmotnega blagostanja so mu draga in ga zanimajo; za duševna vprašanja pa naj skrbi vsak sam, Potapenka to ne briga. Zato pa tudi ni natančen psiholog, ampak samo mimogredé pogleda v dušo, kolikor je za silo treba. Razmere življenja pa opisuje dobro, natančno in trdo. Nekak trd in brezsrčen ton se nahaja v njegovih spisih, posebno kadar opisuje človeško bedo. Na tožbe revežev in na vaša vprašanja vam odgovarja odločno: „Treba je delati; žalovanje in sentimentalnost ne pomagata nič!“

Ozki življenjski utilitarizem dela Potapenka sposobnega za enakomerno opisovanje raznih stanov in raznih narodnosti. Z istim zanimanjem, s katerim opisuje narodno življenje, opisuje v povesti „Starinar“ („Mišuris“) sleparije siromašnega juda.

Vedno se nahajajo nasprotja med faktom in idealom, med nravno dolžnostjo in življenjsko neobhodnostjo, med etiko in aritmetiko, in v tem je glavna tragičnost realnega življenja; toda v najvišji sintezi morajo biti ta nasprotja ublažena in pomirjena, in naloga vsakega pravega pisatelja je, da izkuša na vsak način pomiriti ali vsaj ublažiti ta nasprotja. Tej nalogi kaj slabo zadošča Pota-

penko, česar se tudi sam dobro zaveda; vendar še vedno ostaja pri starem. Povest „Rešil se je“ se začneja s temi-le stavki, ki so jako značilni za Potapenka: „Človeško življenje je polno čudnih ugank. Ako dobro premislimo, najdemo, da ima vse svoje vzroke in da je vse jako preprosto in naravno. Pa poskusite najti te vzroke, posebno če imate svoje opravke in skrbi!“ In Potapenko ne modruje, ampak se tolaži z matematiko.

III.

Če je talent res živa sila in ne mrtva tehnična zmožnost, je umljivo, da raste, da se razvija, dozoreva, in zanimivo je zasledovati njegov razvoj. Toda pri Potapenku tega ni treba. Potapenko je v svojih proizvodih skoraj vedno enak; v romanih ni nič drugačen nego v novelah in povestih; sploh se pri njem roman, povest in novela ločijo samo po količini, ne pa tudi po tehniki, kakor je sicer navadno. Tudi svetovno naziranje Potapenkovo se ni razvijalo in izpopolnjevalo s časom, ampak bistveno je ostalo vedno isto, samo da ni vedno enako določno izraženo. Potapenka niso nikoli mučili umstveni ali nravni dvomi, in kadar se kaj takega opaža, je to samo slučajno. Sploh se lahko reče, da je ostal vedno na isti stopnji. Ako natančno preiščemo Potapenkov proizvod, ki je napisan včeraj ali pa pred desetimi leti, najdemo vedno isto: dober talent, ki hodi svojo pot brez razmišljanja, brez nejasnih dvomov, brez tuge in brez pritožeb nad usodo.

Južno-ruski kmetje, duhovniki, judje in „misleči proletariat“ dajejo Potapenku snovi za njegove spise. Posebno so povesti iz ruskega duhovniškega življenja res lepe slike, polne življenjske istinitosti. Mej temi se odlikuje povest „Šestero“. To vam je prav preprosta, vsakdanja dogodbica in njen junak ni posebno odlična prikazen; toda Potapenko zna v vas zbuditi zanimanje za povest in sočutje do njenega junaka, navadnega vaškega diakona. Tu se čuti Potapenko popolnoma domačega, in podobno kakor Gogolj pri svojem Akakiju Akakijeviču (v „Plašču“),

razkriva tudi komične strani svojega junaka, vsled česar se še bolj kaže tragičnost njegovega položaja in njegovo dobro, ljubeznipolno srce. Zunanost junaka opisuje tako-le: „Naš junak se je odlikoval po nenavadno visoki postavi. Če pomislimo, da je bil nenavadno tenak, da se je držal vedno pokoncu, in je bila na njegovem tenkem, dolgem vratu nasajena drobna glavica s celim šopom črnih, gostih kodrov, štrlečih navzgor, in če pogledamo še njegov golobradi obraz s tenkimi, skoraj otroškimi potezami, potem nam je jasno, da je oče Antonij na vsak način jako originalna prikazen.“ Pa ne samo originalen, ampak tudi komičen je bil o. Antonij, in pisatelj ga najrajši riše v smešnem ali neprijetnem položaju, pa vaša simpatija do smešnega čudaka vedno raste in se naposled izpremeni v spoštovanje do njega. V nesreči zna biti potrpežljiv in celo velikodušen, kar gotovo ni mala stvar. Ta povest je biser mej drugimi te vrste („Do in po tem“, „Ostroumno“, „Zgovorni ljudje“, „Žene“).

Prav tako natančno, pa manj plastično slika Potapenko kmetiško življenje in kmetiške značaje. Mej temi novelami sta najbolj resno osnovani noveli „Selski roman“ in „Zemlja“. V „Selskem romanu“ je najbolj živo načrtan značaj vaškega popa in njegove oblastne žene; junak novele in kmetiško življenje sploh pa ni opisano tako zanimivo in plastično. Ta novela je vzeta, kakor pravi pisatelj, iz kronike južno-ruske vasi, vendar ne nosi na sebi tako izvirnega in lokalnega značaja, da se ne bi mogla goditi tudi v severno-ruski vasi. „Roman“ ni toliko značilen za južno-rusko kmetiško življenje, kolikor za pisatelja samega. Za stavek: „Dobro je vzrok zla“ imamo v tej noveli dovolj ilustracij. Vas je vzprejela in celó smrti rešila malega dečka brez doma; isti deček je pozneje, ko je odrastel, požgal to vas. Pisatelj nam pa tudi kaže, da bi bil ta deček postal dober in pošten delavec, ako ne bi ljubil svoje matere-pijanke in ji želel pomagati. Iz takega lepega namena je začel krasti v hiši svojih dobrotnikov, naposled je pa začel požigati. Tu pač moramo vprašati Po-

tapenka: „Kaj sledi iz tega? Sledi-li, da ne smemo ljubiti svoje matere in da ne smemo biti usmiljeni do ljudi?“ A Potapenko nam na to vprašanje ne odgovori nič, on piše samo „kroniko“ in bilježi dejstva, za umske in npravne posledice, ki sledé iz dejstva, se pa ne briga; te naj premišljuje bravec sam. — Vprašanja o nasprotju med istino in med idealom, med npravno dolžnostjo in življenjsko neobhodnostjo pušča pisatelj nerešena; rešujte jih sami, če hočete!

V noveli „Zemlja“ izraža misel, da naj kmet posveti zemlji vso svojo skrb in ima vse svoje veselje s posestvom, ker to je izvir njegove gmotne in duševne sreče. Kmet ne more postati meščan ali trgovec, ker je prikovan na svoje posestvo. Ta misel je gotovo vredna, da se o nji razpravlja. Potapenko je pa ni obdelal srečno. Bogati kmet Marko se je hotel preseliti v mesto, da tam morda postane trgovec; njegova žena Arina se je pa temu upirala. Marko je mislil vedno na svojo preselitev v mesto in pri tem je zanemarjal poljedelstvo; žena je morala skrbeti za vse, ko je tako lenaril in mislil na mesto, je šel neko noč pod vplivom neke „tajne sile“ pogledat na polje. Tam se je izpreobrnil. Pal je na zemljo, zjokal se, objemal zemljo in šepetal molitve. Izprevidel je, da je polje zanj največja dobrota, da je zemlja njegova rediteljica, in da ima prav njegova dobra žena. Zemlja, poljska gruda je premagala; Marko je ostal kmet. Ves Markov jok in ves lirizem Potapenkov sta morda ganljiva, nikdar pa ne prepričevalna. Pisatelj hoče pokazati moč zemlje in kmečkega življenja v nasprotju z mestnim življenjem, ki tudi včasih mika kmeta. Toda njegov junak Marko se ne bojuje, ampak vdaja se nekoliko časa brezdeltu in sentimentalnosti, potem pa pride hipno do prepričanja, da je v delu, v poljedelstvu vsa njegova sreča. To je tako, kakor če bi črevljar nekoliko mesecev sedel brez dela, nazadnje bi mu pa postalo dolgočasno in bi vzkliknil: „V šilu in v dreti je moja sreča!“ Tu manjka dušeslovnega razvoja, kateri mora biti središče vsake povesti.

Razen povesti iz kmetiškega življenja moramo proti koncu omeniti še eno povest iz življenja ruske inteligence, ki ima lepi naslov „Pravica do sreče“. Povest je značilna za pisateljeve čudne nazore o delu in o sreči. „Kdor dela, ima pravico do sreče“ je osnovna misel te povesti. Te besede je izrekla žena ruskega posestnika Pozdnjeva, ki je prej živela s svojim možem na deželi, potem se je pa preselila v Moskvo, kjer je koketirala z nekdanjim kolegom svojega moža, se bavala in se pečala za kratek čas tudi s prepisovanjem in s popravljanjem rokopisov. Ko je njen mož dovršil vseučilišče, je šel na svoje posestvo, kjer se je vdal lenemu, brezdelnemu življenju; samo jedel, pil in spal je. Njegova žena se je naveličala tega lenega življenja in je šla v Moskvo iz ljubezni do dela, ker je bila prepričana, da samo delo

dá pravico do sreče. Seveda ima ta ženska čudne nazore o delu; uživati življenje, veseliti se in zabavati, to je njeno delo. In to čudno zastopnico lepe ideje dela, ki osrečuje (seveda samo deloma) človeka, opisuje Potapenko popolnoma resno in ne ironično, kakor bi utegnil misliti blagohotni čitatelj.

Potapenko je dober opazovavec življenja, toda njegova prevelika delavnost in bodrost mu ne dopušča, da bi globlje premišljeval o življenju in o idejah, ki vodijo in ki naj vodijo življenje. Vedno se giblje v vrtincu kipečega modernega življenja, kjer preobilna množina življenjskih pojavov pritiska na njegovega duha. Zato pa vidimo, da preobilna snov ovira prostejši vzlet njegovega duha, in zato Potapenko tudi ne more znatno napredovati.

Ah, ve moja leta . . .

Ah, ve moja leta,
mlada leta, kje ste?
Ni do vas stezice,
ni do vas je ceste . . .

Od lesov je temnih
vihra zašumela —
Ah, mladost ti moja,
kam si odhitela?

Kam si odhitela —?
Pridi mi v naročje,
da s teboj radujem
spet se po otročje . . .!

Nič? — Zaman! Viharji
so zahruli v lesi — —
Ah, mladost ti moja,
odgovori, kje si . . .?

Fran Žgur.

Vetrec čez grobove . . .

Vetrec čez grobove
je privel,
in v cipresnih vrhah
glas zapel:

„Vesna se razkošna
vrača spet,
kliče pestro cvetje
v živi svet!“

Solnčni svit na križih
se igra —
vesno oznanuje
vrh zvezdâ . . .

Ksenija.

snemajo s križa.

Slikal *Fra Bartolomeo*.

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal *I. Selàn.*

(Dalje.)

VII. Pregnan!

V jeseni, ko je bila spravljena žetev in je listje na drevesu že začelo rumeneti, se je vršil na prostranem polju poleg Gorotanskega gradu deželni zbor.

Za tedanje javno življenje so bili ti shodi velikega pomena. Vse važnejše zadeve, tičoč se deželne uprave ali pravosodja, so se na njih reševale. Tu so se vršili posveti, kako zavrniti napade sovražnikov, tu so se sklepane kupne in darilne pogodbe, menjavala zemljišča, določevala desetina, tu razsojale važne pravde. Vsak prost deželan se je smel shodov udeležiti in si na njih iskati pravice, če se mu je bila kratila.

Udeležba je bila to leto še mnogo živahnejša kakor sicer. Nemški vitezi so prišli z obilnim spremstvom; tudi krščanskih Slovenov je bilo navzočih večje število, poganov pa zelo malo. Izmed županov, ki so veljali za privržence stare vere, se je udeležil zbora le Žitomisel z nekaterimi preprostimi možmi.

A med navzočimi Sloveni je vladala neka pritajena boleost in skrb, neka napetost, podobna tišini pred izbruhom hudega viharja. V malih gručah so stali skupaj velmožje temnega čela in resnih lic in se poluglasno pogovarjali.

Krožile so vznemirljive vesti. Govorilo se je, da je kralj Karol razsrjen na kneza; da namerava dati Gorotanu mejnega grofa, Ingu pa vzeti oblast; da se že zbira ob bavarski meji večja vojna . . . Drugi so pravili, da so se frankovske posadke v deželi pomnožile, in da se baje v kratkem več nemških plemičev naseli v Gorotanu . . . Čule so se pa tudi vesti o skrivnih pripravah za upor. Po selih je ljudstvo opuščalo poljska dela, pripravljalo kopja in loke, brusilo sekire, popravljalo nasipe. Tuintam so že vzpla-

polavali kresovi po holmih, kakor da oznanujejo krvavo vojno . . . Mučna zavest negotovosti in slutnja prihodnjih strašnih dni strela duhove. Ošabno, kakor da so gospodarji v deželi, so se kretali Franki na zborovalnem prostoru, oblastno so dajali povelja in se prezirljivo obnašali do domačinov. Vsi nemški plemiči, kolikor jih je bilo naseljenih v Gorotanu, so bili navzoči. Spremljale so jih močne čete oboroženih mož, ki so bile videti pripravljene za boj. Na čelu Frankom sta bila grofa Erik in Gerold.

Po slovenski navadi so se vršili shodi pod starodavno lipo, ki je rastla na planjavi poleg knežjega gradu. Ograjen prostor je bil odločen za duhovščino, plemstvo in župane, ki so imeli na zborovanju odločilen glas. Zunaj ograje pa se je zbiralo prosto ljudstvo, poslušalo posvetovanja ali tudi prijavljalo svoje pravde pred zbor.

Leno in brez zanimanja so se vlekli obravnave o raznih deželnih zadevah. Vsa pozornost je bila obrnjena na sodbo, ki je tedaj razburjala duhove po Gorotanu in skoraj zanetila plamen krvavega upora.

Bilo je megleno jesensko jutro, ko so se zbrali po knezovi napovedi udeleženci zbora na določenem prostoru, da sodijo župana Stojmira zaradi razžaljenja kraljevega poslanca.

Resnega obraza je sedel Ingo na vzvišenem mestu ob deblu košate lipe, z rokami oprt na kamenito mizo, na kateri je ležal dolg, dvorezen meč, znamenje sodne oblasti.

V spremstvu nekaterih duhovnikov je bil navzoč škof Teodorik. Odkazan mu je bil časten prostor kraj kneza. Njemu nasproti so sedeli nemški vitezi. Za njimi so se vrstili slovenski župani in starejšine.

Sredi zbirališča, nekoliko nižje od drugih, je bila pripravljena lesena klop za obtoženca

Stojmir je prišel v družbi Žitomisla in njegovih tovarišev.

Oči vseh v okrožju zbranih so se uprle vanj, ko se je prikazal med zborovalci. Vsled bolezn, katero je prebolel, je bil bled in upalega lica. A samozavestno je stopil na odkazano mu mesto in stojé je z mirnim pogledom obšel krog svojih sodnikov in mnogoštevilne množice. Strupeno so ga gledali frankovski vitezi. Gerold izpregovori kraljevemu poslancu nekaj zaničljivih besed na uho, na kar se ta porogljivo nasmehne.

„Od onih vitezov mladenič nima upati milosti“, šepne Reginbald škofu. Teodorik molcé prikima z glavo in se pomilovalno ozre na Stojmira.

Vse postane pozorno, ko se dvigne Ingo in začne počasi z resnim glasom:

„Po navadi očetov smo se zbrali na javnem shodu, da zaslišimo in sodimo župana Stojmira z Osoj, ki je obtožen, da je razžalil kraljevega poslanca in se tako zadolžil z upornostjo zoper kralja. V imenu naroda moramo nad njim izreči obsodbo. — Tožitelj naj nam obrazloži krivdo, vi okoli pa ne motite z vpitjem miru in tihote, ki pristojna važni obravnavi.“

Grof Erik stopi oblastno h knezu, zarožlja z mečem parkrat sovražno, pogleda Stojmira in prične s kričečim glasom svojo obtožbo: „Hudodelstvo, katero je učinil obtoženec, je bilo očitno; zgodilo se je vpricho mnogoštevilne družbe. Zato ne gre tu šele soditi o njegovi krivdi, temuč treba je izreči le ostro kazen. — V kraljevem imenu sem bival med vami in kot poslanec zastopal njegovo posvečeno osebo. Tedaj se je osmelil drzni pogan dvigniti svojo roko in me zavratno napasti. Z mečem bi me bil prebodel, da me niso varovali drugi vitezi. Zato dolžim Stojmira z Osoj kršenja javnega miru in očitnega upora. V kraljevem imenu zahtevam od vas, da izrečete kazen nad tem hudodelcem, daste meni zadoščenje za žaljeno čast, kralju Karolu pa izpričate vdanost in zvestobo, katere od vas pričakuje!“

Samozavestno je govoril Frank in se izzivajoče oziral sedaj na kneza, sedaj na žu-

pane. Ko je končal, so mu nemški vitezi glasno pritrjevali.

„Vrv za vrat veleizdajici!“ zakliče debeli grof Kadaloh. In kakor v zboru so zaklicali Franki: „Na vešala ž njim!“

Iz množice se je čulo zamolklo mrmranje in klici: „Nedolžen je!“ — „Drugi so krivi!“ — Slovenski župani so nemo gledali predse. Grožnje, ki so zvene iz Erikovih besedi, so dovolj jasno pričale, kaj jih čaka, ako bi se hoteli potegovati za Stojmira. Vendar vstane Pribislav iz Bistrice in reče: „Vsak hudodelec ima pravico, da se zagovarja, preden je sojen. Zato za tožiteljem čujmo tudi obtoženca!“

„Zagovarjati se ima pravico!“ oglasi se nekdo iz množice.

„Čujmo sedaj njega!“ klicali so drugi.

Frankom je bilo neljubo, da se Stojmiru podeli prosta beseda; a ko je Ingo razsodil, da je treba tudi obtoženca zaslišati, je vse obmolnilo.

Stojmir je ves čas, ko je grof Erik razkladal svojo tožbo, nepremično zrl v svojega protivnika. Sramota in jeza sta mu z rdečico zalivali obraz, ko je slišal njegove hinavske besede. A izprevidel je tudi iz nastopa, iz groženj frankovskih vitezov, da ima strastne sovražnike zoper sebe. Vedel je, da tu ne bodo obveljali boljši razlogi, in da je izgubljen. Vendar se na knežji poziv dvigne s svojega sedeža, se ponosno vzravna, stopi korak naprej in z zvonkim glasom začne svoj zagovor:

„Knez, župani, starejšine in možje gorotanski! Pod milim nebom in pri belem dnevu se ima po navadi Slovenov vršiti sodba, da spričo svetle luči ne upa lokavost iz svojega temnega brloga, da se pokaže zvita laž v pravi podobi. Tudi moj tožitelj veruje, da je nad nami bog, ki vse vidi in vse čuje, a vendar se je drznil govoriti lažnjive besede. Dolži me, da sem ga sramotil in napadel pred odlično družbo. A žalil je prej on mene, osramotil on mene in moj rod! Meni je le pristojala sveta pravica osvete. Prijatelju povračuj dobro z dobrim, a sovražniku zlobnost s pestjo in z mečem, me je učila mati...

Zakon sem kršil? Najvišji zakon je tisti, ki nam veleva braniti svojo čast in čast svojega rodu. Ta zakon so mi zapisali nesmrtni bogovi v srce, in prejel sem ga kot dragoceno sporočilo od svojih prednikov. A po vaših frankovskih zakonih se ne sme žaliti kraljevi poslanec! Kaj so tisti reki, ki jih črtate z umetnimi pismeni na pergamen, ki jih vsiljujete tudi nam? Zanjke so, v katere izkušate ujeti nas, neuke ljudi, zanjke, kakor jih nastavlja lovec v gozdu, da zajame ne-skrbno žival. Spoštuj bogove, ljubi domovino in delaj pravico! V tem reku so združeni vsi naši zakoni in vse dolžnosti. Po tem reku sem ravnal in zato sem zavrnil sramotivca, ko me je napadel. Bogovi v nebesih so mi priča, da nisem mogel drugače! Lažnik in lokavi zlodejec se boj srda svetih bogov!“ — —

Stojmir je govoril z veliko vnemo. Lice mu je žarelo, in oči so sipale bliske črta in nevolje . . .

„Srdit pogan!“ zašepeče Kadaloh grofu Geroldu.

„Trdovraten upornež!“ sikne ta jezno za zobmi.

Pozorno je gledal Stojmira škof Teodorik. In ko je končal svoj zagovor, se sklone nadprezbiter Reginbald k škofu, češ: „Odkritosrčno je govoril mladenič. A menim, da mu te besede ne bodo v korist!“

„Pomilujem ga“, odgovori Teodorik. „Zdi se mi, da ima čisto, nepokvarjeno srce, ki bi bilo dovzetno za nauk sv. evangelja. Žal, da še tava v temi nevere!“

„Storite kaj za njegovo rešitev, milostni oče!“

„Morda se mi posreči. Očetu Rupertu sem obljubil,“ odvrne škof.

Množica je Stojmirovemu govoru hrupno pritrjevala.

„Resnico govori!“ je klical Žitomisel. „Pripravljen sem pričati zanj!“

Bled od jeze pa je poslušal Erik besede svojega nasprotnika. Ko je zapazil, da so napravile na zborovalce mogočen vtis, in da ljudstvo govorniku ploska, srdit vstane in zakliče:

„Novo zasramovanje se mi drzne obtoženec vpričo vsega zbora vreči v obraz! Zakone tepta in ščuje zoper kraljevo oblast! Ali je treba še dokazov za njegovo krivdo? Ali sme tak rovar živeti med narodom, ki je vdan svojemu kralju?“ — — —

Erikove besede so izzvale med Franki velik vrišč.

Ingo je spoznal, da si je Stojmir s svojimi odkritimi besedami nakopal le še večjo jezo sovražnikov. Hotel ga je pripraviti, da bi priznal prenačljeno dejanje in prosil odpuščanja. Zato mu reče:

„Zagovor je obtožencu dovoljen. A marsikatero besedo si izgovoril, Stojmir, ki jo moram zavrniti. Dejanje tvoje je bilo očito in kaznivo. A manj se krivda prišteva obtožencu, ki jo priznava“ — —

„Vest mi ničesar ne očita“, odgovori ponosno Stojmir, „zato tudi ne morem priznati, da sem kriv. Znam, da tukaj ne bodem našel pravice. Pravo je dar bogov, a kjer sodi kruta sila, ondi mora pravica podleči!“

„Zopet psuje!“ zakliče Erik.

„Kaznujte s smrtjo uporneža!“ je hreščal Kadaloh.

Grof Gerold pa plane kvišku in zakriči: „Dosti je teh puntarskih govorov! Knez, tvoja dolžnost je, da varuješ v deželi kraljevo dostojanstvo in po strogem zakonu kaznuješ tiste, ki je sramoté!“

„Sodba! Na vešala ž njim!“ se je razlegal divji krik Frankov.

„Zadosti je besedi! Cujmo sodbo!“ je ponovilo sto glasov.

Ingo vstane. Vse utihne, ko začne govoriti:

„Napad na kraljevega poslanca je po zakonu zločin, ki se mora kaznovati s pregnanstvom. Ker madež upornosti in nezvestobe ne sme ostati na našem ljudstvu, zato v njegovem imenu proglašam sodbo nad teboj, Stojmir, župan na Osojah. — Po strogem zakonu zapade kralju tvoje premoženje, hiša in dvor, gozdi, polja in travniki in vse, kar je na njih. Ti sam moraš zapustiti deželo, preden solnce tretjič zaide za goro. Poslej si brez prava in varstva v njej. Nikdo ti

ne sme dati prenočišča in zavetja, niti jedi, niti pijače pod smrtno kaznijo. Tako veleva zakon! Le kraljeva milost ti lahko olajša kazen.“

Z drhtečim glasom je govoril Ingo sodbo. Erik je zmagonosno gledal po zborovalcih in se parkrat škodoželjno ozrl na Stojmira. Iz množice pa se je čulo zamolklo mrmranje.

Stojmir je ob napovedi razsodbe nekoliko prebledel. Ko je Ingo končal, reče s trpkim nasmehom:

„Malo hvale ti vem, knez Ingo, da si mi pustil revno življenje, a mojim sovražnikom bi bolj ugodil, da si izrekel nad menoj smrtno kazen ... Izgnanemu biti iz domovine, zavrženemu biti od lastnega naroda, je hujše kakor smrt! Tebi, knez, odpuščam, kar si zagrešil nad menoj. Bogove pa kličem na pričo, da maščujejo storjeno krivico in v njihove roke izročam svojo usodo!“

Že je hotel knez razpustiti zbor, ko se dvigne s sedeža škof Teodorik in dá znamenje, da ga je volja govoriti.

Vse obstane, in med splošno tišino reče Teodorik:

„Človeška pravica je zahtevala svojo žrtev. A sodba ljudi je često pomanjkljiva. Eden je, ki bode sodil vse ljudi, sodil nezmotljivo in pravično. In njegovi sodbi ne more nihče uiti. — Tudi jaz si danes nočem prisvajati sodne oblasti, temuč po opominu Gospodovem izkazovati le usmiljenje. Zato izjavljam, da je obsojeni Stojmir, župan na Osojah, odslej pod varstvom in zaščito cerkve gospesvetske. Vsakdo vedi, da mu ne sme storiti nič žalega na zdravju ali življenju, in nihče ga ne sme sodnijsko zasledovati. Sicer greši zoper Boga in njegove svetnike in pade nanj krivda, da je kršil cerkvene pravice!“

Slovesno in s poudarkom je govoril škof. Slovenski župani so z glasnim odobravanjem sprejeli njegovo izjavo. Franki pa so stali osupli, kakor da jih je zadela strela z jasnega neba. Temno je gledal grof Erik predse in si grizel ustnice. Videl je, kako se mu izvija žrtev iz zanj, katere ji je bil premeteno nastavljal. Stojmir je bil v cerkvenem

varstvu rešen njegovega zasledovanja, in iz škofovih besedi je bilo spoznati, da se hoče isti zanj potegovati tudi pri kralju. Visoki naklepi Erikovi so se začeli rušiti ... A dasi je grofa vila jeza, ker mu je škof iztrgal žrtev, se vendar ni upal ugovarjati, ker je vedel, da ima škof velik ugled pri ljudstvu in pri kralju.

Stojmir je stal po obsodbi sredi zbora, gluhi in nem za vse, kar se je godilo okoli njega. Slišal je škofove besede in čul pritrjevanje množice, a ni vedel, kaj to pomeni. Ko so se zborovalci razhajali, stopi Teodorik k njemu, mu položi roko na ramo ter ljubeznivo reče: „Ujetnik Kristusov in njegove svete matere si odslej! Zato pojdi z menoj, moj sin!“

Omamljen in kakor v nezavesti je šel Stojmir za starčkom. Nemo je poslušal očetovsko-tolažilne besede škofove. V njegovi duši pa je vrelo in kipelo, kakor da ljuti besi obhajajo v njej svoj divji ples ...

Še le tedaj, ko je prišel s svojim spremnikom v obširno zidano poslopje, ko je videl okoli sebe gole stene ozke celice in na steni velik lesen križ, še le tedaj se je zavedel, kje da je in kaj se je ž njim zgodilo ... Škof ga je pustil samega ...

Ječé se je zgrudil Stojmir na stol. Vsa bolest, katero je pretrpel ob tej strašni sodbi, se mu znova oživi. Obup in sovraštvo, srd in maščevanje so divjali v njem ...

Za nekaj časa dvigne glavo. Pred seboj zagleda znani obraz svojega zdravnika in prijatelja, meniha Ozorja. Iz njegovih oči je sijalo toliko ljubezni in miline, toliko srčnega sočutja, da so se mu v srcu topile divje strasti, kakor sneg v toplih žarkih pomladnega solnca.

„Zakaj si mi otel življenje?“ je ihtel razdvojen. „Zakaj nisem rajši odšel k svojim dedom v nav, nego sem doživel to sramoto?“

„Skrbel sem za tvoje življenje, Stojmir, ker sem hotel rešiti izgubljeno ovčico in jo pripeljati v hlev Gospodov“, odgovori Ozor z mehkim glasom.

„A moje življenje mora biti odslej posvečeno le krvavi osveti!“ vzklikne divje

mladenič. „Potoki krvi morajo oprati krivico, ki se mi je zgodila!“

„Glej Tega tu! Bil je zavržen od svojega naroda, a ga ni preklinjal“, reče resno menih kažoč na sveto razpelo. „Po nedolžnem je bil obsojen, a je prosil odpuščanja za svoje preganjavce!“

In Stojmir se je plaho ozrl na križ. Zveličar, s krvjo zalit in s trnjevo krono na glavi, je milo gledal nanj . . .

VIII. V zavetju.

Tik gospelsvetske cerkve se je dvigalo obsežno, napol zidano, napol leseno poslopje enolične zunanosti — samostan in hkrati stolica škofa Teodorika. Oznanovavci svete vere v Gorotanu so bili namreč menihi, ki so živeli po strogih redovnih pravilih svetega Benedikta. Teodorik, katerega je dičilo škofovsko dostojanstvo, je bil predstojnik mali redovni družini.

Čeravno se je zdelo samostansko poslopje na zunaj skromno in neznatno, je bilo vendar za tedanje javno življenje v Gorotanu velike važnosti. Bilo je vir novega duševnega življenja in ognjišče krščanske prosvete v deželi. Iz njega so se razširjali zveličanski nauki svetega evangelja pa tudi prvi žarki višje narodne omike.

Živeč po navodilu svetega ustanovitelja od dela svojih rok, niso sejali gospelsvetki redovniki le semena svetih nauk v srca ljudi, temuč so v potu svojega obraza tudi obdelavali zemljo, trebili gozde, izsuševali močvirja, orali ledine in pretvarjali divje pustinje v rodovitne naselbine. Z lastnim zgledom so privajali bojeviti narod umnemu poljedelstvu in s tem polagali temelj pravi omiki. Znanost in umetnost sta našli v tedanjih divjih časih le za tihim samostanskim zidom varno pribežališče. In ker je v dobi občnega prevrata in krutega nasilstva imela le cerkev vpliv in ugled pri prostem narodu, zato so bili samostani in cerkvene naselbine pravi stebri družabnega reda, branišča in zavetišča preganjane pravice.

Kaj čuda potemtakem, da so tudi svetni vladarji znali ceniti zasluge cerkve za omiko ljudstva in jo podpirali pri njenem ljudomilem delovanju? Obdarovali so cerkve in samostane z razsežnimi posestvi, oprostili jih davkov in družih bremen ter jim podelili raznih svoboščin in pravic, med drugimi sodno oblast in pravico zavetišča (ius asyli). Tudi cerkev v Gorotanu je prejela velike privilegije od svojega zaščitnika, kralja Karola, da je mogla tem lažje izvrševati svojo vzvišeno nalogo.

Iz malih početkov, katere je bil sredi osmega stoletja zastavil škof Modest, se je tekom petdesetih let razvilo v Gorotanu živahno krščansko življenje. Toda ti uspehi so bili pridobljeni z mnogim trudom in znojem, z obilo mučeniško krvjo, ki je morala namakati vinograd Gospodov. Še je bilo krščanstvo v Gorotanu kakor nežno stebelce, katero lahko izruje prva sovražna vihra, še se je del ljudstva z mnogoštevilnim plemstvom na čelu trdovratno upiral svetemu evangelju. — Škof Teodorik je prevzel na svoje rame važno nalogo, da dokonča veliko delo pokristjanjenja gorotanskih Slovenov. Poslala sta ga v Gorotan kralj Karol in solnograški nadškof Arnon z naročilom, naj ne išče pri svojem apostolskem delovanju časne koristi, temuč naj skrbi le za dušni blagor izročnega mu naroda. Gorečemu škofu ni bilo treba takega opomina. Dobro je vedel, kaj je bil vzrok silnemu odporu, ob katerega je zadelo krščanstvo pri gorotanskih Slovenih. Bil je prepričan, da vzvišeni nauk svetega evangelja, ako si hoče osvojiti srca, ne sme služiti nizkotnim, sebičnim namenom, in da se ljudstvu za nadnaravna dobra, ki se mu ponujajo, ne smejo jemati najdražji svetni zakladi: svoboda in narodnost.

Prišedši v Gorotan je izkušal mirnim potem pouka in prepričevanja razširjati sveto krščansko vero. Vzdržal se je vsakega nasilstva in pustil tudi poganom njihovo bogoslužje, akoravno bi je bil lahko s Karolovo pomočjo kruto zatrl. Skrbel je, da bi vzgojil iz naroda duhovščino, ki bi bila vešča slovenskemu jeziku in bi bolje poznala

značaj ljudstva, nego so ga poznali oni, ki so prihajali iz tujine misijonarit v deželo. Pri pastirskem delovanju je škofa Teodorika najizdatnejše podpiral knez Ingo, ki je imel velik ugled pri prostem narodu. S složnim delovanjem obeh oblastnikov se je krščanstvo vedno veseleje razširjalo po Gorotanu.

Za drugačnimi cilji pa so se péhali nemški plemiči, ki so se naseljevali v vedno večjem številu po lepi deželi. Že s prvimi oznanovavci svete vere so došli v Gorotan tudi nemški naselniki in so z nasilnim postopanjem povzročili, da se je zavedno in svobodoljubno slovensko ljudstvo uprlo novemu nauku. Krvave domače vojske pod Borutovimi nasledniki in roparski napadi Obrov so izpremenili marsikatero obljudeno pokrajino v puščavo. Te puščave so začeli obdelovati Bavarci in Franki. Zlasti je kralj Karol pospeševal nemški živelj v deželi, ker je bil prepričan, da je ta med svobodoljubnim narodom najboljša opora njegovemu gospodstvu. Zato se je za njegovega vladanja vedno bolj množilo število nemških plemičev, ki so se vedli nasproti slovenskemu ljudstvu kot kruti gospodarji in so dostikrat s svojim nastopom zakrivili krvav upor. Znali so s silo in zvijačo izpodriniti domačine in se polastiti najlepših krajev v deželi. — Tako se je tuji živelj vedno bolj zajedal v meso in kri slovenskega naroda in žugal razdejati njegovo samostojnost.

Teodorik je že dolgo poznal sebične namene frankovskih plemičev, čeprav so jih le-ti često zakrivali s krinko gorečnosti za krščansko vero. Stojmirova obsodba mu je iznova razkrila njihove naklepe. Videl je v duhu vse strašne posledice takega početja. Upor poganov... zbesnele strasti... divjanje zoper cerkev... krvolitje... poguba duš...

Ali ni bila njegova pastirska dolžnost, da prepreči to nevarnost, da kot apostol miru posreduje med nasprotniki in se kot varih pravice poteguje za preganjano nedolžnost?

V svesti si svojega božjega poslanstva je dvignil na shodu svoj glas vpričo vsega naroda in sprejel obsojenega pregnanca v svoje zavetje...

Stojmira je polagoma minila razburjenost in osuplost, ki se ga je bila polastila po krivični obsodbi. Imel je le eno željo in eno misel: vrniti se na svoj dom in si z orožjem v roki poiskati pravice.

Žitomisel in njegovi tovariši so ga natančno poučili o pripravah za upor, ki so se vršile po vsem Gorotanu. Vedel je, da ima za seboj mnogoštevilno plemstvo in velik del ljudstva, da bode njegova obsodba dala povod odločilnemu boju med Franki in Sloveni, med staro vero očetov in novim krščanstvom. Zato je hrepenenje po krvavi osveti prevzelo vse njegovo mišljenje, zato ga je gnalo domov med svojce domačine, kjer naj bi se pričela maščevalna vojska...

V samostanskem zavetju se je Stojmir gibal svobodno. Nihče mu ni branil, ako je hotel zapustiti poslopje. Ker je bil v cerkvenem varstvu, se mu celo ni bilo bati zasledovanja Frankov in je smel prosto hoditi po deželi. Lahko bi bil pobegnil v domače kraje in od tamkaj nenadoma udaril na Franke. A naravni čut hvaležnosti in ponos sta mu branila, da bi skrivaj zapustil kraj, kjer je našel zavetje v hudi stiski, da bi zavratno napadel nje, ki so mu delili dobrote. Odkrito je hotel ravnati, tembolj, ker je bil prepričan, da ima zase pravico osvete.

Pod večer družega dne stopi Stojmir v celico svojega očetovskega prijatelja, meniha Ozorja.

„Zavetje ste ponudili pregnancu“, reče z rezkim glasom. „Ne pozabim vam te dobrote. A najboljše varstvo mi je dom in moje zvesto ljudstvo. Tam je zame pravo mesto, zato moram oditi.“ — Temnega obraza, a ponosno vzravnana in miren je stal mladenič pred menihom. Molčé je poslušal Ozor njegov govor.

„Zavetišče, katero ti je cerkev ponudila, ni ječa“, odgovori menih. „Prosta ti je pot, da obrneš svoj korak, kamor te je volja. A kaj potem?“ vpraša s poudarkom in upre pogled vanj.

Stojmir povesi oči in reče nekako v zadregi:

„Zgodilo se bode, kar se mora zgoditi, in kar so sklenili nesmrtni bogovi v nebesih.“

Menih nekaj trenutkov nič ne odgovori, temuč pogleda parkrat mladeniču pozorno v oči, kakor da mu hoče prodreti na dno srca. Naposled izpregovori z resnim glasom:

„Stojmir, tebe žene slepa strast! V brezmejnem srdu hočeš sedaj divjati, kakor ljuta vihra, ki pokonča in stare vse, kar zaseže. Z drzno trmoglavostjo hočeš izzivati Boga in ljudi! . . . Le pojdi na svoj dom, le zaneti plamen upora v Gorotanu! Zberi okoli sebe vse, ki še trdovratno zametujejo milost sv. evangelja, obnovi krvave morije, kakršne so bile za Valjhunovih dni! . . . Zaman bode tvoja vojska proti nebeškim silam! Sebe in svoj narod strmoglaviš v prepad“ . . .

Starcu je naraščal glas, kakor gorski hudournik. Stojmir pa je osupel poslušal njegove besede. Zdelo se mu je, kakor da menih zna za vse njegove misli in naklepe.

„Strmoglaviš ga v prepad, kakor gotovo živi Bog v nebesih!“ ponovi slovesno Ozor. „Še niso zaceljene rane, ki jih je vsekala ljudstvu domača vojna; še niso posušene solze po ubitih in pomorjenih; premnoge pokrajine leže opustošene, in nikogar ni, da bi jih obdeloval. Ti pa hočeš zopet rvati pa lastnem drobovju! . . . Ako tudi zmagaš v obupnem boju, pretil bodeš vendarle morje krvi in opustošil deželo huje nego obrska drhal. . . A tvoj boj je brezuspešen, brezupen; ti dreviš v lastno pogubo“ . . .

„Krivica vpije po maščevanju!“ odgovori mrko Stojmir. „In morda jaz izvršim voljo bogov, ki hočejo kaznovati krivičnike“ . . .

„A kdo je postavil tebe za rablja in maščevavca krivic?“ povzame menih živo. „Zgodila se ti je krivica. Zakaj ne pustiš Bogu sodbe in kazni? Nočem zagovarjati zatiranja, niti braniti hudobnežev, toda ti hočeš zaradi krivice, ki se je tebi zgodila, ves narod pahniti v pogubo! — Stojmir, sovraštvo in jeza sta zakrknila tvoje srce“, nadaljuje menih z očetovsko milim glasom. „Zato pehaš od sebe rešilno roko, katero ti Bog ponuja. Vsakemu človeku napoči trenutek, ko se ima odločiti, ali sprejme milost, ki mu jo Bog

ponuja, ali ne. Če jo prevzetno zavrne, izgubi jo morda za vselej. In kakor je to pri posameznikih, tako je v življenju celih narodov. Tudi narodu Slovenov je napočil dan božjega obiskovanja, ko se ima odločiti za Kristusa ali zoper Njega. Gorjé mu, če ne spozna te milosti, če zavrne nebeško dobroto! Božja kazen ga doleti, kakor je doletela judovsko ljudstvo, ki je zavrglo svojega Odrešenika!“

Nastal je molk. Zunaj je vršal jesenski veter, in večerni mrak se je razgrinjal nad pokrajino. Bledi prameni mesečne svetlobe so se vsipali skozi okno.

Ozor stopi k odprtini, odkoder se je videlo preko širne planjave, in reče:

„Glej tam na polju podrtine starodavnega rimskega mesta! Pred leti je bilo mogočno in je slovelo daleč naokoli. Ponosen rod je bival v njem, rod hraber v vojski in slaven po svojih delih, rod, kateremu se je klanjal širni svet. V svoji prevzetnosti se je vzdignil z mečem zoper Boga in njegovo sveto cerkev, divjal je zoper njo skoraj tristo let. A kje je danes rimski narod in njegova slava . . .? V podstrešju onih templjev gnezdi skovir, in med razvalinami se plazi ostudna kača, ljudstvo pa se ogiblje strašnega kraja, ker se zli duhovi ob nočni uri oglašajo na njem . . . Tako se svetni mogotci zaman vzdigujejo zoper Boga in njegovega Maziljenca. On, ki je v nebesih, se jim smeje . . . Kadar pa pride dan sodbe, tedaj jih zmelje v svojem srdu . . .“

Kakor udarci s kijem so zadevale grozeče besede mladeniča. S svetim strahom je gledal meniha, in zdel se mu je kakor prerok, ki mu razkriva reči, prikrite smrtnim ljudem.

Ozor pa je nadaljeval:

„Tudi narod Slovenov bode kmalu podoben tej groblji, ako se ustavlja volji božji in zamudi ugodni čas milosti. V sveti cerkvi pa bi našel varno zavetje in obrambo proti svojim nasprotnikom. Kakor tebi, Stojmir, tako nudi cerkev vsem narodom pribežališče, jih neguje in vzgaja, vodi do višje stopinje omike, jih časno in večno osrečuje. Zato grešiš zoper sebe in svoj rod, ako zametuješ dobroto božjo . . .“

Ozor je obmolknil. Stojmir ni vedel odgovoriti besede; nemo je zrl v tla.

„A vendar ne morem ostati tukaj med vami“, reče naposled. „Srce me vleče domov med svoje, četudi se imam kot preganjana žival skrivati po gozdih...“

„Prost si in lahko storiš, kar hočeš“, odvrne menih. „Toda glej, da ne izide prekletstvo iz tvojega dejanja!“

Molcé odide Stojmir, a v njegovi duši je vršalo kakor ob nevihti. Prišedši v svojo sobo, se nasloni na okno. V blede mesečini so se v daljavi svitale razvaline virunske, ki so bile s svojimi gostimi sencami videti kakor začarano mesto. Na vzhodu so se dvigali izza malih hribov vrhovi osojskih gorâ.

Stojmir se ni zmenil za čarobno sliko pred seboj. Njemu je šumela glava, pokalo srce, in boleost mu je razrivala dušo. Bojeval je najtežji boj v življenju. Prirojeni ponos, sovraštvo, zavest storjene mu krivice — pa razum in vest, čut hvaležnosti in božja milost... vse to se je borilo v njem.

Tam za gorami na domačih tleh ga je čakala oborožena četa zvestih Osojcev. Treba je bilo samo, da se jim postavi na čelo, da zatrobi v bojni rog, in iz vseh sel, iz vseh dolin gorotanskih bi drli Sloveni pod njegov prapor in se zgrnili v mogočno trumo, ki bi krvavo maščevala dolgoletne krivice... Toda domača vojna — najhujša vojna. Prelita kri rodnih bratov bi se držala njegovih rok... Kakor sovražna zmija dviga upor strašno glavo in požira svoje lastne otroke... A kaj! Ali mu ni tako storiti velevala njegova čast? Niso li tako delali njegovi pradedje, ki so žrtvovali svoje življenje za vero očetov, v svobodo domovine? Ni li že dolgo zaželjen ta boj, ki bode veljal osvobojenju vsega naroda?

Podobe bodočnosti so se mu začele razgrinjati pred duhom, podobe, obdane z rajsko svetlobo slave in mogočnosti, ki so že izza detinskih let spale v njegovem srcu... Videl je domovino rešeno iz sramotnih verig robstva, videl je rod Slovenov združen pod enim knezom, slavnim in mogočnim, kakor je bil Samo... Ali ni to vzvišen cilj, vreden znoja, truda in boja...?

„Dom in Svet“ 1901, št. 4.

Stojmir je čutil v sebi moč in navdušenje, da izvrši to veliko delo. Zdelo se mu je, da je on poklican, postaviti se na čelo svojemu narodu. Ljudstvo ga pričakuje, bogovi gledajo nanj... Preko potokov krvi in nagromadenih trupel vodi pot do njegovega vzora...

Toda kakšen bode konec temu boju...? Kakor svarilen glas mu doné na uho pre-roške besede: „V prepad strmoglavíš sebe in svoj narod...“ Franki prideró s pomnoženimi silami v deželo, v krvi zatró upor, narodu vzemó še tiste pravice, kar jih ima, in ga uklonejo v še hujši jarem robstva... On bode pa moral umreti z bridko zavestjo, da je tiral svoj narod v pogubo...

Mladenič je zaječal od duševne bolesti, sklonil glavo na prsi in si zaželel, da bi ležal mrtev tam na bojnem polju, kakor njegovi pradedje, da bi mogel vsaj s svojo smrtjo pridobiti narodu sreče in svobode... A nima li poleg Frankov še družega nasprotnika, še silnejšega in nepremagljivejšega — krščanstvo?... S kakšno močjo si ta nova vera uklanja duhove in pridobiva srca! Zakaj je ne more izrvati nobena vihra, zakaj zmagoslavno prodira po svetu, stari žrtveniki pa se rušijo v prah? V čem je njena nepremagljiva moč? Revni menihi so, ki jo oznanjujejo, in njihovo edino orožje sta molitev in evangeljski nauk, a vendar zmagujejo nad oboroženimi četami, nad srci ljudi, nad véro pradedov... Kje je moč starih bogov? Ali še bivajo gori nad oblaki? Ali se kaj menijo za svet in za svoje častivce...?

Zoper nebeške sile se hoče spustiti v boj... Podlegel bode, kakor Vrel, Droh, otec, ded in mnogo drugih...

Toda dolžnost... klic naroda... mati... ujec Braslav...

Strah in obup mu udarita v obraz, srce se mu krči, in vse peklenske sile zadivjajo po njem.

Nobenega žarka upanja ni zanj več v domovini... Ali ni bolje živeti v tujini, kjer Slovenov še ne obtežujejo verige robstva, kjer sta še v čisljih vera in navada očetna, kjer sije še zlato solnce svobode...?

Ura je minevala za uro. Stojmir pa je slonel ob oknu in gledal v jasno noč...

Polnočni zvon se je oglasil z lin gospe-svetske cerkve in vabil menihe k jutranjicam. Iz cerkve se začuje glasna molitev in ubrano petje. Sredi redovnikov v cerkvenem koru je klečal stari Ozor, iskreno proseč pokoja in razsvetljenja mlademu, zdvojenemu srcu.

— — — — —
Drugo jutro je stal Stojmir bledega lica in upalih, zardelih oči pred škofom Teodorikom.

„Z besedo se ti zahvaljujem za tvojo dobroto, ker ti je z dejanjem ne morem povrniti“, reče zamolklo. „A pusti me, da grem svojo pot!“

Škof je sočutno gledal mladeniča, kateremu se je na obrazu brala duševna boleost.

„A kje hočeš iskati zavetja?“ ga vpraša prijazno.

„Pregnan sem iz domovine“, odgovori trdo Stojmir. „Zunaj nje si poiščem miren

kot Tam, kjer krivica ne vlada, kjer ljudje še živé svobodno...“ Glas se mu je tresel od razburjenja in komaj je zadrževal solze.

„Zakaj bežiš pred Bogom, ki te išče, moj sin?“ reče škof očetovsko-svareče. „Bog te je privedel semkaj, on bode tudi v prihodnje skrbel zate. Izgubil si hišo in dvor, On ti oboje lahko povrne. — Cerkev te je vzela v svoje varstvo in se bode potegovala za tvojo pravico. Zato ne obupaj nad nebom in nad seboj samim!“

Presenečen je obstal Stojmir pri besedah škofovih. Teodorik pa mu položi roko na ramo in reče s poudarkom:

„Ne hodi v tujino, Stojmir! V domovini je tvoje mesto. Tu imaš izvršiti veliko delo duševnega osvobojenja svojega naroda. — Le pojdi k očetu Rupertu! Poučil te bode, da Bog z nesrečo obiskuje tistega, kogar ljubi, in da vse obrača v našo korist!“

(Dalje.)

Neljubi gostje pred tisoč leti.

Spisal profesor dr. Fr. Kos.

(Konec.)

IV.

Vojvoda Braslav, ki je gospodoval med Dravo in Savo ter v jugozahodni Panoniji v okolici Blatnega jezera, se ni mogel dolgo časa ustavljati madjarskim napadom. Med leti 896. in 900. so Madjari popolnoma opustošili panonsko zemljo med Dravo in Donavo ter po teh krajih tudi iztrebili krščanstvo in slovansko božjo službo, katero je bil par desetletij prej uvedel sveti Metod. Prišlo je tako daleč, da ni bilo leta 900. po vsej Panoniji nobene cerkve več. Mnogo dni hoda na dolgo in široko se ni videlo drugo, kakor opustošena zemlja.¹⁾

¹⁾ Pismo bavarskih škofov do papeža Ivana IX. (Spomenica tisočletnice Metodove smrti, izdala

Ko so Madjari dobili Panonijo v svojo oblast, so delali z ondotnim slovanskim prebivalstvom tako, da je polagoma izginilo. Le prav na jugozahodu med Muro in Rabo nahajamo še dandanes ostanke teh panonskih Slovencev; po drugih straneh med Dravo in Donavo prebivajo v sedanjem času večinoma Madjari. Tam, kjer je stal nekdanj Blatograd, kjer sta imela slovenska vojvoda Pribina in Kocel svoj sedež, v sedanjem Salavaru in njegovi okolici, se govori dandanes madjarski jezik.

Matica Slovenska, str. 23): „ita ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis destinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierint et totam terram desolatam viderint.“

Ko so si Madjari osvojili Veliko Ogrsko nižino in pa Panonijo ter po teh straneh uredili svoje gospodstvo, jih je mikalo, da bi napadli Italijo. Najbrže so slišali, da je ta dežela jako bogata in rodovitna ter da bi se moglo ondi naropati mnogo plena. Zato so se že leta 898. odpravili ogrski konjiki na pot. Najbrže so hodili takrat in tudi pozneje po stari rimski cesti, ki je vodila iz Panonije čez Ptuj, Celje, nekdanjo Emono, Logatec, Hrušico, in Vipavsko dolino.¹⁾ Blizu Gorice je vas Vogrsko. Mogoče je, da so Ogri, ko so hodili v Italijo ropat, postavljali ondi svoj tabor. Od Vipavske doline naprej so jo mahnili proti zahodu po cesti, ki je držala skozi Furlanijo in katero so ondotni prebivalci dalje časa potem imenovali Ogrsko cesto („Strata Ungarorum“), kar je razvidno iz nekaterih listin desetega stoletja.

Leta 898. so prišli ogrski konjiki do reke Brente na Beneškem. Vendar so se kmalu vrnili, ker so se hoteli čez zimo doma še bolj oborožiti in za boj pripraviti.²⁾ Kakor se kaže, so Ogri takrat poslali v Italijo le malo čet, katere naj bi nekoliko ogledale to zemljo ter poizvedele za razne okoliščine, da bi v naslednjem letu mogli izvršiti resnejši napad v te kraje.

Kako so Madjari postopali po slovenskih pokrajinah, ko so hodili v Italijo, in kake ovire so jim delali naši predniki, ni znano, ker nam viri o tem ničesar ne pripovedujejo. Ker pa vemo, kako so se Madjari bojevali, si lahko mislimo, kako so hodili skozi naše dežele. Mogoče je, da so se madjarski konjiki kar nanagloma prikazali na glavni cesti, ki je vodila iz Panonije v Italijo. Slovenci bržkone niso bili pripravljeni, da bi bili odbili tako veliko množico konjikov. Morali so se prej zbrati. Predno se je pa to zgodilo, Madjarov že ni bilo nikjer več.

Mogoče je pa tudi, da naši pradedje niso delali Madjarom nikakršnih težav, ko so ti hodili v Italijo plenit, pa č pa da so jih

podrsko še celo podpirali. Znano je, da je takrat med Nemci in Slovani vladalo veliko sovraštvo. Nemci so po vsej sili hoteli podjarmiti Veliko Moravsko. Iz mržnje do Nemcev so slovanski Daleminci, ki so bivali ob srednji Labi, poklicali Madjare na pomoč, da so udarili na Saško. Na drugi strani pa vidimo, da so bili Madjari prijatelji nekaterim slovanskim razrodom. Tako n. pr. so Madjari in Rusi leta 968. skupno napadli Carigrad. Madjari so za svoje namene v prvi vrsti izkoristili globoko ukoreninjeno sovraštvo med Nemci in Slovani, da so lažje napredovali. Mogoče je, da so jih pri tem še celo podpirale posamezne slovanske čete. Nekaj enakega so bavarski škofje v svojem pismu do papeža Ivana IX. tudi predbacivali Slovanom. Trdili so, da so Slovani k sebi vzeli ne malo število Ogrov, katere so potem skupno s svojimi, po ogrskem načinu ostriženimi rojaki poslali zoper nje. Nato so pa še sami (Slovani) napadli (nemške) kristjane, odpeljali nakatere kot ujetnike, druge umorili, tretje pa vrgli v ječe, kjer so vsled lakote in žeje poginili. Uničili so jih brez števila, v sužnost so odvedli plemenite može in poštene žene, požgali so božje cerkve ter razrušili vsa poslopja.¹⁾ — Kralj Arnulf je poklical na pomoč Madjare zoper Slovane, a ti so se maščevali nad Nemci tako, da so podpirali Ogre, ko so hodili na Bavarsko in Saško plenit. Slovani so dolžili Nemce, da so krivi madjarskih navalov, Nemci pa Slovane.²⁾

Brez dvoma tudi naši predniki niso mogli biti v tistem času Nemcem prav iz srca naklonjeni. Gotovo so se spominjali, da so bili še pred poldrugim stoletjem popolnoma svobodni. Sedaj pa so morali služiti tujim

¹⁾ Spomenica, str. 23: „Ipsi (sc. Sclavi) Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt, et more eorum capita suorum pseudochristianorum penitus detonderunt et super nos Christianos immiserunt; atque ipsi supervenerunt et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exitio deputarunt et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt, ecclesias Dei incenderunt et omnia aedificia deleverunt“ . . .

²⁾ Spomenica, str. 22, 23.

¹⁾ Glej Letopis Matice Slov. za leto 1897., str. 8. i. d.

²⁾ Liudprandi Antapodosis, II. c. 7.

frankovskim vladarjem, dajati desetino, ki jim je bila jako zoprna, ter plačevati mnoge davščine; a v zahvalo zato so pošiljali razni cesarji, kralji in drugi velikaši na naša tla po cele trume nemških naselnikov ter jim z radodarno roko oddajali večje in manjše kosove slovenske zemlje.

želeli nadomestiti s kakim drugim, če že ne morejo sami postati gospodarji v svoji domovini.

Nikjer ne čitamo, da bi bili Madjari med našimi predniki naleteli na kako oviro, ko so hodili skozi slovensko zemljo v Italijo in se po isti poti tudi vračali. Vse nekako kaže, da

Narodna noša na severnem Ogrskem.

Boljše službe med našimi pradedi so dobivali tujci. Tudi je verjetno, da je bilo med Slovenci takrat še mnogo očitnih in skrivnih poganov, katerim so bili malikovalski Madjari ljubši kakor pa krščeni Nemci. Dalje si lahko mislimo, da so se Slovenci že takrat naveličali nemškega gospostva ter si ga

je bila pot po naših pokrajinah Madjarom vedno odprta. Ogri so skoraj dvajsetkrat napadli Nemčijo, sedemkrat so udarili v Italijo, devetkrat so prihrumeli v bizantinsko državo, štirikrat so prišli na sedanja francoska tla in enkrat so prekoračili še celo Pireneje; v Karantanijo pa, katero so imeli

takorekoč pred nosom, so prišli samo enkrat. Če tedaj Slovenci niso motili Madjarov, pač pa jih morda po svojih močeh podpirali vsaj toliko, kolikor jim je bilo kot nesamostojnemu narodu mogoče, smemo misliti, da tudi le-ti niso postopali proti našim prednikom tako, kakor nasproti drugim, njim sovražnim plemenom.

Po zimi leta 898/99. so se Madjari pridno pripravljali, da bi iznova napadli Italijo. Kovali so orožje, narejali puščice ter vadili mladino vojskovanja.¹⁾ Meseca avgusta leta 899. so drugič prihrumeli v Italijo, po njej pustošili ter pomorili veliko ljudi. Italski kralj Berengar je nabral kakih 15.000 mož ter jih poslal nadnje. Dne 24. septembra l. 899. je bila krščanska vojska ob reki Brenti popolnoma premagana. Po tej bitki je bila Madjarom odprta vsa severna Italija. Njih konjiki so se vsuli po Beneškem in po Lombardiji ter so prišli celo do gore Velikega Sv. Bernarda. Požgali in oropali so brez števila vasi in mest. Ostali so v Italiji tudi naslednjo zimo in spomlad. Vercelski škof se je hotel pred njimi rešiti ter je pobegnil; a na potu je naletel na trumo Madjarov, ki so ga dne 24. junija leta 900. ubili, njegove zaklade pa pobrali.

Oddelek madjarske vojske se je obrnil tudi proti Benetkam. Na konjih in po čolnih, narejenih iz kož, so prišli na lagune ter potem tu napadli in požgali mnogo krajev. Ko so hoteli vzeti tudi Rialto in Malamocco, je poslal dož Peter nadnje svoje brodovje ter jih premagal dne 29. junija.

Ko je kralj Berengar dal Madjarom mnogo darov in porokov, so se vrnili z vsem nabranim plenom iz Italije v svojo domovino.²⁾

Prišedši zopet na domača tla, so slišali, da so na Nemškem po smrti cesarja Arnulfa postavili za vladarja otroka, ki takrat še sedem let ni imel. Cesar Arnulf je namreč umrl dne 8. decembra leta 899., in dne 4. februarja naslednjega leta so nemški

velikaši v Forchheimu na Frankovskem povzdignili njegovega sina Ludovika za kralja. Da bi Madjari izvedeli, kakšna je dežela, kateri je začel vladati Ludovik Otrok, so poslali na Nemško poslanca z izgovorom, da hočejo skleniti mir.¹⁾

Kakor hitro so se ti ogrski poslanci, ki pa so bili pravzaprav le ogleduhi, povrnili v svojo domovino, so pridrevili madjarski konjiki najprej v Vzhodno krajino, potem pa tudi na Bavarsko. V enem dnevu so baje preplavili zemljo, ki je merila deset milj na dolgost in ravno toliko na širokost. Ko so Bavarci to izvedeli, so se zbrali ter šli nad sovražnike; a prišli so prepozno, ker madjarske čete so jo že pobrisale čez mejo. Le en oddelek se je še mudil na severni strani Donave; tega so Bavarci premagali ter pobili kakih 1200 sovražnikov.²⁾

V tistem času, ko so Madjari razsajali po Italiji, je divjal hud boj med Nemci in moravskimi Slovani. Kako sovraštvo je takrat vladalo med tema dvema narodoma, je razvidno iz pisma, katero so bavarski škofje leta 900. poslali papežu Ivanu IX. V tem pismu pravijo bavarski škofje, da Slovani morajo, radi ali neradi, priti pod njihovo oblast. Papežu svetujejo, naj gleda na te boje med njimi in Slovani le od daleč ter kaže pred vsem svojo zmernost, da ne ojači malovredne stranke (Slovanov) in ne oslabi tiste, ki je boljša (Nemcev).³⁾

Leta 892. je bilo Nemcem všeč, da so oni od ene strani, Madjari pa od druge, napadli moravske Slované. Ko je vojska že dalje časa trajala, bi bili Slovani že radi sklenili mir, česar pa Nemci niso hoteli storiti. Slovani so se zaradi te nemške krvoločnosti pritoževali v Rimu. Bavarski škofje so v rečenem pismu potrdili, da se

¹⁾ Ann. Fuld. a. 900.

²⁾ Ann. Fuld. a. 900. — Herim. Aug. a. 900.

³⁾ Spomenica, str. 22: „... et sive velint sive nolint, regno nostro subacti erunt. Quapropter oportet vos ab alto speculari, et moderaminis temperiem prae omnibus tenere, ne peior pars confortetur, et melior infirmetur.“

¹⁾ Liudprandi Antapodosis, II. c. 8.

²⁾ Johannis diaconi Chron. Venet. (Monticolo, Cronache Veneziane, I. 130). — Regin. Chron. a. 901 (l. c. p. 609).

ne marajo pomiriti; a zvrčali so vso krivdo na Slovane.¹⁾

Ko so pa v drugi polovici leta 900. Madjari napadli nemške pokrajine, so postali Nemci naenkrat krotkejši. Meseca januarja leta 901. je bil državni zbor v Reznem. Tja so tudi moravski Slovani poslali svoje poslanca ter sedaj brez težav sklenili mir z Nemci.²⁾

V spomladi leta 901., tedaj prav pred tisoč leti, so Madjari napadli Karantanijo, katera je takrat razen sedanjega Koroškega obsegala tudi večino Štajerskega in Kranjskega ter še nekatere druge dele. V Karantaniji Madjarom sreča ni bila mila, kajti bili so premagani. Bitka je bila, kakor trdijo nekateri poznejši viri, na velikonočno soboto, ki je bila tistega leta dne 11. aprila.³⁾

Zemlja, katera je nekdanj spadalala h Karantaniji, je večinoma gorata. V takih krajih se madjarski konjiki niso mogli vojskovati s tistim uspehom, kakor po italjski nižini ali pa po bavarski planoti. Tudi ni bilo po Karantaniji dobiti toliko plena kakor po bogati Italiji. Morda se iz teh vzrokov niso več prikazali v rečeni deželi. Mogoče je pa tudi, da so Madjari iz ozirov, katere sem zgoraj naštel, pustili karantanske Slovane pri miru.

Istega leta (901) so Madjari iznova poslali svoje trume v Italijo.⁴⁾ Naslednjega leta so napadli Moravsko, kjer pa so jih ondotni prebivalci premagali ter zapodili iz dežele.⁵⁾ Leta 903. so se morali Bavarci bojevati z Ogri; vendar ne vemo, s kakim

uspehom.¹⁾ Leto pozneje so Bavarci zvičajno povabili nekega ogrskega poveljnika, kateremu je bilo ime Chussal, k sebi v gostijo ter ga potem z vsem njegovim spremstvom ubili.²⁾

Omenil sem, da so bili Madjari leta 901. v Karantaniji pobiti. Ta dežela tedaj ni prišla v njihove roke. To nam potrjuje tudi neka listina kralja Ludovika (Otroka) z dne 10. marca leta 904. Ta je namreč takrat podelil Arponu, sinu grofa Otacharja, dvajset kmetij z vsemi pritiklinami v Ljubenski dolini na sedanjem severnem Štajerskem v grofiji rečenega Otacharja. Te kmetije naj se mu odmerijo v kraju Zlatini („in loco Zlatina“), kjer teče potok Zlatina v Muro, potem v vasi, „Costiza“ imenovani („in uilla Costiza“), in na drugih krajih ob obeh straneh rečene reke.³⁾

Med leti 904. in 906. so se Madjari lotili moravske države, da bi jo uničili. Katerega leta se jim je to posrečilo, ni znano. Reginon, opat v Prümü blizu Trevira, ki je leta 907. končal svojo kroniko, pravi k letu 904., da so Svetopolkovi sinovi le malo časa in še takrat nesrečno vladali, kajti Ogri so vse popolnoma opustošili.⁴⁾ Iz teh besed je razvidno, da Svetopolkov sin Mojmir leta 907. ni bil več gospodar na Moravskem. — S tem bi se tudi ujemalo dejstvo, da so v poletenskem času leta 906. Madjari, katere so poklicali na pomoč zoper Nemce slovanski Daleminci, ki so bivali ob srednji Labi, prvokrat pridrli na Saško.⁵⁾ Brez dvoma jih je pri tej priliki vedla pot skozi Morav-

¹⁾ Spomenica, str. 22.

²⁾ Ann. Fuld. a. 901.

³⁾ Ann. Fuld., V, a. 901 (MG. SS., I, 415): „Iterdum vero Ungari australem partem regni illorum Caruntanum devastando invaserunt.“ — Herimanni Aug. Chron. a. 901 (MG. SS., V, 111): „Ungari Caruntanum petentes, comissaque pugna victi caesique fugerunt.“ — Annalista Saxo, a. 902 (MG. SS., VI, 590): „Ungarii in Charentaniam invadunt, et commisso in sabbato paschae proelio occiduntur.“ — Letnica je pri zadnjem citatu napačna.

⁴⁾ Ann. Alamann. a. 901 (MG. SS., I, 54): „Iterum Ungari in Italiam.“ — Ann. Laubac. a. 901 (ibid.)

⁵⁾ Herim. Aug. a. 902. — Chron. Suevic. a. 902. — Ann. Alamann. a. 902.

¹⁾ Ann. Alamann. a. 903 (MG. SS., I, 54): „... bellum Bauguariorum cum Ungaris.“

²⁾ Ann. Alamann. a. 904 (ibid.): „Ungari in dolo ad convivium a Baugauriis vocati; Chussal dux eorum sui que sequaces occisi sunt.“ — Ibid. a. 902 (cod. A): „Ungares a Baivariis ad brandium vocati plures occiduntur.“

³⁾ Zahn, Urkundenbuch d. H. Steierm., I, 16, št. 13. — Zlatina je sedanja vas Zlaten, ki leži južno od Brucka na Muri; Costiza pa vas Göss od Ljubna proti jugozahodu.

⁴⁾ Reginn. Chron. a. 904: „... regnum filii eius paucio tempore infeliciter tenuerunt, Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus.“

⁵⁾ Annalista Saxo, a. 906. — Widdukind, 1, 17, 20.

sko, kar bi kazalo, da ta dežela takrat že ni bila več samostojna.

Leta 907. so se Madjari obrnili proti Bavarskemu. Dne 5. ali pa 6. julija so premagali in uničili bavarsko vojsko. Kje se je to zgodilo, ni znano. V bitki so padli solnograški nadškof Teotmar, frizinški škof Uto, briksenški škof Caharija ter bavarski vojvoda Liutbold.¹⁾ Ta zmaga je naredila Madjare še drznejše, in odslej so prav pogostoma vznemirjali s svojimi navali Bavarsko, Saško in druge dežele. Še le nezgoda pri Augsburgu leta 955. jih je prislila, da so morali opustiti svoje napade proti zahodu.

V.

V prejšnjem odstavku sem na kratko opisal, kako so Madjari, ko so si osvojili Ogrsko, pogostoma napadali sosednje pokrajine, uničili velikomoravsko državo in leta 907. popolnoma pokončali bavarsko vojsko. Ker pa je po raznih zgodovinskih knjigah in sestavkih o teh madjarskih navalih mnogo neresničnega in izmišljenega, in ker je nekoliko takih zgodovinskih laži že prišlo tudi v slovenske knjige opozorim naj na tem mestu čitatelje na tiste napake, katerih naj bi se v prvi vrsti ogibali slovenski pisatelji. Tudi hočem na kratko pojasniti, kdo je take neresnične trditve spravil na dan, in kako so potem z raznimi podmenami pomnožene polagoma prišle v druge knjige, nazadnje tudi v slovenske, kakor v Trdinovo „Zgodovino slovenskega naroda“.

Ogrski kronist Thuróc, ki je živel in pisal okoli leta 1490., tedaj skoraj 600 let po dogodkih, katere sem opisal v prejšnjem odstavku, je razen mnogih drugih neresničnih trditev navedel (c. 23) tudi naslednjo: „Post haec Carinthiam hostiliter adeuntes (sc. Hungari); ultra castrum Leopach dux Moraviae Gottfridus nominatus et dux Carinthiae Eberhardus nec non Gregorius, Aquilejae patri-

archa ipsis occurrentes, insimul atrociter pugnaverunt.“

Kdor se je nekoliko bolj pečal z domačo zgodovino, v hipu lahko spozna, da je ta stavek prava kolobocija. Resen zgodovinar mora takoj razvideti, da ima pred seboj izmišljotino prve vrste. A vendar so razni možje, ki so še celo hoteli veljati za zgodovinarje, preresetavali ta stavek na vse strani ter iz njega izvajali marsikatero zgodovinske neumnosti.

Nekateri, kakor Lazius (*De gentium aliquod migrationibus*, p. 354) in Trdina (*Zgodovina slov. naroda*, str. 50), so mislili, da je bila zgoraj omenjena bitka leta 906.; drugi, kakor Megiser (*Annales Carinthiae*, str. 599), da se je vršila leta 917.; tretji, kakor Richter (v *Hormayerjevem Archivu* za leto 1825, str. 577), da se je to zgodilo morda med leti 915. in 919.; četrti, kakor Koch (*Chronolog. Geschichte Oesterreichs*, str. 47) in Dimitz (*Geschichte Krains*, Ia, str. 142) postavljajo to bitko v leto 919.; in peti, kakor Schönleben (*Annales Carnioliae*, str. 500), pa v leto 944. Dimitz še celo na omenjenem mestu v opazki pisatelju Thalbergu predbaciva, da se moti, ker stavi to bitko v leto 944., a po našem mnenju se ne moti samo Thalberg, temuč tudi Dimitz.

„Castrum Leopach“, katerega navaja Thuróc, iščejo nekateri (Megiser, str. 599) v Ljibučah blizu Pliberka na Koroškem, drugi pa, kakor Lazius, Schönleben, Valvasor, Richter, Dimitz, Trdina itd., so se odločili za Ljubljano. Ti trdijo tedaj, da je bila ta bitka pri Ljubljani. Prava zgodovina nam o tej vojski čisto nič ne poroča; nam še to ni znano, če je Ljubljana v začetku desetega stoletja sploh stala. Trdina nam sicer pripoveduje, da so Slovenci po tej bitki dobili toliko bogastva, da so takrat jeli Ljubljančani prvokrat delati zidane hiše. Prava zgodovina o vsem tem molči.

Thuróczev „dux Moraviae Gottfridus“ naštetim pisateljem ni mogel služiti, ker je bila Velika Moravska že takrat uničena. Zato so si ustvarili novega vojvoda na ta način, da so besedo „Moraviae“ premenili v „Mera-

¹⁾ Ann. Alamann. a. 907 (MG. SS. I, 54). — Ann. Aug. 907 (ibid. p. 68). — Ann. Corb. a. 907 (Jaffé, *Bibl. rer. Germ.*, I, 34). — Auctar. Garst. a. 906 (MG. SS., IX, 565) in drugod.

niae“ (Megiser, l. c.) ter mu odkazali v Istri tisto zemljo, katero je dobrih 200 let pozneje še le priženil Bertold II. iz rodovine Andechsov, čigar nasledniki so se potem nekoliko časa imenovali „duces Meraniae“.

V Thuróczevem citatu je omenjen „dux Carinthiae Eberhardus“. Megiser je hlastno pograbil po tem imenu. Pod njegovim peresom je Thuróczev „dux“ postal „Ertzhertzog“. Megiser mu je tudi preskrbel imenitnega očeta, glasovitega sina in pa bojno slavo. On nam namreč pripoveduje (str. 598 i. d.), da je cesar Arnulf z neko plemenito Korošico imel sina Eberharda, katerega je leta 888. postavil za koroškega vojvoda. Ta je potem imel večkrat opraviti z Madjari. Leta 889. jim je moral dati veliko odškodnino, da so zapustili Koroško (str. 600, 601). Leta 902. je premagal Ogre na Grobniškem polju (str. 615, 616). Leta 917. so ga Madjari premagali pri Ljibučah ter ga ubili. Vladal je tedaj skoraj trideset let. Eberhardovega sina Berengarja je postavil cesar Arnulf za italskega kralja (str. 604).

Čeprav je ta Eberhard za dobo od 888—917. na Koroškem ali pa Kranjskem popolnoma nezgodovinska oseba, so vendar Megiserjeve izmišljotine prepisavali Valvasor (Ehre d. H. Krain, IIIa, 191, 193, 194, 196; IV, 263, 265), Schönleben (Annales Carnioliae, 458, 478) in drugi. Schönleben je še celo po tem Eberhardu štel leta.

Prava zgodovina pozna pač nekega drugega Eberharda, ki je bil vojvoda furlanski ter oženjen z Gizelo, hčerjo cesarja Ludovika Pobožnega. Ta Eberhard, ki je bil pa leta 864. ali 866. že mrtev, je imel sina Berengarja, kateri je bil izprva vojvoda furlanski in je leta 888. postal kralj italski.

Thuróczev „Gregorius Aquilejae patriarcha“ se Megiserju ni zdel porabljev. Morda je vedel, da je oglejski patriarh Gregor vladal od 1251—1269. Zato je namesto Gregorja navedel patriarha Ursa (II.), a ni pomislil, da je ta patriarh nastopil vlado še le leta 928., tedaj 11 let po Megiserjevi bitki pri Leopachu. Smola pač! A je že opasna stvar — izmišljati si zgodovino.

Omenil sem, da so leta 901. Madjari pridrli v Karantanijo, kjer pa so bili premagani in sicer po poznejših virih dne 11. aprila. Navedel sem na dotičnem mestu tudi tri citate, ki so pa kaj kratki in suhoparni. To pa ni ugajalo Megiserju. Hotel je imeti ime kraja, kjer je bila bitka, ime junaka, ki se je tam odlikoval, in pa število padlih sovražnikov. Zato si je vse to izmislil. Za vrhovnega poveljnika je naredil že omenjenega nadvojvoda Eberharda in za bojišče si je izbral Grobniško polje (Krapfeld) na Koroškem, kjer je po njegovi trditvi padlo nad 18.000 sovražnikov. Da bi se mu pa ne očitalo, da je vse to le njegova iznajdba, si je izmislil tudi ime avtorja, iz katerega je baje to izpisal. A ta avtor, Nicolaus Claudianus, je prav tak nestvor, kakor njegov Ammonius Salassus, o katerem sem trdil (Izvestja Muz. društva, X, str. 16), da ni nikdar živel in tudi nikoli nič spisal.

Megiserjeve izmišljotine so potem prepisavali drugi in navajali po svojih knjigah kot prave zgodovinske resnice; tako n. pr. Valvasor IIIa, 193; IV, 263), Schönleben (Ann. Carn., 473), Richter (v Hormayerjevem Archivu, 1825, str. 568), Muchar (Gesch. d. Steierm., IV. 243), Trdina (Zgod. slov. nar., str. 50, v. 20) in drugi. Ker so pa nekateri pisatelji spoznali, da je „koroški nadvojvoda Eberhard“ popolnoma nezgodovinska oseba, so si poiskali drugih junakov, da so jih potem proslavili kot zmagovalce na „Grobniškem polju“. S kako pravico, je veliko vprašanje.

Leta 907., in sicer dne 5. ali pa 6. julija, so Madjari premagali in uničili bavarsko vojsko. Kje se je to zgodilo, nam istočasni viri ne pripovedujejo. Dobrih 600 let pozneje je bavarski historiograf Ivan Turnmayer, imenovan Aventinus, ki je živel od 1477—1534, v svojem delu Annales Bojorum (IV, c. 21) po svoje popisal to vojsko ter med drugim omenil, da se je boj vršil pri „Vratislavium“. — Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch. qu. X, 82—85) je že leta 1853. dokazal, da si je Aventin to bojišče izmislil. A pri vsem

Pri učenju.

Risal Ant. Koželj.

tem se nekateri pisatelji še dandanes držé Aventinove trditve. Mnogim je ta Vratislavium sedanji Požun ob Donavi. Boj pri Požunu leta 907. straši po nemških, slovenskih in drugih knjigah. Omenjajo ga med drugim Starè (Občna zgodovina, III. 90 in 700), Muchar (IV, 246), Valvasor (IV, 265), Gfrörer (Gesch. der Carolinger, II, 435), Schönleben (Ann. Carn., 478), Megiser (str. 617, kjer je tudi njegova trditev, da je bil tudi koroški nadvojvoda Eberhard zraven) in drugi. Richter (v Hormayerjevem Archivu, XIII, 485 in XVI, 575) misli, da so omenjeni Vratislavium spodnještajerske Braslovče (Fraslau), nekateri drugi pa, da je Vratislava (Breslau) na Šleskem.

Nekateri pisatelji govoré po svojih knjigah tudi o takih madjarskih napadih, o katerih pravi viri popolnoma molčé. Naj jih nekoliko naštejemo.

K l e t u 8 8 9. — Megiser pripoveduje (str. 600, 601), da so Ogrri takrat prišli na Koroško. Ondotni nadvojvoda jim je moral dati veliko odkupnino, da so zopet zapustili deželo. (Vse to je izmišljeno.)

K l e t u 8 9 3. pripoveduje Schönleben (str. 464), da so Ogrri takrat najbrže skozi Kranjsko pridrli v Furlanijo. Oglejski patriarh Friderik (vladal od 901 – 922) jih je s pomočjo kranjskih in koroških čet pre-

magal. Isto trdi tudi Valvasor (IV, 261). Na drugem mestu (IIIa, 192) pa omenja ta pisatelj, da so Ogrri v rečenem letu prihrumeli na Koroško in Kranjsko. (Vse skupaj neresnično. Leta 893. je v Ogleju vladal patrijarh Valpert.)

K l e t u 9 0 0. navajata Schönleben (stran 470) in Valvasor (IIIa, 193 in IV, 262), da so razsajali Ogrri po Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Nato so šli v Italijo. (To se iz ohranjenih zgodovinskih virov ne dá dokazati.)

O napadu Madjarov v Karantanijo, ki je bil leta 901., pripoveduje Valvasor (IIIa, 193) tako, da so prišli tje kaj leta 901., a premagani so bili še le na veliko soboto leta 902. (Mi temu ne moremo pritrditi.)

Tu in tam Schönleben in Valvasor ne postavljata madjarskih navalov v prava leta. Iste napake nahajamo tudi pri nekaterih drugih pisateljih.

Te opazke naj zadoščajo. Treba je, da znamo po knjigah, v katerih se opisuje zgodovina naših prednikov, ločiti izmišljene stvari od pravih zgodovinskih podatkov. Tudi bi bilo koristno, da bi zbrali vse znane zgodovinske vire, ki nam pojasnujejo našo preteklost, ter jih potem uporabili tako, kakor bi to zahtevala njih vrednost in zanesljivost.

Pa zašumelo . . .

V daljo megleno
tožno je zrla,
brez govorice
solzo raz lice
rožno utrla.

Pa zašumelo
v pisani travi
vse je po cvetju
o mladoletju
in o ljubavi.

Pa je zapela
tičica v hosti
temnozeleni
o izgubljeni
zlati prostosti.

Leo Levič.

Gazelice.

18.

V háljo žalostno oblečen,
vsem tovarišem odsečen,
sam sedim in hodim sam.
V noči mnogokrat čuječen
premišljujem svoje dni...
Dvom pritiska name večer:
Ali sem takó neumen,
ali sem takó nesrečen?

19.

Sprelepi Bog, dobrotni Bog, odkleni
nebeška vrata vigredi zeleni!
Razdmì z oboka žalostne oblake,
iz duše, s čela megle mi preženi!
Naj gledam zemljo, delo Tvoje roke
v obleki, z divnim cvetjem okrašeni!
Iz belocvetnih grmov, z vej brstitih,
iz viška milo drobni spev mi zvèni!
Za nekaj ur se zopet mi umiri
grizoči črv, ki leta krajša meni...
Temò, ki me obdaja v topem ždenji,
iz koje poti več ne vem — razdeni!
Sladak spomin naj se objame z upom,
da vendarle za srečo smo rojeni!

20.

Kakó je pičel slaj v omami,
ki v svetu iščemo jo sámi!
Zastonj se trudimo za srečo
z besedami, zastonj z rokami...
In kadar zopet brez tolažbe
sedimo v tihem svojem hrami
in peremo storjene krivde
potrti z vročimi solzami —:
tedaj ga ni na širem svetu,
da nas tešèč k veselju vzdrami...
Zato jaz dem: gorjé zemljanom,
če ni usmiljen — Bog nad nami!

21.

Prehodil sem, pregledal mnoge kraje
in delal dušne in telesne vaje.
Da sem povsod prijateljev dobival,
to moji duši délo je najslaje.
Napósled sem se vrnil bolen, truden
v domači kraj, v domače mrzle gaje.
Tedaj sem se zamislil v marsikoga,
da bi sedèl ob meni stókrat rajè,
kot sam bi blodil po krivičnem svetu.
In štel sem svetle lune, temne mlaje,
in dni in mesece in leta dolga...
Moj duh je čakal trepetaje,
da samega me kdo obišče. — Nihče —!
Zaprto in zapuščen od vseh, jokaje
premišljam zdaj minljivost lepih časov,
premišljam zdaj prijateljev značaje...

22.

Solnce je za goro utonilo,
ko sem slišal prvič petje milo
drobnih slavcev iz zelenih lésk.
Takrat sem začutil v sebi silo,
da naj pojem, pojem sladko-vnet,
kar srce mi gorko je čutilo
v dobi lepih mojih mladih let.
V zdanjem kraju ni me še topilo
slavcev petje — jaz samó sem pel
in še pojem, kaj je vse minilo
od presrečnih dni, ko sem vesel
skrito nosil v prsih petje milo.

23.

Na kreposti ozki brvi
on oprede zmeraj prvi,
kdor dajè nauke drugu,
da prehitro črés ne drvi!
Premišljujmo, poučujmo
sebe! Vsi smo revni črvi,
kajti v nas ni dom le dúhu,
dom je tudi naši krvi!

Anton Medved.

„In ti tudi!“

Velikotedenska sličica — Spisal *Kancijan*.

Nenavadno vznesen mir je dihal po dolini.

A ne mislim tebe, novembrski mir, ki vzdramiš v duši z jesenskim objemom več žalosti nego tolažila Redek je svit upanja, ki zatrepeče skozi tvoja mračna krila, redki in hipeni, kakor bi kdo z žveplenko potegnil ognjevito-nervozno črtico po temnem zidu...

Tudi ne mislim tebe, blaženi mir svete noči! Tvoji mehki poljubi so sicer poljubi, ki dahnejo duši nesmrtni spomine o bajnem in sladkem čaru mlade sreče — a niso tako bogati, niso tako plodoviti, da bi zalili dušo z zmagovito močjo v vseh slučajih človeškega življenja...

V mojih mislih si ti, tajinstveni mir, ti, sveta tišina velikega petka!

Cerkev v dolini je gledala proti vzhodu, in nje zvonik je v ponosni mogočnosti strmela na vse strani, kakor bi moral neprenehoma oznanjati: „in peklenska vrata je ne bodo premagala“!

Sivkasti, nešteto krat nagrbljeni oblaki so zakrivali solnce. Na nebu bi našli še neizmerno veliko prostora, a noben oblaček se ni hotel odtrgati izpred solnca.

Škrjanec se je visoko dvigal, visoko nad poljem. Morda si je domneval, da bo skoraj zlatemu dobrotniku pogledal v gorko lice.

Ali za malo časkov se je vrnil nazaj in obvisel za en sam skromen polet nad poljem ter zagostolel tiho, tožečo pesem.

Krokar je nemirno poletaval iz gozda na vas, iz vasi v gozd; nikjer ni našel srečnega obstanka.

Navadno je obsedel na vaškem zvoniku, a danes se ni upal. Kdo ve, kaj ga je plašilo?

V daljni dalji so blestele gore v vijugastozasneženih kopicah. Najbistrejši pogled bi jih prvi hip ne mogel ločiti mimo oblakov. Bližnji hribi so molčali v svoji skromni vzvišenosti.

Veter je komaj zadeval najvišje vršičke. Večinoma se je igračkval v prozornem ozračju sam s seboj in ko se je utrudil, je lahko sedel na drevesne vršičke, lahko kakor mrak, da ne bi zazibal vejic. Z vejic bi odleteli stari kavi, svedrasti listi ali gabra ali lipe ali javorja in šuštel bi med vejevjem in grmovjem. In ves vzduh bi tožil nebu: „Veter nam moti sveto tišino!“

Nepremični, gorostasni hrasti so hrepeneli k zračnim višinam, a košate bukve so hrepenele še močnejše, še zvesteje.

Krog jelše se je opletala nerodna, bodeča ramšela, kakor bi vila trnjevo krono...

Na borovo deblo je trkala zelena žolna; od daleč se je slišalo, kakor bi kdo zabijal žeblje...

Po mehkiem, rdeče-ilovnatem brežičku so se pocejali tanki, kalni studeni viri in so kapljali na ozek pot ter ga barvali, da je bil kakor krvav...

Izpod hriba je zvenelo pritajeno zdajinzdaj pretrgano valovanje reke liki zadušeno ihtenje...

Poredna šoja, ki posnema skoraj vsak glas, tega šumenja ni oponosila. Morda bi ga ji ne bilo mogoče posneti. A niti poizkusila ni. Včasih pa mijavka in kukurika, kokodače in rezgače, kot bi hranila v svojem ne baš drobnem grlu vse nianse najrazličnejših klicev in vikov! Le prekrasno črnomodrikasto priramnico si je nekoliko popravila in pogladila pepelnato-pernato kučmo ter molčala naprej.

Veverica v sosednji smreki je naenkrat opustila vsakdanje vaje, kot bi se hotela v tej nenavadni tišini nekoliko zbrati in premišljati pretekle dni... Seveda, vsi niso bili lepi...!

Kakor življenje po hribih, je molčalo tudi polje, molčali so tudi travniki velepomeljiv molk.

Svetlobele poljske smilke so sklanjale glavice ob podporne lističe.

Nad njimi pa je godel v zlat in črn kožušček oblečen čmrlj in umival jih je, ter želel, da bi skoraj pospale. Aj, kako po ceni bi se napil medene pijačice iz nežnih čašic!

Pod čmrljem pa se je prekopicnil zlati poljski brzec. Najbrže mu je zmešala glavo čmrljeva godba.

Med leskovim grmovjem je pajek pridno predel in tkal srebrne tančice.

Vidno je bilo, kako se mu z delom nekam mudi . . .

In res se je mudilo.

V zvoniku je zaragljala raglja tretjo uro — smrtno uro Gospodovo.

Vse ozračje od vasice do hriba se je lahko streslo. Vso dolino je napolnil tih in genljiv šepet, kakor da se je izvil zemlji iz bujnih mladih prs.

Prav gotovo! Saj je narava umela velikotedenskega duha, saj je čutila njega skrivnost na skrivnosten način . . .

A še bolj kot naravo je milostna sveta tišina pronikla ljudska srca . . .

* * *

Trumoma je hitelo ljudstvo v cerkev k božjemu grobu, in gorki vrelci hvalnic in prošenj in sočutnih vzdihov so kipeli tja pred najnedolžnejšo daritev, kar jih je bilo kdaj darovanih . . .

Skoraj vsa vas je bila v cerkvi. — Na polju ne bi bilo takrat žive duše, da ni hodil stari Krušec po ozari, ki je ločila njive od širokih travnikov.

Počasi je stopal in pogrezal se je v nemirne, težke misli:

„Sevé . . . sévé . . . staramo se, staramo! Naše jablane in črešnje, ki so rastle z menoj vred, vedno lepše cvetó, vedno lepše rodé; te usehle prsi pa mi ne rodé nobene nade več . . .

In kadar starost že ne bo imela kaj, kar bi postarala na meni, poklicala bo smrt . . . In oj! Krušca ponesó v hladno zemljo . . .

Sedaj se mi zdi, da je vsa dolina moja, a potem — majhen kotec zemlje . . . Sedaj

hvalijo polja in travniki starega Krušca, ki jih je tako skrbno gojil, a potem — le skope travice in nekaj plevela bo mojega, oj plevela, ki sem ga vedno sovražil in zatiral, kjerkoli sem mogel . . . Sedaj me pozdravljajo gozdi in hribi in mi nudijo zelenja, vej, debel, karkoli bi poželel, a potem — le šest tankih desk . . .“

Res, Krušec je črtil smrt. Ta ga je pa večkrat v mislih obiskavala, da bi se vsaj do zadnjega starčevega diha sprijaznila z njim.

Po zimi je par dni precej bolehal.

Ko si je bril znatno upalo lice, je vznemirjen viknil v zrcalo:

„Križani Bog! Ali še vidim sebe, ali že vidim smrt?!“

In danes mu je veliki petek ta smrtni strah povečal s svojim božjim — grobom . . .

A to ni čudno.

Dokler niso Krušču roke odrekle dela, je bil zakopan v posestvo kakor klop v kožo. Kar momljal in mendral je, kje bi si še kaj pridobil, seveda na telesnem premoženju. Do duše pa je bil precej prizanesljiv in popustljiv, tudi kadar je že segala črez postavne meje — a v njenih dolžnostih skop in hladen.

Ko ga je hči, ki ji je prepustil vse imetje, opominjala k rednemu in pobožnemu življenju, kakršno se starčkom spodobi, jo je togotno zavrnil:

„Glej jo, glej! Kaj si ti mene učila prekrižati se, ali sem jaz tebe!“

In vera je v njem dremala in dremala kakor kal v aprilovem naročju, iz katerega izvabi še-le gorki maj neštete cvetove . . . perunike, kukavice, narcise, šmarnice . . .

Morda se tak maj že bliža Kruščevi duši, morda je še daleč — ali pa sploh ne prikljuje nikoli . . .

Starec o tem ni razmišljal.

Vendar se mu je zdela danes narava bolj praznična in slovesnejša kakor sicer.

Izprva se ni upal korakati po ozari, tako veličastna in sveta je bila tišina v tihem in gluhem nagibanju.

Ali priroda ga je vabila v svoj naročaj, kakor vabi mati drago dete, da ga izpraša

in se prepriča, ni li že pozabil, „koliko je bogov, kdo te je ustvaril, kdo te je odrešil“ itd.

In priroda je molčé učila starčka ter mu budila mehka, mešana čuvstva, ki so zdajinzdaj zadehtela po pobožnosti, dasi se sam tega ni zavedal.

* * *

„Dedek! Ali slišiš?“

Za njim je teklo in klicalo po ozari drobno dekletce, Kruščeva sedemletna Marjetica.

Med vsemi vnuki in vnukinjami — bilo jih je šest — jo je stari Krušec najbolj ljubil.

Včasih — kadar je bil posebno židane volje — je celó tvezil, da je čisto podobna njegovi rajni Jeri; da živi v Marjetici tista miljena Jerica, ki ji je v svojih mladeniških letih prepeval:

Goreči ogenj iz plamena . . .

A ta plamen je že davno, davno ugasnil, ostal je le še dim - spomin . . .

In ta sladki dim mu je zastiral dušo, kadar jo je zaglabljaj v Marjetičin obrazek. Dedek je bil pravzaprav otročji . . .

Klic se je ponovil.

Seveda, da je bil dekličin glasek močnejši in starčkov sluh bistrejši — vrhutega je bil mož tudi pregloboko zamišljen — gotovo bi se le-ta hipoma obrnil in obstal s prijaznim nasmehom krog usten.

He, he, he! Smeh se je dedkovim sinjim, nagubanim ustnicam tako podal!

Ljubki klic se je ponovil vdručič.

Takrat pa sta stala oba že tako blizu drug pri drugem, da se ni mogla preslišati nobena beseda več.

„Oh, danes me pa nimaš nič rad, dedek; tako sem te morala klicati!“ je vsa zasopla Marjetica napol vzdihovala, napol govorila.

„He, he, he! Ti srčkana grlica, le oddèhni se, oddèhni. Potem bova pa kaj po-besedičkala. Kaj ne?“

Dedek si je pritrdil klobuk in nagnil glavo k vnukinji ter ji strmél v nebeško-čiste oči, polne otroške vdanosti in prisrčnega zaupanja.

In ljubeznivo se ji je nasmehnil, a ona njemu še ljubezniveje. Kakor bi obrnil blesteče zrcalce proti solnčnim žarkom, in solnce ti vrne še lepši sijaj.

Otrokova prisotnost je prav blagodejno vplivala na starčka.

„No, kaj mi boš povedala?“ jo je vprašal po kratkem molku.

„Pri božjem grobu sem bila!“

„Pri božjem grobu si bila?“

Prvi hip ni našel drugih besed, še le pozneje je pristavil:

„Kaj si vse videla tam?“

A tega ni vprašal iz svoje radovednosti marveč zaradi dekličine prisrčnosti, ki je ni hotel in ni smel nemo gledati.

Marjetica se je rahlo oklenila dedkove koščene roke, kakor bi mu tako lažje do-povedala:

„Jej! Tam je vse polno rož, veš, dedek, tistih velikih, gosposkih. In tako lepe lučce goré tam, še lepše kakor o Božiču pri jaslicah.“

„Seveda so lepše, saj morajo tudi biti lepše!“

„Pa ne, pa ne!“ je vzkliknilo dete in drobno in živahno je poskočilo od tal.

„A zakaj ne?“

„Jezus v jaslicah gleda — in vse lučce vidi. Pa se jih lahko veseli. V grobu pa meži. Veš, dedek, tako trdno meži, da gotovo kar nič ne vidi.“

„O, vidi, vidi! Bogek je vseviden vselej in povsod.“

Pa ne, ko bi starčku te besede narekovala tista mehka čuvstva, ki mu jih je nekoliko prej vzbudila božja priroda?!

„Kaj res vidi?“ se je začudilo dekletce v otroški nevednosti ter z vidno slastjo nadaljevalo:

„Veš, dedek, pa Jezus ima objokane oči. In na prsih tako veliko rano . . .“

„Kajne, da bi ti lahko vteknila vanjo svojo ročico?“ ji je pomagal starec.

„Mgm! Veš, pa ta rana nekaj išče. Mama mi je tako pravila . . . Kaj pa išče?“

Starcu se je zdelo, da posluša mladega škorčka, ki mu govori, kakor je pač naučen . . .

Nasmehnil se je, a pri srcu mu je bilo silno tesno . . .

„Oh! povej no, dedek. Kaj pa išče?“

„Ali ti mama tega ni povedala?“

„Saj sem jo vprašala. Pa je molčala in žalostna je bila.“

Nobeno kolo ne gre tako nerado navkreber, kakor je šel Krušču odgovor iz mučnih prs na jezik.

„Izgubljenih ovčic išče.“

Drugače ni mogel in ni smel odgovoriti, a s tem je izrekel svojo lastno obsodbo.

„Kakšne pa so izgubljene ovčice?“

Dedek bi moral pokazati nase. A bilo bi mu neznosno, sicer pa bi ga radovedno dekletce itak ne umelo. Pojasnil ji je stvar drugače.

„Izgubljene ovčice so tiste dušice, ki se ne brigajo za Jezusa v božjem grobu.“

Lastne besede so ga bolešno pretresle po vsem telesu. Molčé je strmel vnukinji v obrazek. Videl je, kako mu pritrjuje z mirnim očesom in tiho zadovoljnostjo krog rubinastih usten, ki so se kmalu sladko odprle:

„Kajne, jaz nisem izgubljena dušica?“

Vprašanje je bilo toli milo-zategnjeno in toli ljubeznivo-hrepeneče, da je stari očka drhteč v radosti in žalosti obenem vidno omahnil naprej.

„Kaj še! Ti si kakor tista krotka ovčica, ki teče pred dobrim pastirjem in se veselo ozira vanj nazaj.“

„In ti tudi, dedek!“ In z obema rokama je objela dedkovo roko, ter jo pritisnila k sebi.

To je bil prekrasen in čudovit trenutek, kakršen trene le enkrat v vsakem letu; takrat namreč, ko zatrepeče nad velo zimo nežna pomlad.

Majhna stvarca je kresnica, a če pače v oko, izvabi mu debelo solzo; kratke so bile besedice: „in ti tudi!“ pa so premagale in omečile starčevo srce . . .

Obrnil se je v stran, potegnil z levico preko oči in zopet se je obrnil proti dekletcu.

Angelček starčkovih misli in čuvstev ni videl, pa bi jih tudi ne bil popolno umel.

Prisrčno in gorko se je privil k osivelemu dedu.

In nebo in zemlja sta gledala to prečudno, a dražestno sliko „Angela variha“ ter jo napolnjevala z onim divnim življenjem, z ono čudovito slastjo, ki veje o velikem tednu po vesoljnem stvarstvu . . .

* * *

Večerna zarja je žarela široko po nebeškem baldahinu. Z blestečo rdečino je barvala raztresene oblačke, da so bili videti liki pirhi. In veter jih je počasi valil proti zatonu, kakor bi jih nameraval pokloniti zemlji za velikonočni dar.

Stari Krušec se je bližal cerkvi.

Med potom je srečal Pibrovca, svojega sovrstnika in ga ogovoril:

„Je-li, si šel tudi molit?“

„I, kajpak! Če mi ne bomo molili na božjem grobu, kdo pa bo na našem!“

Krušec je bil s tem odgovorom še precej zadovoljen.

In čim bližje je prihajal cerkvi, tem bolj je rastla v njem zadovoljnost. Ko je prestopil cerkveni prag, ga je objela blažilna toplota, kakršne njegovo srce ni bilo vajeno.

S ponižnim korakom je krenil skozi svetišče v zakristijo, kjer je bil zgrajen božji grob.

Po mistično-razsvitljenem prostoru je šepetalo vse polno pobožnih ustnic, velih in cvetočih.

Krušec je pokleknil pred majhna vrata, ki so zapirala stopnice na leco. Nestrpno je čakal, kdaj bi se mogel prikoleniti prav do groba.

Nestrpnost se mu je kmalu povoljno izplačala.

S široko-razstrnjenimi očmi je gledal božji grob prav pred seboj.

Dve palmi sta zmagoslavno razpenjali nad njim dolge, suličaste liste. Nizkim stolicam so iz mogočne korenike kipeli debeli, bodičasto-obrobljeni, sinji listi.

In dasi cvetè ta rastlina na vsakih sto let (kakor pravijo), se je vendar javljal sredi kipečega zelenja pestič, iz katerega bi

se hotela še letos razviti rumena, piramidasta betva.

Kraj groba so žalovale v temnozelenkasto, gosto zagrinjalo zavite ciprese.

Neposredno pred grobom so dehteli beli mnihi v razkošnih, svedrastih cvetovih. Njih široki listi so jim liki žilave roke branili treniti s pogledom drugam kakor proti Zveličarju.

Tam gori pa je sameval prazen sv. križ. Izza meglene ozadja se je svital farizejski Jeruzalem.

Na vsakem voglu groba pa je stražil rimski vojak z grozovito resnim obrazom. Roka, ki jih je ustvarila, ni bila posebno umetniško-spretna, a to pot se ji je delo kar samo od sebe vrlo posrečilo.

Ves prizor s svojim iztočnim cvetjem in zelenjem je prvi hip premotil starega Krušca, da se je čutil v resnici prestavljenega tja na vzhod, kjer leži pravi, v „novo skalo vsekani grob...“

A skoraj je jasno vedel in videl, da je to prav tisti grob, o katerem mu je pravila Marjetica.

Za rumenimi, zelenimi, modrimi in rdečimi steklenimi balončki so plamtele lučce, in videlo se je, kakor bi goreli balončki sami.

V grobu pa je ležal Zveličar.

Res je bil objokan krog očes in veke so bile strnjene, pa je zato Gospodova srčna

rana nepremično gledala Krušca kakor proseče, krvavo oko.

Nad gornjim grobnim robom pa je blestel v polukrogu napis:

„Moje ljudstvo, kaj sem ti storil . . . ?“

Mož je zamolil odkritosrčno, vdano molitev.

Pod nizkim, polutemnim zakristijskim svodom so se vili dozdevni drobni oblaki . . . Bilo je, kakor bi kdo tam za grobom neprestano zibal kadilnico, iz katere so vstajali opojni nebeški vonji.

Ves grob pa je bil s svojim mistično-nadahnjenim obližjem živa slika upanja na prihodnje vstajenje.

Krušec je strastno sesal in srkal vase, karkoli so dosegle njegove oči.

In čutil je, kako se mu je trgal s srca tesen ovoj, kako se mu je širilo srce . . .

Misli na božji grob, ki so ga navdajale včeraj z neopravičenim strahom, so mu dozorele danes v oživljajoče tolažilo.

Strahotni pomisleki so mu odšuštel iz duše, kakor rastlini čašni listi, kadar požene sad.

Da ga je Marjetica prav v tem trenutku vprašala:

„Dedek, kakšna ovčica si pa ti? . . .“ objel in pobožal bi ji rožna ličca in malo-dane jecljaje bi govoril:

„Jaz pa sem tista najdena ovčica, ki jo je zadel dobri pastir na varne rame.“

Moja zvezda.

Kamor krenem, bela cesta
me do cilja pripelja,
zvezda sreče sije zvesta
mi prijazno vrh neba

V srcu radostnem poraja
glasen se za spevom spev,
vse o sreči z mano baja,
gor odmev, zvezda odsev.

Leo Levič.

Hosana, aleluja!

Končano. — Glavo si ovenčaj,
triumpha, ulula, inferne —
premagal si — triumpha!
Očito srda besnega si znak
zarisal Mu v telo v krvavih sragah,
glavo si s trnjem Mu ovenčal,
opljuval si Mu sveto lice
in bít s pestjo si Ga v obraz;
naložil križ si Mu na rame
in vriskal v divjem si veselju,
da On na vek bo strt . . .
Premagal si — na križ si Ga pribil,
med tolovaji mesto mu odkazal,
da bi spomin Mu bil proklet,
in da še pozni bi se rogal rod
upornika sramotni smrti . . .
Triumpha, ulula, inferne,
dovršil vražji si naklep —
mrtév je On — —
A kaj te moti, da ne vriskaš več,
kaj, pekel, rádost ti kali objestno?
Pod križem Matere zamolkli jok?
bolestni krik ljubeče Magdalene?
Mar se bojiš, ker zemlje drob se ruši,
ker grozna noč požira beli dan . . . ?
Ne, tebe pač ne moti jok in stok,
ne moti tuga te veseljstva — :
On sam zadal je tebi smrtni strah,
ki mislil si, da si Ga zdrobil v prah . . . !
Le tresi, tresi se, peklena sila,
ti veš, da zlomil tvojo bo oblast

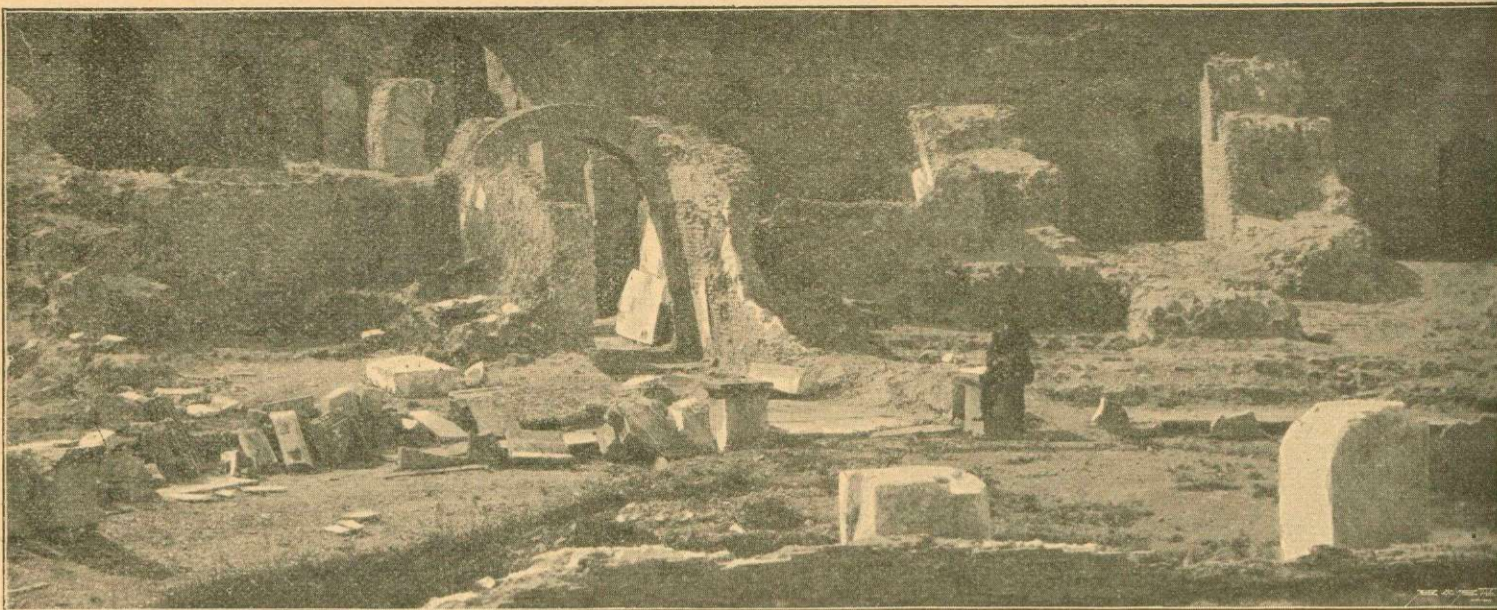
izrek, spominu tvojemu strašan:
da vstal bo tretji dan!

*

Gospodov dan — — —
Potrese zemlja se v tečajih
in angel stopi iz neba.
Odpert je grob; in On je vstal . . .
Mogočen v slavi nedosežni
okove smrti je razbil!
Kje, pekel, tvoji so naklepi,
kje sila tvoja, moč temin,
kje, vrag, je srd in bes tvoj divji?
Končan je boj, in ti si strt,
in konec tvoj — obup, pogin!
On vstal je, vstal iz zemlje krila,
razdril z mogočno je rokó
naklepov tvojih črno noč
in v prah pogazil tvojo moč:
dopolnil je obljubo davno,
priboril zmago slavno.
Odkupil z lastno je krvjo
zasužnjeno človeštvo,
oprostil težkih ga je spon,
povzdignil spet do rajskih ga višin . . .
Odrešen si, Adamov sin,
prost sužnosti, prokletstva,
ki vanj te je vklenila
pekla zavistna sila.
Zato pa kvišku, zemski rod,
in v družbi angelskih duhov
zapoј iz prerojenih prs :
Hosana, aleluja!

E.

Izkopine v Ostiji.

Izlet v Ostijo.

Potopisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal *dr. Frančišek Kovačič*.

(Dalje.)

II.

Izstopili smo na dvorišču neke preproste krčme in naročili, naj nam ob določeni uri pripravijo toplo kosilo, potem smo pa takoj šli ogledovat Ostijo.

Današnjo Ostijo si lahko ogledaš v hipu. Mala cerkev — sv. Avreje — kaže dokaj lepe renesanške oblike. Pozidal jo je kardinal Giuliano della Rovere, poznejši slavni papež Julij II. (1503 — 1513), po načrtu stavbnika Baccio Pintellija. Razen arhitektoničnih oblik nima cerkev nič znamenitega; notranjščina je preprosta in zapuščena. Nastavljen je pri cerkvi samo en duhovnik. In vendar je Ostija tudi zase škofija in sicer jako odlična. Škof ostijski je hkrati dekan kardinalskega zbora; on ima pravico kronati novoizvoljenega papeža, oziroma tudi posvetiti, če še ni bil poprej škof. In tako ima torej za papežem najodličnejši škof v katoliški cerkvi v svoji škofiji le enega duhovnika in kakih sto duš! — Toda dandanes je ostijska škofija združena z ono v Veletri, naslov „ostijski škof“ je pa pridržan radi častitljive starine.

Ostijski grad z močnim okroglim stolpom je tudi sezidal že omenjeni kardinal Giuliano leta 1483. po načrtu slavnega stavbnika Giuliana da Sangallo. V onih viharnih časih je bila tu trdnjava, dandanes je pa neki kaznilnica za večje zločince.

Prebivalcev je v Ostiji komaj sto in še ti večinoma zbežé, kadar se začne toplejši čas, pred strašno „malárijo“. Meseca vinotoka in listopada se vrnejo in prebivajo v bornih kočah. Nekatere teh koč so podobne kolibam ogrskih ciganov. Ob našem posetu je bilo prebivalstvo še tam.

Zapustivšim sedanjo naselbino nam zaštrlé nasproti starodavne razvaline: začenja se torišče stare Ostije. Ko pridemo iz vasi na plano, nas osupne veličastno-resni razgled. Krog nas se razprostira nedogledna, nizka ravnica. V tem ogromnem prostoru razen naših korakov ni čuti glasu; vse je mirno, nepremično, nemo, mrtvo, kakor v grobu. Na desni zremo strugo Tiberovo, daleč pred nami pa se nam blišči nasproti — če se povzpne na kako višavo — sredozemsko morje, katero kakor srebrn okvir okroža to

enolično, velikansko naravno sliko. V duši se ti porodé elegična, turobna čuvstva, različne misli se ti med seboj spajajo in nekako kristalizujejo, kajti ta kraj je kakor nalašč za zbrano premišljevanje.

Na tem pustem kraju je nekdam stalo cvetoče mesto, polno življenja, bogastva, gibanja in vrvenja. — Plodni Egipet, vroča Libija, razkošna Azija, srebra bogata Španija so pošiljale semkaj svoje najboljše pridelke kot tribut „kralju sveta“, silnemu Rimu. — Krog nas se vrsté na vse strani puste gomile, različne oblike in visokosti. To so grobnice nekdam slavne Ostije. Sličén vtisek dobi popotnik tudi pri razvalinah pompejskih; vendar je razloček precejšen. Pompejsko mesto je strašni Vezuv zadušil v enem hipu, v moški čilosti in polnosti moči in življenja, ob Ostiji pa je „zob časa“ glodal dolga stoletja. Odkopani Pompeji so kakor svež, dobro ohranjen mrlič, na katerem se poznajo še vse posamezne poteze, Ostija je pa podobna ostankom stoletnega starca, katerega so že v življenju izjedle dolgotrajne bolezni, v grobu pa ni ostalo po njem drugega, nego kup debelih kosti.

Usoda Ostije je bila tesno spojena z usodo Rima. Dokler je Rim gospodoval svetu in vlekel vase bogastvo celega sveta, je imela tudi Ostija zlate čase; ko so pa barbari skrhali rimsko moč, je Ostijo zadela ista usoda, kakor rimski forum.

V zlati dobi rimskega mesta so rimski modrijani mnogo preudarjali, kako se je Rim iz nezatnega početka povzpél do tolike moči. Med drugim so blagrovali Romula, da ni sezidal Rima ob morskem obrežju, marveč dalje strani od morja. — Ciceron našteva v svojem spisu „o državi“, posnemajoč Platona in druge grške modroslovce, razne nepovoljnosti, vsled katerih primorsko mesto ne more postati glava trajne, velike in močne države. Pred vsem je primorsko mesto vedno izpostavljeno napadom sovražnikov in pomorskih roparjev (zlasti je to veljalo v starih časih). Prebivalci primorskih mest so dalje preveč dovzetni za tuje vplive, in pa tudi npravna pokvarjenost ima ondi ugodnejša tla.

Primorski prebivalci so vrtoglavi, prevratni, razkošni, željni novotarij. Ker pridejo preveč v dotiko z zunanjim svetom, se ne oklepajo tako tesno domačega ognjišča; zato jim primanjkuje resnega, vztrajnega, požrtvovalnega domoljubja in spoštovanja do očetovskih običajev. To je upropastilo Korint, Atene in druga cvetoča mesta. Tako Ciceron.

Brezdovomno je na vsem tem veliko resnice; a prav tako je pa tudi res, da bi Rim brez Tibera in brez bližine morja nikdar ne bil postal tako velik. Zemljepisna lega rimskega mesta ima torej dvojno ugodnost: z ene strani Rim ni bil preveč predan nevarnostim primorskih mest, z druge strani pa ni bil popolnoma odsekan od tujega sveta.

Praktični rimski razum je bil te ugodnosti hitro spoznal. Livij nam pripoveduje (Ab Urb. cond. I. c. 33), da je že Anko Marcij napravil ob ustju Tiberovem loko (pristanišče), t. j. Ostijo. V resnici je Tiber tukaj tvoril naravno loko. Obrežje srednjeitalsko nad neapolskim zalivom ni kaj primerno za velika in trajna pristanišča. Tla so večinom ravna, celó močvirna, brez skalnatega gorovja, ki bi segalo v morje in tvorilo drage z neprodinimi stenami. Skoraj vodoravno in čisto odprto obrežje je preveč izpostavljeno vetrovom, ki morske valove mogočno zagahnajo v bregove, in vsled tega ladje v viharinem vremenu ne morejo do suhega. — Ta neprikljka je bila tudi v ostijski loki. Jugozahodni vetrovi so močno gnali morsko vodo v strugo Tiberovo, z druge strani je pa blatna reka delala nevarne plitvine in zaplavljala svoje ustje. Še dandanes napravi Tiber vsako leto do devet metrov naplavine. Za veliki svetovni promet torej ta loka ni bila kaj pripravna. Vendar je služila svojemu namenu ves čas rimske ljudovlade, ne da bi bil kdo kaj znatnega popravljaj.

Dovoz v loko je pa bil sila težaven in nevaren. S strahom je rimsko ljudstvo vselej pričakovalo brodovja, ki je šlo v Egipet po žito; kajti če se je med potjo ponesrečilo, je pretila Rimu lakota. Splošno veselje je zato zavladalo med prebivalstvom, kadar so v daljavi zapazili nakrcane ladije. A to ve-

selje ni imelo vselej dobrega konca. Večkrat je burja že doma razbila ladje in tako uničila željno pričakovani kruh. Tacit nam pripoveduje v svojih Analih (XV, 18), da je nekoč 200 ladij, z žitom napolnjenih, utonilo v ostijski loki sami.

Ko se je koncem rimske ljudovlade promet ogromno pomnožil, je trebalo temu v okom priti, napraviti varno pristanišče in loko razširiti tudi za večje ladje. To je izvršil sicer malovredni cesar Klavdij (41—54. po Kr.). Zgodilo se je pa to po poročilu Svetonijevem (Calig. 19; Claud. 18) tako-le:

Cesarju Kaliguli je enkrat šinila v glavo čudna misel, da bi se rad izprehajal na konju po neapolskem zalivu. Želja prismojenega tirana se je seveda morala izpolniti. Pa kako to izvesti? No, vse rimsko brodovje, kolikor ga je bilo, je moralo jadrati v neapolski zaliv. Tu so ladje zvezali drugo z drugo, in tako se je pustolovni cesar lahko izprehajal po zalivu. Ker je pa vse brodovje ondi čepelo, je zastala vsa trgovina, izostalo je tudi egiptovsko in sicilsko žito. V Rimu se je vsled tega pojavila lakota. — Ker je bil Kaligula kmalu potem umorjen, se je hotelo razkačeno ljudstvo zmaščevati nad njegovim naslednikom Klavdijem. Zgrabili so ga o neki priliki na foru in mu prislonili prav gorkih na hrbet. Komaj je odnesel živo glavo in smuknil skozi neka vrata na Palatin v svojo palačo. Da bi pa utolažil razjarjeno drhal, je sklenil popraviti in razširiti ostijsko loko. Delo je nadzoroval cesar sam.

Klavdijeva loka se še dandanašnji pozna, dasi je vsled naplavorov sedaj na kopnem. To je bil kakih 70 četvornih hektarjev velik zaton, katerega sta ščitila dva polukrožna nasipa, ki sta se v sredini zbliževala, tako da je bila loka podobna razprtih kleščam. Zgornji nasip je imel predore, da je dotekala v zaton morska voda, spodnji pa je bil zidan iz trdega kamnja, da se je mogel ustavljeni silnim valovom, katere so zagajali vanj južni vetrovi. V sredini, kjer sta se zbliževala oba nasipa, je stal v odprtini majhen, trdno zidan otočič s svetilnikom. Vhod v loko so zapirale močne, železne verige.

S to loko je bil dovoz izdatno olajšan; a kmalu je postala pretesna. Podjetni cesar Trajan (98—117. po Kr.), ki je po celem cesarstvu pozidal velikanske zgradbe, je razširil tudi ostijsko loko. Ni pa preuredil Klavdijeve loke, marveč je izza nje napravil še drug, 40 hektarjev velik zaton, katerega je utrdil z močnimi nasipi. Vanj se je prišlo le skozi Klavdijevo loko. Oba zatona je spajal 118 metrov širok kanal. Drug kanal (fossa Traiana) je spajal loko s Tiberom in tako z Rimom. Ta kanal je pozneje postal rokav Tiberov. Po njem se še dandanes lahko plove; imenuje se pa Fiumicino.

Sedaj se je za Ostijo začela prava doba procvitanja. Druge italske loke so bile sicer večje in prikladnejše, a Ostija je imela to prednost pred drugimi, da je bila najbliže Rimu, in se je po Tiberu veliko lažje prevažalo blago v glavno mesto, nego iz drugih lok po suhem. Tukaj so prebivali najbogatejši trgovci. Na vrhuncu svoje moči in slave je štela Ostija najmanj kakih 20.000 prebivalcev.

Iz razvalin in raznih umetniških spomenikov, ki so se našli v Ostiji, lahko vsaj nekoliko sklepamo, kolik sijaj in kakšno bogastvo je bilo tukaj.¹⁾

Načrt starega ostijskega mesta ima po priliki obliko pravokotnega trikotja, kateremu je podpora (hipotenuza) bila struga Tiberova, obe kateti pa današnja via Boacciana. Zunaj mesta so bili ob veliki cesti grobovi bogatih Ostijcev. Kakor pri drugih večjih mestih, je tudi tukaj tujec moral iti najprej med mrtvimi, če je hotel priti do živih.

Ostijske gomile so začeli razkopavati že v prejšnjem stoletju. Našli so na različnih krajih dragocenih marmornatih spomenikov in mozaikov. Leta 1800. je sklenil papež Pij VII. sistematično začeti odkopavati Ostijo. Vodstvo je bilo izročeno arhitektu I. Petriniju, a burni politični dogodki onega časa so delo kmalu ustavili. Šele leta 1855. je Pij IX. zopet

¹⁾ Pri sestavljanju tega spisa sem se posluževal poleg svojih zapiskov in raznih drugih knjig posebno dela: *Promenades archéologiques*. Par Gaston Boissier, membre de l'academie française. V. édition. Paris, 1895. Str. 273—310.

izročil izkopavanje starinoslovcu M. Viscontiju. Ko je leta 1870. papeževa država prišla v last kralja „zedinjene Italije“, so tudi izkopavanje Ostije izročili v druge roke. Vodstvo je sedaj prevzel M. Pietro Rosa, ki se je prej proslavil z nekaterimi izkopinami na Palatinu.

Vsak teh treh mož je delal po svojem načrtu. Prvi je izkušal zadeti na središče mesta in od tam nadaljevati izkopavanje proti obzidju. Drugi se je lotil dela pri mestnih vratih in je zasledoval glavno cesto, češ, po tej poti se mora priti do vseh važnejših točk v mestu. Tretji je pa tako-le umoval: Ostija je bila pred vsem trgovinsko mesto, kjer se je izkrcavalo prekomorsko blago; torej bo najvažnejši del mesta na obrežju, blizu loke. Na ta način so dandanes odkriti različni deli mesta, in sicer nekatere prav važne stavbe. Zaradi skrajno slabih denarnih razmer italijanskega kraljestva pa dandanes izkopavanje jako slabo napreduje.

Da preveč ne raztegnemo svojega potopisa, omejimo se le na najvažnejše izkopine.

Najprej gremo ob starem koritu Tiberovem. Tu vidimo na levi, ob stari glavni cesti, več neznatnih razvalin. Ob skrajnih mestnih točkah so stale pač tudi pri starih bolj ubožne kočice. Ko pridemo blizu današnje struge Tiberove, zapazimo zopet na levi na osamljenem prostoru ostanke starega gledišča ali amfiteatra. Zidan je, kakor druge enake zgradbe. Polukrožni, kameniti sedeži, ki se kakor stopnjice vzdigujejo vedno više, so še dobro ohranjeni; bolj je pa razrušena nekdanja pozornica in poslopja za predstavljavce.

Še bolj nas zanima velika skupina zidovja, ki stoji tam, kjer prehaja stara struga v novo. Velikanska poslopja, ki so nakopičena tukaj, so nekdanja skladišča (magazini).

Pred temi zgradbami je bilo nekoč prostrano nabrežje (quais), katero je pa že zdavna razkopala reka, ki sedaj neposredno liže staro zidovje. Tu so bila skladišča za žito, olje in vino. Žitnice razpoznamo po debelem zidovju, ki je žito varovalo vlage. Skladišča za olje in vino nam kažejo ogromni čebri, ki še dandanes stojé napol vkopani v zemljo. Ne-

kateri presežajo velikost naših petvedrskih sodov ali polovnjakov. Od teh skladišč stojé le še prizemni prostori; zgornja nadstropja so razrušena, a služila so za stanovanja sužnjem in delavcem, ki so imeli opraviti pri izkrcavanju blaga. Vsa ta skladišča so stala ob prostrani ulici, ki je morala biti prav živahna, prava „docks“ v modernem pomenu.

Gredeč nekaj časa med skladišči, pridemo do druge znamenite stavbe, ki nas še celó v razvalinah spominja nekdanjega veličja. Pri glavnem vhodu, ki je obrnjen proti Tiberu, stojita dva krasna stebra iz cipolina; sicer je pa hiša narejena po tipu vseh rimskih hiš, kakor jih poznamo zlasti iz razvalin pompejskih, le da so tukaj vsi deli velikanski. Sodeč po velikanskem obsegu in dragocenem kamenju, so nekateri sklepali, da to ni bila hiša zasebnega bogatina, marveč cesarska palača. Zato nosi ta skupina ime „Palazzo imperiale“. Res je, da so nekateri rimski cesarji radi zahajali v Ostijo in so torej gotovo imeli ondi tudi svojo palačo, toda gotovega dokaza ni, da bi bila cesarska palača ravno tukaj.

Te palače se neposredno dotika ogromno kopališče. Ko je Visconti tukaj kopal, so našli najprej krasen kip boginje Cerere; 20 črevljev globoko pa marmorna tla prostorne dvorane in v tleh eden najlepših mozaikov, kar se jih je našlo v okolici rimski. Ta mozaik hranijo dandanes v vatikanskem muzeju. Tu je bila gotovo kopališčna dvorana; in ker se kopališče tesno drži prej omenjene palače, je nekoliko verjetno, da je bila tu cesarska palača. Iz nekega napisu namreč vemo, da je cesar Mark Avrelij potrošil za zgradbo kopališča v Ostiji ob Tiberu dva milijona sestercijev.

Že to dejstvo nam nekoliko kaže, kakšen sijaj je moral vladati v stari Ostiji. Toisto nam pa potrjujejo tudi svetišča. Rimljan svojih božanstev ni nikjer pozabil. Kakor v Rimu, tako nahajamo tudi v Ostiji veliko množino templjev. Nekatero poznamo samo iz napisov in rimskih pisateljev, drugi so pa že odkopani.

Glavno božanstvo, kateremu je bila Ostija posvečena, je bil Vulkan; njegovi svečeniki so nadzorovali celo bogočastje. Poleg Vulkanu so posebno častili Srečo (Fortuna) in Nado (Spes), ker ti dve sta za trgovce velike važnosti; pa Kastorja in Poluksa, zaščitnika mornarjev; dalje Cerero, boginjo žitnih polj, kar je naravno, ker se je tu spečavalo veliko žita. No, kjer je bilo vsega drugega, seveda ni smela izostati nesramnica Venera. Ker je bila Ostija v ozki zvezi z Egiptom, ni čuda, da sta se ondi častili tudi glavni egiptovski božanstvi, Isis in Serapis. Posebno zanimivo je pa češčenje solnčnega boga Mitra. To božanstvo je prišlo iz Perzije in ima veliko ulogo v zgodovini rimskega bogočastja v zadnjih poganskih časih. Mitrovo češčenje se je razširilo po vsem rimskem cesarstvu in tudi po naših krajih (n. pr. na Štajerskem na Donački gori.¹⁾

Ta kult je znamenita priča onega čudovitega preobrata, ko se je poganstvo polagoma sicer in trdovratno, toda neizogibno moralo umekniti mlademu in svežemu krščanstvu. V Mitrovem bogočastju je poganstvo nekako zbralo svoje zadnje moči, vendar je že to bogočastje samo le nerodno posne-manje krščanskega bogočastja, tako da sveti Avguštin po pravici Mitrovemu duhovniku polaga v usta besede: „Mitra sam je kristjan“ (In Joh. tract. 7. n. 6.). Častili so ga kot kralja živečih, delivca luči in posredovavca med najvišjim božanstvom in svetom (kot tekmeča Kristusu). Rimljani so ga imenovali „deus, sol, invictus Mithras“ (bog, solnce, nepremagljivi M.) ali „deus indeprehensibilis“ (nezapopadljivo božanstvo).

O češčenju Mitrovem se je našlo v Ostiji več spomenikov in celo tempelj. Ta se drži prav „cesarske palače“²⁾ na južni strani.

To je bilo nekako domače svetišče. Kdor si hoče ogledati ta prostor, mora plačati

¹⁾ Meseca vinotoka leta 1898. so izkopali tak tempelj tudi pri Hajdini na mestu starega Petovija. (Op. pis.)

²⁾ H. Grisar S. J. meni, da to poslopje ni bilo res cesarska palača, marveč hiša nekega Lucija Gamala. (Geschichte Roms und der Pápste im Mittelalter, sn. 1. str. 11.)

vstopnino pri čuvaju. Ker se doslej nikjer ni našel tako dobro ohranjen Mitrov tempelj, kakor ta, je vredno, da si ga ogledamo. Razdeljen je v tri dele, recimo ladje, katerih pa ne delé stebri, kakor v krščanskih bazilikah, marveč različna višina tal. Ob straneh so kamenite, oziroma zidane klopi za vernike, ki so se delili v različne stopnje s čudnimi imeni. Tudi to je posneto iz krščanstva. Vhodu nasproti je stal žrtvenik, kake štiri čevlje visok, z dvema genijema, ki predstavljata dvojno enakosolnčje. Eden drži plamenico navzdol, drugi pa navzgor. — Nad oltarjem je stal kip mladostnega svečenika s frigijsko čepico na glavi, žrtvujočega Mitru vola. Tlak je iz dragocenega marmorja, kajpada jako poškodovan, vendar nam kaže, da je tempelj moral biti sijajen. Poleg templja je nekoliko manjših zgradb, kakor se misli — stanovanj Mitrovim svečenikom.

Vulkanov ali Jupitrov tempelj se pa nahaja ob stari cesti, ki gre vzporedno s Tiberom izza skladišč, o katerih smo zgoraj govorili. Kakor se dá sklepati iz razdrobljenih marmornih okraskov, je moral biti jako sijajen, a dandanes je čisto razvaljen in pust.

Nekaj minut južno od Vulkanovega templja je tempelj Cibelin („Cybele, magna mater deum“), ki je tudi v razvalinah.

Tu so našli kip boga Atida (Atthis), ki se sedaj hrani v lateranskem muzeju v Rimu. Ta malik je frigijskega izvora.

Na skrajni točki doslej odkritih ostijskih izkopin, ob strugi tiberski, je še odkrit polukrožen prostor z obzidjem. To je nekdanji emporium, kjer so se izkrcavale večje ladje. Tukaj je po priliki bilo pravo ustje Tiberovo, dočim je sedaj še skoraj uro hoda do morja.

Prišedši na skrajni konec ostijskih razvalin, se je naša družba ločila. Nekateri so hoteli na vsak način naprej do morja, drugi bi pa še radi ogledovali razvaline. Pot proti morju je težavna, močvirna, polna jarkov in gostega grmovja; zato je večina ostala v Ostiji. Želeli smo svojim nemirnim tovarišem srečno pot in pravočasno vrnitev, potem pa splezali na neki stolp — Torre Boacci-

ana — najbrže kak ostanek stare trdnjave. Raz stolp smo videli prav lepo sredoziemsko morje. — Potem smo si še natančneje ogledovali posamezne razvaline, lazili po holmih, ki še zakrivajo staro mesto, in pobirali razne marmorne ostanke. Poskakali smo v neko jamo, nekdanje kopališče, kjer se še razločno vidijo štirioglate lončene cevi za paro in vodo.

Koder so tla bolj ravna, so zasejane njive, posute z zdrobljeno opeko, vapnencem in marmorjem. Kako potratna je vendar tukaj narava z marmorjem in drugim redkim ka-

menjem! Pri nas je celó po stolnih cerkvah marmornat oltar nekaj posebnega, v okolici rimski in ostijski se pa vsak čas lahko spotakneš ob marmornato gručo ali kos korintske glavice. Ženske pri vodnjakih snažijo večkrat perilo v kakem starem marmornatem sarkofagu. V Rimu sem enkrat videl čevljarja, ki je tolkel svoj podplat na porfirni obli...!

Toda z opisovanjem poganskih spomenikov še ni izčrpana znamenitost staroslavne Ostije. — Na tem pustem zemljišču se nam vzbujajo v duhu tudi veličastne slike iz starih k r š č a n s k i h časov. (Konec.)

Bršljan in bodičje.

3.

Samevam zjutraj vrhu zračne gore,
pod sabo gledam mesta in vasi,
človeških rok in uma lepe stvore;
tedaj srcé mi željo porodí
in željo to razplamení molitev:
Bog! srčno bijem naj življenja bitev,
naj sladek „vici!“ vzkliknem zmagovit,
ko smrt na mé zastavi ostro britev;
naj svoji domovini krepek ščit,
ne z duhom lenim, ne s telesom bolnim,
naj vedno čujen, vedno kremenit
vso dobo svojo z vso močjo izpolnim!

4.

Kadár je dež jeseni radodaren,
prinikne v gozdu tisoč sluznih gob.
A bodi, človek moj, v izberi varen,
da jedek strup se ne zaleze v drob;
da v krčih se ne bodeš vil božjastnih,
da ustnic ti ne zgrize lastni zob!

Med mnogimi doboš le malo častnih
prijateljev in zvestih ko zlato.
A le ne išči teh po službah mastnih!
Komur je „karijera“ vse nebo,
krog tvoje glave išče on le nimba
za svoj namen — in če ga ne dobó,
ljubezen mu spočnè, in hči je — hlimba!

5.

Prešeren, o kako slavé te! Srečen!
Kako tekmujejo med sabo zdaj,
da bi spomin ti ohranili večer!
V ljubljanski „Zvezdi“ so izbrali kraj,
(umákniti se sam Radecki mora)
da tvoje stalo spremené ti v raj...
No, živéga je trla te pokora —
morda si jo zaslužil — kdo to vé,
kje najdeš mnenju pravemu prostora?
A nekaj vé pisatelj pesmi te,

ki največ piše na semanjski torek,
ko rime le pokoncu ga držé:
Premrzle dobe zrak ti bil je gorek
na jugu pač! — Ko bil bi ti Poljak,
morda dobil bi tudi Oblégorek...
Naš svet do pevca vedno je enak:
Zahteva pesem — svinčnika ne dá mu,
pa bodi tudi velik narodnjak...
O Jenko, kaj se toži ti po Samu...?

Anton Medved.

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

(Dalje)

X.

»Zlata štipendija.« — »Moj up je šel po vodi...« — Boj za instrukcije. — »An der Quelle sass der Knabe...« — Freund — eden največjih ženijev!...

Na Dunaju, 25. vinotoka 188..

Dragi oče!

Najbrže zato od Vas ni nobenega pisma, ker vsak dan pričakujete od mene brzojavke, ki naj bi se glasila: „Živelo vseučilišče! „Zlata štipendija“ je naša!“ Da, res sva se bila tako domenila, da Vam takoj brzojavim, ko jo dobim, in da jo dobim, o tem nisva dvomila. Kako tudi?! Vsi pogoji, ki se zahtevajo od prosivcev za preimenovalne „zlate“ ustanove, so bili, kar se mene tiče, izpolnjeni: matura z odliko, ubožnostno izpričevalo se gotovo tudi odlikuje, itd. No, predvčeranjem sem šel gledat na naš (filozofski) dekanat. Na črni deski je bilo zapisano med drugimi tudi moje ime. Začutil sem kakor neko močnejše utripanje srcá; neki glas mi je rekel: „Ustanova bo, za katero si prosil precej po maturi!“ Neko sladko-nemirno čustvo me je napolnilo... Oh srečen, presrečen jaz, ako je podeljena ustanova tudi meni! Štiristo goldinarjev v zlatu! Duša, miruj, ne razburjaj se! Ah, kako krasno, kako brezskrbno se bo živel! Živel bom samo študijam... nakupil si potrebnih knjig... divno! Štiristo goldinarjev v zlatu! V zlatu! Odkar živim, nisem imel še nobenega zlatega denarja v roki... in sedaj bo cekinov za štiristo forintov!... O, začela se bo zame zlata doba! Aurea prima sata est aetas... Sedaj bomo videli, vi, stari filozofi, vi, stari klasiki, ki veste toliko pripovedovati o ču-

doviti moči zlata, ki je baje tako velika, da odpre vsaka vrata, prekorači vsak zid, omeči vsako srce, preustroji vsak značaj: sedaj bomo videli, če je res!

Take in enake misli, vidite, ljubi oče, so se mi podile po glavi, ko sem stal pred pisarno našega dekanata ter čakal, da potrkam, kajti nekdo je govoril notri, in zato sem čakal. Pri tem mi je prišla — oče, smejajte se! — na misel celo ona povest o mladem Vukasoviću, meni, vseučiliščniku, pa kaj tako otročjega! No, item, prišla mi je v glavo, in res sem se nekoliko pomudil v tej lepi misli: kako bi bilo, ako bi tudi jaz Vam poslal nekaj cekinov kot prvi dar, prvo povračilo od Vašega hvaležnega sina... Hej, kako bi jih gledali, te cesarske cekine!..

V teh lepih mislih mi pade pogled na obešalo, kjer je visel jako čeden klobuk in eleganten svršnik (brez dvoma last onega, ki je govoril notri v pisarni). Z onega klobuka in svršnika se mi je zaletelo oko na moj klobuk in svršnik. Našel sem med njimi velik razloček... Čakaj, siromak, še par trenutkov, pa boš tudi ti imel vse lepo, elegantno, kakor se spodobi sinu muz! — —

V tem trenutku se odpró vrata pisarne. Filozof, ki je imel opraviti pred menoj notri, pride vun, za njim pridem na vrsto jaz. Srce razbija v prsih: sedaj, sedaj se bo odločila tvoja bodočnost, srečna ali pa „pilharska“! V pisarni ni bilo dekana, ampak samo naš tajnik. Ko mu povem, kdo sem in se izkažem z legitimacijo, mi takoj odgovori, da je prišla zame iz kabinetne pisarne (kako je to prijetno zazvenelo!) nazaj prošnja za „zlato ustanovo“ (Goldstipendium) — a (grom in strela! ta nesrečni „— a“! — vse torej izgubljeno!) s pripombo, da je podeljena drugim. Prijazni mož me je še izkušal potolažiti, češ: naj si tega ne jemljem k srcu, ker jih

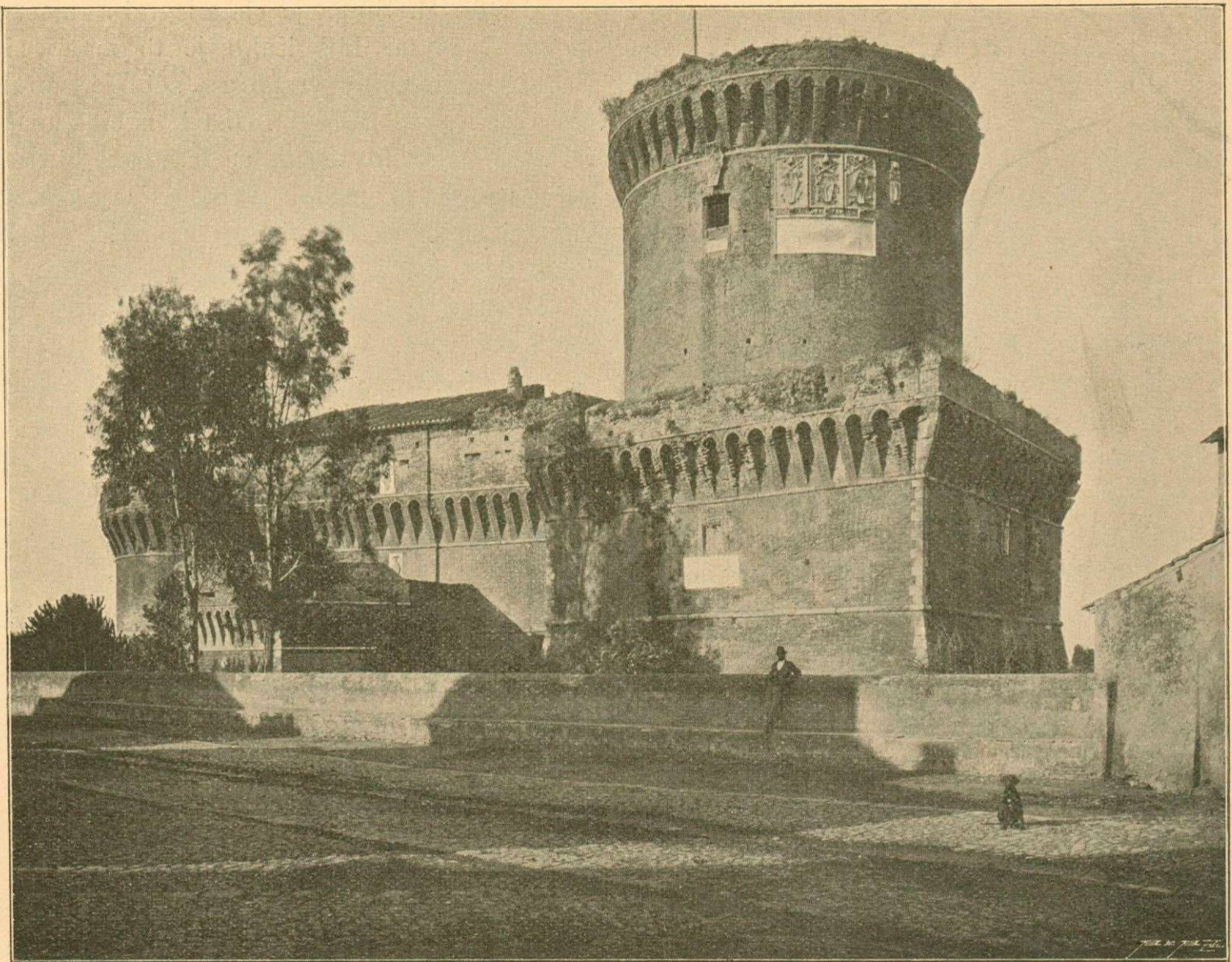
je že mnogo prosilo pred menoj, ki so bili izvrstni dijaki, imeli še lepša izpričevala, a dobili niso nič, ker te ustanove se oddajajo sinovom plemičev, višjih uradnikov itd.

Kako mi je bilo naenkrat pri srcu, Vam, menim, ni treba razkladati! Čutil sem, da sem — berač! . . Čutil sem, da berač greši, če sploh kaj — upa! greši, če si sploh drzne oči povzdigniti kvišku k mizi, z zla-

Sem videl, da svoj čoln po sapi sreče,
komur sovražna je, zastonj obrača,
kak veter nje nasproti temu vleče,
kogar v zibeli vid'la je berača — — —!

Poparjen in potr t sem jo pobral na ulico . . .

Komaj stopim na „Ring“, kar mi pride nasproti bivši sošolec, Nemeč Recker. Pozdraviva se, in ko zapazi na meni popar-

Stari grad v Ostiji.

tom obloženi! Res, le trenutek sem upal, a za ta trenutek upanja takoj — kazen, sramota, ponižanje! Od prve šole že pišem prošnje za razne dijaške ustanove, vsako polletje skoraj — a vedno isti odgovor, z železno doslednostjo, vseh osem let na gimnaziji in zdaj na vseučilišču prav tako! Pa saj mora biti tako! Kako bi pa bilo sicer resnično, kar poje veliki Prešeren:

jenost, me vpraša, kaj se mi je pripetilo? Težko je sicer, razkrivati svoje blamaže, vendar mu povem, kako „moj up je šel po vodi“, in kako so se mi baš v tem trenutku podrli zlati gradovi, ki sem jih zidal v oblake. A da ste ga slišali moža, kako mi je začel brati levite! Da nimam nikakršne eneržije, da si nič ne upam, po kaj da sem vendar prišel na Dunaj, če mislim tukaj

javkati in tarnati..., da naj pogledam njega: tudi on je novinec na Dunaju kakor jaz, a vkljub temu že z vsem preskrbljen, ker si je dobil mastno „hofmajstrijo“, kjer ima vse, stanovanje in hrano in še lepo svotico na mesec povrhu, a pouka samo par ur na dan, ves drugi čas je njegov itd... Blagrujem ga in vprašam, kako da se mu je vendar tako hitro posrečilo vse to? „Znati se mora!“ mi odgovori in odkrije tajnost, da je prinesel s seboj iz Ljubljane cel kup priporočilnih pisem od raznih vplivnih oseb v Ljubljani na razne istotako vplivne osebe na Dunaju. In te vplivne osebnosti so mu dobile „hofmajstrijo“.

„A če človek nima nikogar, ki bi mu dal priporočilno pismo?“ vprašam skoraj nevoljno.

„Potem se mora priporočati sam!“ se odreže modri „hofmajster“.

„Kako? povej mi vendar!“ nadaljujem.

„Ti nimaš eneržije, to je vse! Mar ne visé v avli poleg portirja dan za dnevom listki, v katerih se ponujajo vseučiliščnikom instrukcije, mesta za domačega učitelja, itd.? Eneržije treba, pa potruditi se je treba!“

Pametne besede! Obljubil sem mu, da hočem porabiti vso eneržijo. Vrnem se torej v avlo k deski s tistimi imenitnimi listki. To so Vam listki, dà, še več, skoraj bi smeli reči: listine! Tu ponuja nekdo stare pandekte, ondi „scripta“ kanoničnega prava, še dalje se priporoča dijakom učitelj borjenja (Fechtmeister) itd.

Kakor nalašč pristopi v istem trenutku vratar, imponantna postava, ter z vso resnobo pritrdi na desko najnovejšo instrukcijo. Ozrem se okrog sebe, če jih ni preveč, ki vidijo isto, kar jaz; avla sicer ni bila polna, a okrog deske se je vendarle gnetlo več „sumljivih eksistenc“, ki so imele najbrže iste namene kot jaz. Eneržija velja! Kaj poreče Recker? Zapomnim si najnovejši naslov: Währing, Cottage št. toliko in toliko, prepisem hitro še nekaj drugih ponudeb, potem pa hajdi energično na ekspedicijo, važnejšo nego je bila Stanley-eva v Afriko. Prehiteti me ne sme nihče! Da dospem prej,

sedem v tramvaj. Z menoj ni nobene „sumljive eksistence“; gotovo bom prvi. Pol ure, in na mestu sem. Lepa nova vila, okrog vrtiček. V obližju same take hišice. To je angleški cottage. Pozvonim. Sluga pride. Povem, po kaj sem prišel. Sluga odide. Pozvoni. Molk. Za nekaj časa se sluga vrne: „Nič ni, ker pred eno uro je bila instrukcija oddana. Treba bi bilo prej priti!“ Kako prej? Ni še vratar dobro pritrdil listka, in že sem dirjal. Sluga je skomizgnil z rameni in zaprl vrata. Idi! Kako je to mogoče? Za kulisami, t. j. v vratarjevi sobi je moral kdo prej, predno je bil listek nabit zunaj, izvedeti za naslov, sicer ne bi mogel biti za celo uro pred menoj. Protekcija povsod! Esoterična in eksoterična naznanila! — Poizkusiti bo treba srečo drugod.

Druga ekspedicija: Am Graben! Energično stopim v vežo. Vratar v livreji me ustavi, češ, kam? Ko mu povem, da sem instruktor, ki ga želi gospôda, se mi nasmehne sladkopomilujoče, ter dostavi: da je bilo pred menoj točno sto takih „instructorjev“, da sem jaz torej že sto in prvi, a da „gospod“ si je dal predstaviti samo prvih dvajset, drugih da ne pusti več pred se...

V tretje rado gre. Jaz nisem šel sicer rad, a šel sem vendar. Opernring! Krasna palača. Stopim v vežo in — ostrmim. Kakih petdeset vseučiliščnikov — sami židje! — čaka ondi. Kaj mi pomaga eneržija, če je pa ni in ni službe záme!...

In tako letamo za instrukcijami, ki se pa umikajo pred nami, kakor Tantalusa v Hadu voda in sadje... Res, pravi pravcati boj za obstanek! Včasih so bili dijaki s Kranjskega dobrodošli instruktorji, sedaj je šlo vse po vodi. Vzroke navajajo razne. Eni pravijo, da nam je pokvaril sloves oni kranjski vseučiliščnik, ki je bil v neki družini najet, da poučuje francoščino, pa je pol leta kot francoščino prodajal — slovenščino... Ker oče in mati nista bila večča francoščine, tudi nista nič zapazila; a prišla je neka teta, izurjena v francoščini, in prišla je k pouku, in odpirala je oči... in Kranjcu so odprli seveda vrata na stežaj... in odtistihmal bajè

nimamo več kredita . . . Tužna nam majka!
— Drugi zopet ugibajo drugače . . .

Učenosti moje torej noče nihče kupiti; človek bi postal pesimist, a za to je še zmerom čas. Boj za obstanek hočem bojevati brez usmiljenja naprej: aut vinco aut — vincor . . .!

Tudi s Knafljem za sedaj še ni nič. Bil sem pri oskrbništvu teh ustanov in izvedel, da tu vlada načelo: starejši po študijah imajo prednost. Ko bi človek mogel postati „starejši“ kar črez noč! Tako je: v svetovnem mestu sem, v središču cesarstva, in vendar mi je svet — „zaplankan“. Vse dunajske ulice bi jaz prekrstil v „Plankengasse“ Nr. 1, 2, itd. Naj se še tako zaletavam v te „planke“, ne upognejo se; udarce čuti le moja glava!

Toda povsod vendar ni tako visokih „plank“! Na vseučilišču so mi jih znižali za polovico — mislim namreč to, da so mi znižali kolegnino za polovico. Novincem so vsem napravili tako, vsaj kar jih jaz poznam. Pravijo, da po vseučiliščih nekaterih drugih držav sploh ni teh čudnih „plank“, te kolegine, ki siromašnemu dijaku skoraj kar onemogoči poslušanje vseh predavanj, kar bi si jih želel. No, morda sčasoma tudi pri nas odpravijo to „cokljo“!

Sedaj sem vpisal ravno trideset ur na teden; za polovico preveč, kakor pravijo starejši tovariši! A kako sem se mogel brzdati, ko so pa tako neizrečeno zanimiva predavanja v tem tečaju!

Pri prof. dr. Vatroslavu Jagiću sem vpisal kar vsa predavanja, kolikor jih je naznanil, t. j. osem ur na teden. Kako je pri teh predavanjih divno, Vam ne bom razkladal. Pomislite le, kako krasno je že to, da smo tukaj v eni dvorani zbrani zastopniki vseh slovanskih plemen. Poleg Rusa Vam sedi Slovenec, poleg Čeha Bolgar, sredi Hrvata in Srba pa vleče na uho učiteljeve besede Poljak. Kar smo ubogi abiturijentje sanjali, sedaj je — resnica! In gospod profesor stoji tudi na višku slovanske jezikoslovne vede. Koliko se naučim pri vsakem predavanju! „Slovanske starožitnosti“ imamo po štiri ure na teden. Sedaj v prvih urah zasledujemo poročila najstarejših pisateljev o Slovanih, nato pa

pridejo na vrsto njih verske, državne, družabne in vojstvene starine. Ko predelamo vso to ogromno tvarino, upam, bom lahko z uspehom in s pravim razumom čital Šafaříkovo nesmrtno delo: „Slovanské starožitnosti.“ — Dve uri na teden nam predava gospod profesor zgodovinsko sintakso srbsko-hrvaškega jezika, in dve uri čitamo v slovanskem seminaru srbske narodne pesmi s posebnim ozirom na sintakso. V seminaru so Vam kaj prijetne ure! Koliko sem na gimnaziji čital srbskih pesmi, koliko sem se jih bil naučil na pamet; a sedaj, ko jih čitamo skupaj, pod vodstvom takega strokovnjaka, — kako vse drugače zveni ta bratski jezik na uho! Sedaj šele umevam razloček mej naglasi, zdaj šele znam prav izgovoriti „Králjevića Mârka“, sedaj stoprv čutim, kako melodiozen je hrvaško-srbski jezik. Med vsemi profesorji, kar jih hodim poslušati, predava profesor dr. V. Jagić najjognejše, najživahnejše. Le eno obžalujem v njegovih predavanjih: to, da se mora posluževati nemščine . . . Slovani se ne moremo razumeti drugače, nego s pomočjo nemščine! Meni se to zdi nekaj tako sramotnega za Slovane, da obupavam o naši bodočnosti . . . Pa seveda — Dunaj je nemško vseučilišče!

Vse drugače se imamo pri predavanjih o „grški slovnici“. Z olimpijskim mirom nam razlaga gospod profesor sedaj v prvih urah razvoj grških — črk! V enem tednu smo prišli do črke ð. A ne čudite se temu; zakaj pomislite, da smo pri črki α razmotrivali vse brezštevilne oblike, v katerih se ta črka nahaja na raznih kamenih, ki so jih našli v Tesaliji, Beociji, Fociji, v Delfih, v Atenah, v Peloponesu, na otokih Kreti, Naksu, Paru, Lemnu itd. itd. In to je baš vseučiliška omika. Navadni lajik, recimo kak tretje- ali četrtošolec na gimnaziji, čita n. pr. besedo Ἀβδερίτης — pa si pri tem ne misli nič drugega nego prebivalca starega mesta Abdere in kvečjemu morda še tudi to, da pomeni „abderit“ obenem omejenega, zabitega človeka. Toda ko čita nas eden to besedo — koliko duševnih predstav se porodi v glavi

že pri črki α ! Tu mi pridejo na misel vsi brezštevilni kameniti napisi z vseh brezštevilnih grških otokov z vsemi brezštevilnimi inačicami te prve črke alfabeta Kako neroden je bil še prvi alfa, tisti, ki se je rodil neposredno iz feniškega! Koliko bridkih „metamorfoz“ je moral napraviti siromak, predno se je toliko olikal in izobrazil, da je postal iz njega elegantni atiški alfa! . . . Iste raznolike predstave mi provzročajo zopet črkica β , ki je v nekaterih ozirih še „interesantnejša“, ker so se godile ž njo na poti iz Fenicije v Grčijo še večje izpremembe nego z alfo . . . In ta nebroj misli se mi rodi v glavi pri vsaki črki. Ali se je potem čuditi, da človek pri tem res pozabi celó na — pomen besede same . . .? „Vor lauter Bäumen sieht man den Wald nicht“ — ta nemški pregovor hrani v sebi globoko dušeslovno istino. V enem mesecu, upam, bomo gotovi z grškim alfabetom; potem se pa povrnemo zopet k ljubeznivemu α , da ga bomo študirali ne kot črko, ampak kot samoglasnik, v kolikor se ujema s samoglasniki drugih arijoevropskih jezikov . . . O deklinaciji, konjugaciji, sintaksi v tej „grški slovnici“ ne bo ne duha ne sluha. Tako vsaj pravijo starejši tovariši, ki so vse to že poslušali. Jaz mislim, da bote dobili sčasoma vendar nekakšen „rešpekt“ pred mojo učenostjo.

Nekaj čisto novega zame je pa — sanskrit. Jezik, čigar divni zvoki so odmevali v tretjem tisočletju pr. K. ob bregovih svetih rek Ganga in Bramaputra, (to je tisti Bramaputra, ki o njem pravi neka gimnazijska pesem, da „lačne krokodile futra“!); jezik, ki so v njem pisane svete „Vede“, ena najstarejših listin človeškega rodu; jezik, ki sta v njem spevana velika svetovna epa Mahâbhârata in Ramâjâna; jezik, ki je v njem (ali vsaj njemu sorodnem narečju) spisana divna Kalidâsova drama Sakuntala — ta jezik, do sedaj zapečaten zame s sedmimi pečati, mi je sedaj odprt, vsak dan prihajam globlje v njegov častitljivi hram. Pisati že znam sanskritski. To so Vam čudne črke, kar 45 jih je; če pa štejemo „ligature“, t. j. zveze dveh ali več soglasnikov v eno obliko, pa 202! Gospod

profesor Bühler, ki je bil sam več let v Indiji učitelj sanskritščine, nam je prinesel tudi posebno pisalno orodje, t. j. trstiko, rastočo ob „svetem“ Gangu; s to pišemo. Pa tudi slovnice že znamo nekoliko. Glagol vad-â-mi n. pr. (naš ved-eti, po-ved-ati) že imenitno gre po vseh osebah ednine, dvojine in množine, v sedanjiku seveda, in to le v indikativu, ki se imenuje sanskritski: „para-smajpada“. (Jurist Drzen seveda, ki stanuje z menoj in je slučajno ujel to besedo, je takoj trdil, da je nje slovenska sorodnica: „pri-smoda“ . . .! Tem ljudem sploh ni nič svetega!) Tu pri sanskritu se mi šele prav oči odpirajo; na gimnaziji smo včasih kar strmeli, ko se nam gg. profesorji pri grščini, latinščini, nemščini in tudi slovenščini navajali oblike iz sanskrita, strmeli smo in ugibali, odkod ta strahovita učenost? In sedaj sem zasledil — vir. Dà, kakor bister vir, kakor studenec Hipokrene se mi zdi vseučilišče, ki razpošilja svojo krepilno vodo po vseh deželah . . . In jaz sem tudi tako srečen, da sedim ob izviru studenca in pijem . . . pijem . . . prav kakor poje Schiller:

An der Quelle sass der Knabe . . .

Pri vseh filoloških predavanjih seveda ni zabavno, a najhujše brez dvoma je pri „rimski slovstveni zgodovini“. Gospod profesor si je izbral tako nesrečno uro (od 12 do 1), ko je človek že ves izmučen in — lačen, lačen! In pri tem suhoparno! Že par ur nam razklada „carmen saliorum“ in pa „carmen fratrum arvalium“, starine, ki jih še Cicero ni umel več. Ampak to je ravno prednost klasiških filologov, kakor trdi baje nekje Th. Mommsen: da sedaj bolj znamo latinski in bolje poznamo rimsko zgodovino, dà, celo Ciceronovo dobo, nego jo je poznal Cicero sam! Zato tudi po vsej pravici kličemo vsem svojim obrekovavcem: Favete linguis! Jezik za zobmi! — A dolgčas je vkljub vsemu pri tem predavanju. Hvala Bogu, da pride točno ob tri četrti na eno uro vsak dan mimo vseučilišča vojaška godba „mit klingendem Spiel“, ki spremlja oddelek vojakov, da stražijo 24 ur, od ene popoldne do iste ure drugega dne v cesarskem dvoru. Ta nas

vsaj nekoliko pobudi in poživi, nas, sinove boginje Atene, ki s praznim tistim, čemur se po grški pravi *στόμαχος*, študiramo „*carmen fratrum arvalium*“ . . .

Končno, dragi oče, Vam moram zaupati še to — nikar se ne ustrašite — da sem se na Dunaju že grozno pohujšal. Začel sem prebirati — prepovedane knjige. Kako so nas na gimnaziji svarili pred Freundom! Slikali so nam ga kot pravo pogubo, naravnost kot grob za dijaka. — In v svetem strahu — ker sem bil pozabil tisti dobri rek: *non iurare in verba magistri!* — sem revež verjel in se skrbno ogibal Freunda in njegovih prevodov. A moj prijatelj Ivan Ivančič, ki je morda najboljši filolog na vseučilišču, mi je dal ta-le svet: „Fant, bodi pameten, pa začni pridno čitati klasike; pri izpitu g'edajo največ na to, da je kandidat mnoge bral. Čitaj pa s Freundom!“ In tako sem dobil v knjižnici „Slovenije“ cel kup starih Freundov, in sedaj čitam kar od konca, začeni s Cezarjem „*de bello Gallico*“. Pričel sem z drugo knjigo. V eni uri prečitam 10–15 poglavij, sčasoma pa jih bodem gotovo še več. In kako se to prijetno čita s Freundom! To gre izpod rok, kakor bi lešnike trl. In česar sam ne bi zapazil gledé sloga, slovnice itd., na to me opozori Freund. — Sedaj šele vidim, kako krasno piše Cezar, sedaj umevam namen, ki ga je imel pri opisovanju svojih „Spominov“. V četrti šoli je, po mojih mislih, dijak še premalo zrel, da bi umeval tendenco pisate-

ljevo; zato je škoda, da ga dobi tedaj v roke. A še nekaj spoznavam sedaj: da je moral biti namreč W. Freund, ki je komentiral vse grške in latinske klasike, vkolikor se čitajo na gimnaziji, naravnost ženialen človek. S kakšno lahkoto in sigurnostjo razloži najtežja mesta; koliko vé; kako vidi vse finoče sloga — to je občudovanja vredno. In profesorji ga preganjajo! To je naravnost herostratsko početje! Sedaj obžalujem, zakaj ga nisem v gimnaziji rabil. Ako bi ga bil vzel v roke potem, ko sem z veliko težavo prepariral samostojno dotično poglavje, bi se bil ognil marsikakšni veliki zmoti v umevanju mest, in prevajanje bi bilo šlo v toli glaje, elegantneje. Najprej samostojno, s slovarjem, potem ženialnega Freunda v roko — to bi bilo pravo! In tako vidim sedaj, da moram izbiti iz glave marsikak predsodek, ki sem ga prinesel z gimnazije. Če je predsodek zoper Freunda najnevarnejši, je pa še — nerešeno vprašanje. Sicer pa bom sedaj še bolj priporočal vsakemu: „*Non, non iurare in verba magistri!*“

Tako, dragi oče, vsaj nekoliko vidite, kako se nam godi v tem velikanskem hramu modric. „Brešna“, ki ste mi ga dali na pot, je še za dober mesec; kaj potem, vprašuje s skrbjo

vse domače pozdravlja

Vaš

Ivan.

Srcé — knjiga.

V srcá sem našega prodril globino,
v nji tajnih črk zasledil sem skrivnost.
Ko me v slovó vzljubíla je mladost,
v srcá sem našega prodril globino
in skritih slôv razrešujoč modrost
skelečo v prsih čutil bolečino . . .
V srcá sem našega prodril globíno,
v nji tajnih črk zasledil sem skrivnost.

Srcé je naše, bratje — božja knjiga,
v njo Stvarnik je zapisal zákon svoj —
Kakó strmél le-tù je pôgled moj!
Srcé je naše, bratje — božja knjiga,
iz srca človek brísati se boj,
kar od Bogá je, da nas k Bogu dviga! . . .
Srcé je naše, bratje — božja knjiga,
v njo Stvarnik je zapisal zákon svoj.

Oče je . . .

Akt iz tragike življenja. — Spisal *F. S. Finžgar*.

(Konec.)

VI.

Ob Zalkini postelji je sedel zdravnik Vencel Bojnik.

Kaj je podrlo ta pomladni cvet, ki je razvil v najbujnejem cvetu mlado življenje?

Odkar so odnesli iz hiše Katro, je vladala pri Ponikvarju neznosna puščoba. Oče se je sicer otresal in otresal tistih oči — toda mreža je padala čimdalje gostejša nanj, pred okom se mu je od dne do dne bolj mračilo — volja je ginila, propadala... Zalka je bila grozen boj. Dvigala se je cela njena notranjost zoper očeta — a tedaj so ji donele besede umirajoče Katre: „Moli zanj — oče je — oče!“ Vstajala je zgodaj. Prisluskala je pri njegovih vratih, in ko je začula prvi gibljaj, je že hitela z zajtrkom k očetovi postelji. Zakaj vedela je, če ga zamudi, poseže takoj po opojnih pijačah in bo cel dan izgubljen potekal v godrnjanju, mržnji, brezdeltu, a na večer se bode končal s pijanostjo in redno potjo v gostilno na koncu vasi. Trpela je neznosno — a v bridkosti ni imela drugega kot grob materin, kamor je hodila venčat gomilo in prilivat zimzeleno z gorkimi solzami. Imela je znanke in prijateljice, a pred temi je kazala veselo lice in zgrinjala plašč ljubezni na grehoto očetovo.

To notranje, skrito gorje, ta črv je izpodjedel stebelce njenega zdravja bolj kot vladajoča bolezen.

Zdravnik je torej sedel ob njeni postelji.

Bil je mlad mož, mehke, vzorno-pristrižene brade, visokega čela, sladkih ustnic, ki so se tako rade krožile v rahel smeh, pa sivih in živahnih oči — bil je mlad mož, začetnik v praksi. V praksi je bil on docela praktičen. Svojega stanu ni smatral nikakor tako idealno, kot bi ga opisal srednješolec

v nalogi: „Zdravnik — dobrotnik človeštva.“ Njegov namen je bil v prvi vrsti: iz bede, iz boleznih kovati zase kapital. Tega kuje zdravnik, če ima paciente; pacientov mu pa dovaja ljudski glas. Zato je bil Bojnik ljubezniv, mehak in sladak; govoril je silno mnogo, kazal na vse načine, kako se trudi in skrbi, posebno pri mehkih osebah nežnega spola, o katerih je dobro vedel, da jih pogosto ozdravi prej modus — nego medicina.

Skozi okno je svetilo prijazno solnce, po brežinah so se kazale velike zaplate prekopenj, na katerih je tiščalo iz zemlje vse polno zvončkov. Zalka je ležala na postelji nekoliko upalega belega obrazka, kakor utrgan zvonček. Njeno oko je bilo mirno, skoraj smehljajoče. Gledalo je po malih prestankih nepremično v zdravnika, ki ji je sedel visà-vis in jo tolažil s sladkimi in gladkimi besedami, češ da je vse prestano, da ni nobene nevarnosti več, in da pojde kmalu na solnce.

„Gospod doktor, jutri vam uidem iz postelje! Zdi se mi, da sem čisto zdrava in da samo lenarim!“

„Bog čuvaj, gospica! Le nikakor ne igrati z boleznijo. Če se povrne, je lahko mnogo bolj nevarna!“

„Pa ne morem na vrt! Kdo bo vsejal cvetlice? Vse bo zastalo, ko me ni!“

„Cvetlice rasto kar same. Le glejte, kako lepih zvončkov, marjetic, trobentic sem danes natrgal. In ta vresa, kako je rdeča — —“

Odpel je šopek, vstal, natočil v kozarec vode in postavil šopek na omarico tik postelje.

„Ali daste meni cvetlice?“

„No, seveda, če jih smem dati! Če jih boste imeli blizu, potem vam ne bo dolgčas po teh vaših prijateljicah.“

Zalka se je sklonila na postelji in kar mehanično prijela kozarec in povonjala šopek.

„Ne dehte pa ne, gospica!“

„Pardon! Saj vem, a navada, stara navada, da duhamo šopke!“

Postavila je kozarec nazaj in lahno zardela v lice od nežne blamažice.

„Čakajte, jutri vam prinesem vijolic s svojega okna, dehtečih kot balzam.“

„Prosim, gospod doktor! Vijolice imam tako rada!“

„Ker ste pač sama njih sestrica — tiha, skromna, dehteča — — —“

„Gospod doktor, nikar ne! Mene bo sram, ker se tako šalite z menoj.“

Bele roke je dejala pred oči kot dete, kadar se hoče skriti.

„Torej le pridna bodite, Zalica, in še nekoliko poajčkajte; za nekaj dni gremo na solnce!“

Bojnik je vstal.

„Ob treh imam komisijski ogled. Moram iti!“

„Potemtakem je gotovo, da sem prebolela?“

„Brez skrbi bodite, samo ne iz postelje!“

„Srce mi pa še vendar vtriplje prehudo! Le čakajte, če me varate!“

„Nervozni ste še nekoliko. Hudega nič ni. Srček je zdrav kot ribica. Nekoliko ste pač nemirni. Bog vé, kaj vas je razburilo. Prav odkritosrčna bolnica niste!“

Zalka ni odgovorila, a pogledala ga je tako, da je Vencel dobro spoznal, da je poleg resnične boleznii tudi bolna na — zdravem srcu . . .

„To so skrivnosti, kaj ne? Le ohranite jih! Čim bolj so skrite, tem lepše so. Samo sedaj jih nekoliko pozabite. Na svidenje! Jutri pridem nekoliko kasneje.“

„Z Bogom!“

Do vrat so ga spremile njene oči in potem ostale na zaprtih durih. Slišala je korake po stopnicah, v veži govorjenje — potem vse tiho.

Za nekaj časa je prišel Ponikvar k Zalki. Vsak dan enkrat je pogledal k njej. A tako

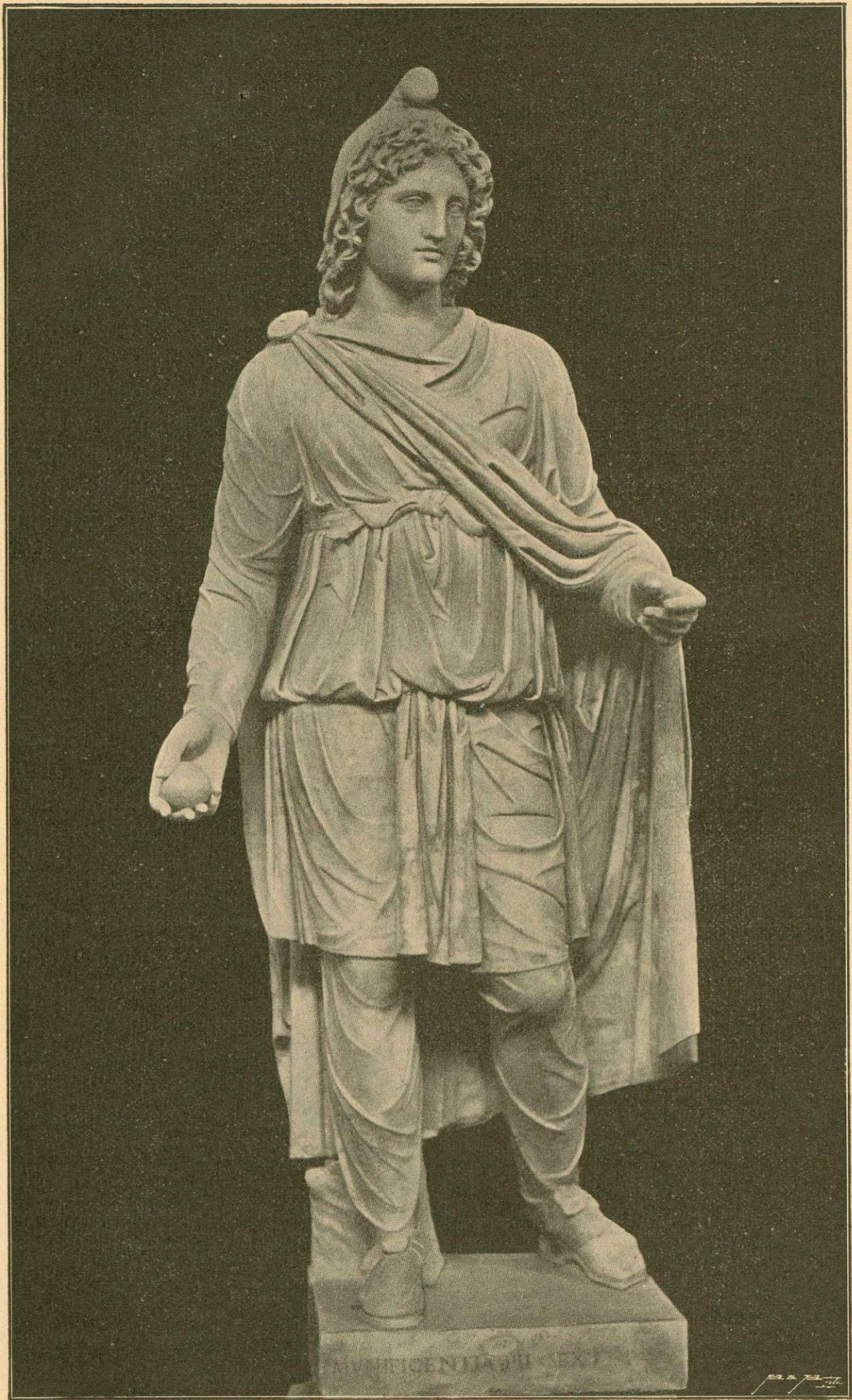
nesimpatičen ji ni bil oče nikoli kot danes. Njegovo lice, po navadi dokaj mrzlo in mrklo, je bilo zelo oblačno. Sicer je izkušal govoriti prijazno in milo, a glas je bil raskav. Stavil ji je nekaj vprašanj, stopil k oknu, pobobnal po steklu, potem pa zopet odšel.

Zalka ga je gledala mirno, a tako milo in proseče, da ni mogel strpeti tega pogleda. Prepričan je bil, da Zalka nekaj vé, česar bi ne smela vedeti, in da so ti njeni tihi pogledi ostraja graja. Tako ga je pogledala njena mati samo enkrat v življenju, ko je bil v naglici krut ž njo . . . Pogledala ga je samo enkrat — in v trenutku je bil spokoren grešnik in se je sramoval svoje krivde ter prosil odpuščanja. Te oči je mati zapustila hčeri — in ta ga šiba vselej, kadar jo pogleda; te oči sta mu dva pridigarja — očitarka. Tega ni mogel prenašati. Hči — očeta — ne, to ne gre! Ko je izvedel od zdravnika, da je minula nevarnost, je sklenil, da jo obišče zadnjikrat, če ga bo spet gledala očitaje.

In zdelo se mu je, da ga je . . .

A Zalka ni mislila karati očeta. Njene oči so bile še vedno jezero usmiljenja, jezero sočutja, in na njem je plavala tiha prošnja: oče, nikar! Smililo se je Zalki očetovo obličje, ki je kazalo, kako neredno živi. Narodčala je deklam, kako naj mu strežejo, kuharici, kaj naj kuha. A ni bilo, kakor bi moralo biti. Čutila je od očeta duh močnih pijač, kadar se je približal k postelji. Videla je njegove trudne oči, pobledelo lice, vedela je, da išče drugod postrežbe, in bala se je, da se ne navadi takega življenja, da se ne vda pijači in s tem popolnoma uniči svojo in njeno srečo. Toda povedati se mu tega ni upala. Le oko ni moglo zakriti tihe in vroče želje — tisto milo, otročje oko, katero je sodil Ponikvar tako krivično.

Zalka se je obrnila in se sanjavo-otožno zagledala v šopek. Zvončki so zvončkali zdravnikovo melodiozno govorico, trobentice pele njegove vrline, rdeča vresa dihala vse vroče sočutje njegovega srca. Za šopkom se je pa dvigal oče, trd, puščoben, brezčuten kot dren sredi zime — — —

Mitrov svečenik. (Kip, izkopan v Ostiji.)

VII.

Gotovo nima noben narod izraza, o katerem bi se več in večkrat govorilo in pisalo, kot o ljubezni. A tudi nimamo širjega pojma nobenega. Listaj Iliado, poglobi se v modroslovje starega in novega veka, naslajaj se ob krasni liriki Petrarkovi, občuduj velike ideje slavnih romanopiscev, ali pa pasi razkošno dušo po močvirju materialistov, povsod — ljubezen. In prav zato, ker je to čuvstvo tako vzvišeno, a hkrati vsesplošno, zato tudi ni nobeno tako zlorabljeno, tako pokvarjeno, kot je to. Umetnika dviga ljubezen, čista rosa v kelihih samostanskih limbarjev se žari v ljubezni, kri preлива ljubezen, vojske vodi ljubezen, smrtonosne samokrese nabija ljubezen, politična sulica mora biti ljubezen, vada razkošniku mora biti ljubezen — in steber družine in sreča družbe — mora biti ljubezen. Sirotka, devica Ljubezen, ki moraš nositi toliko krink — sama vsa lepa! Navor in sladkost življenja — pa moraš igrati često na dan solza najgrji karneval!

Kdor te je videl enkrat v vsej krasoti, ne zabi te nikdar! A kogar si enkrat zakrinkana varala — tudi tisti te ne zabi; le da si prvemu luč, drugemu noč.

Zalki se je zdelo, da se ji podirajo tla pod nogami, da tone. Zbirala je vso moč, da bi vztrajala ob nesrečnem očetu, ki se je sramoval svojih vezi, a jih ni hotel razrušiti, marveč iskal miru v alkoholu, a s tem na grmado, ki jo je zažgal sam pod seboj, nanašal smolnic. Začela je Zalka dvojiti. Kot utopljenec je stezala roko po rešitvi in ko je spoznala zdravnika Bojnika, posvetilo se ji je v duši, v temi obupa ji je zamigljala luč, in zahrepenela je po tej lučki z vso silo mladega srca. A tudi to misel, tudi ta čut je topila in dušila, ne samo pred svetom, celo sama pred seboj!

Zalko je obiskala učiteljica Ela. Bili si nista bogvekakoli prijateljici; saj je imela učiteljica življenja burni kos za seboj, Zalki pa je šele vzhajalo solnce življenja. A v takih krajih skoraj morajo biti ljudje podobne naobrazbe dobri znanci. — Govorili sta prej

o cveticah, o pesmih, o vezninah. Odkar je začel prihajati mladi doktor, sta pa govorili več o njem, ko o drugih stvareh. Učiteljica je imela izkušeno oko in srce ter je hitro spoznala, kaj se godi v Zalki. Dolgo je zakrivala svojo sodbo, dolgo govorila o Bojniku brezbržno. Odkar se je z njim sestala v gostilni, kjer je obedovala, je postala Zalki kar nevoščljiva — nevoščljiva za srečo, da je bolna in ima priliko tolikrat govoriti z Vencljem. Vstala je v njej z zavistjo zavest, da je Zalka lahko še njegova soproga, ker je mlada in bogata, — a ona take sreče ne more nikdar doživeti.

To jo je peklo. Postajala je zbadljiva, kratkobesedna in tistega dne ji je kar v obraz rekla, ko je odhajala:

„Zalka, zakaj se hliniš in nič ne poveš? Vsa tvoja bolezen je sama ljubezen. Ti ljubiš Bojnika! Z Bogom!“

Zalka je zadrgetala po vsem telesu, v lice ji je šinila kri, usta so se ji nehoté odprla, da bi odgovorila — a besede ni bilo iz prsi — Ela je bila že zaprla vrata.

Prvikrat v življenju je Zalka čula besedo, katera jo je iznenadila tako, da ji je vztrepetalo srce in bilo nemirno in razburkano, kot bi hotelo razbiti vse vezi in poleteti vun pod milo nebo, v solnčne žarke, daleč, daleč za sinje gore. — Bila je izprva silno huda na učiteljico in jezila se je, da si drzne njej očitati kaj takega, nazivati njeno nevarno bolezen — ljubezen do zdravnika. Sklenila je, da ji tega ne odpusti prej, dokler Ela ne prekliče pred njo slovesno takega podtikanja in sumničenja. Toda polagoma ji je izginila slika Elina, oko je zrlo dehteče vijolice ob postelji, zamikalo se čim dalje bolj v živo domišljijo, lice se je zjasnilo, in zrla je v duhu Bojnika, poslušala njegovo govorico in se grela na solncu njegovih živih oči. Spoznala je, da se je izpremenil, odkar jo obiskuje zdravnik, ves njen notranji svet, da gleda ona vse z drugimi očmi, in da njo pogleduje vsakdo drugače kot prej, da se ji celo mrtva narava zdi prenovljena in prerrojena. Kar bala se je dne, ko bo treba vstati, ko naenkrat preminejo obiski Bojnikovi. Ne,

ne, saj ne bodo minuli — to ni mogoče! Še bo prišel, prišel vprašat, kako se ji godi — saj tudi sedaj stori prostovoljno več kot za druge; po dvakrat pride, dolgo se mudi, cvetlice ji nosi in tako neizmerno skrbljivo in vestno zasleduje vsak pojav izboljšanja. Da, on bo še prišel, moral bo priti; naš prijatelj bo, in oče ga gotovo povabi; saj se vendar boji za hčer, čeprav tega ne pokaže.

Taki smo ljudje! Kar nam srce narekuje davno, česar nas toži lastni forum, to nas razburja in jezi, ko čujemo toisto sodbo iz ust bližnjikovih!

V Zalkinem srcu je zapela tista srebrna strunica, ki zapoje samo enkrat v življenju, samo enkrat — in če se utrga — obmolkne za veke — tista struna prve ljubezni.

Poslušala je ta glas, naslajala se ob tej pesmi, a tedaj ji ni vedela imena.

VIII.

Drevesa so cvetela, na travnikih je vršalo probujeno življenje, po vrtih so klile cvetlice pomladi. Zalka jih je gojila letos s posebno vnemo. Zakaj pogosto jih je hodil gledat lepi zdravnik. Postajal je ob plotu, pogovarjal se z Zalko, katere jasni smeh je donel krog hiše, in odhajal je s šopkom v gumbnici. In kadar je odšel, je onemel smeh Zalkin, strah se je pollaščal njene notranjosti — v srcu sta se bojevala dva ognja: oče in — on. Kaj bo z očetom, ko se ločiva? Edino moja skrb ga vzdržuje — če me ne bo — kaj potem? Kolikrat je čula po noči in ga čakala, kolikrat šla ugašat po prstih v očetovo sobo svetilko, katere vinjen ni bil pihnil, ampak kot ubit obvisel na otomanu, ali napol slečen na postelji. Sladkost in grenkost sta se mešali v deklici tako strašno, da bi potrebovala dveh src — sicer si je mislila, da obnemore — —.

Ljudje so pa prikimavali: „Bo, res bo to lep parček!“

Marsikak veljaven mož — kočarji niso upali — je po strani namignil Ponikvarju in voščil srečo, češ, ker bo tako ugodno omožil hčer. A Ponikvar ni hotel govoriti

o tem, dasi ga je veselilo. Želel je, da bi se iznebil hčere. Bila mu je večni bič, prav radi nje in samo radi nje si ni upal izpustiti vesla in izročiti čolna valovom strasti — brez krmila, brez cilja. Polovico imetja ji je sklenil dati takoj, samo da gre, da izginejo te proseče in karajoče oči, samo da se skrije pred njim vtelešena senca pokojne žene.

Čim pogosteje je prihajal zdravnik, tem redkeje je obiskavala Zalkin vrtič učiteljica Ela. In kadar je prišla, nikdar brez bodic, nikdar brez skritega trnja za Zalkino srce.

„No, Zalka, kdaj bo zaroka? Kaj ne, majnika, v mesecu ljubezni?“

„Zakaj me dražiš? Kaj mora biti iz vsakega prijateljstva že zaroka? Hvaležna sem Venclju, ker je bil tako skrben zame v boleznih. Kaj je potem, če dobi par cvetov od mene!“

„A tako? Torej tebi ni nič za ugled! Ali ne veš, da se vsesplošno govori o vajini ljubezni — in ti praviš, da je to kar tako nekoliko prijateljstva! Ti nisi vredna nobene prijateljice, ker tako tajiš!“

„Ela, Bog mi je priča, da nisva še pregovorila besedice o ljubezni!“

„Zares? Ali te ni nikdar vprašal? Ali ti ni dal nikdar znamenja, da te ljubi, da te vzame?“

„Ela, veruj, nikdar!“

„Zalka, sedi k meni na klopico. Pogledaj mi v oči! Sedaj pa reci, če moreš, da ga ne ljubiš!“

Zalka je povabila oči in nervozno trgala vijolico na kosce.

„Vidiš, ti ga ljubiš! In ti mu to kažeš, njemu in vsemu svetu! In če te on doslej ni vprašal, verjemi, njegovo srce je oddano, ti si mu le zabava, kratek čas. Da ti sné dobro ime s tem, da boš pred svetom poznana kot obsedela nevesta, za to se tvoj ideal ne briga! Zalka pazi, pazi!“

„Ela, ti si meni nevoščljiva, veš, nevoščljiva! Nič ga ne črni! Čeprav ni rekel in me ni vprašal, jaz vem, da me ima rad, gotovo me ima. In če se poroči z drugo —“

Zalki se je stemnilo pred očmi. Krčevito je stisnila ustnice.

„Tedaj boš spoznala, kaj se pravi nesrečno ljubiti!“

Od tega dne so se pričele za Zalko one grozne noči, ko človek spi in spi, se obrača na postelji, a zjutraj vstaja trudnejši kot je legel spat. Če bedi — grozne misli; če spi, strašne sanje. Zalka je spoznala, da ni bilo umestno njeno ravnanje, da mu je dajala preveč znakov prijateljstva. Cele ure je pre-mišljala vsako besedo, ki jo je govorila z njim, izpraševala si vest, jeli mu je kdaj razkrila, kar ji tli v srcu in jeli je on dal kdaj znamenje, da misli resno na kako zvezo. Pri tem razglabljanju se spomni njegovega reka, ko je svetoval: „Le ohranite skrivnosti. Čim bolj so skrite, lepše so!“

Ce bi jo imel rad z resnim namenom, ali ne bi bil tedaj prosil in vprašal, katere so te njene skrivnosti? Zakaj je ni nikdar več vprašal? Spoznavala je čim dalje bolj, da so njegovi pogovori popolnoma vsakdanji, da je vso gorkoto in lepoto njej slikala le domišljija in srce. Tega spoznanja se je prestrašila. Torej še to! V trenutku, ko je začela pozabljati oledenelo ljubezen očetovo, v trenutku, ko je najbolj potrebovala bitja, katerega bi se oklenila s celim srcem, v tem hipu naj spozna, da je bilo vse to sama iluzija, himera, fatamorgana, ki vsak hipec lahko izgine, in je obup, porojen na novo, še večji in groznejši.

Ko je v jutro posijalo solnce na njeno izmučeno lice, so izginile te nočne pošasti — in Zalka je upala vnovič.

Čakala je Bojnika tisti dan — sklenila je, da bo mrzla, da mu ne podari šopka, da mu ne reče „na svidenje“. Minul je dan, prišel drugi — minul v večjem trepetu. Napočil je tretji — Zalka je bila nemirna, nervozna, zbegana. Mračilo se je že — in tedaj je prišel — bel list od dr. V. Bojnika ter oznanjal njegovo zaroko s Hermino Eisenhut-ovo.

Pod Zalko se je zmajal ves svet v tečajih. Brez tožbe, brez krika in brez solza je — onemela. Začutila je šele sedaj, kako ga je ljubila. In tedaj je ta veliki kres iz-

premenil barvo in iz ljubezni se je rodilo zaničevanje, sovraštvo do vsega sveta. Oče sam je po tej novici postal groznejši, včasih divji, razbrzdan. A Zalka ni več tožila, ni ga več gledala proseče — delala je kot stroj, delala neprenehoma — njeno srce je bilo ubito. — A ugasniti ni hotela in ni mogla od Stvarnika prižgane večne luči — otroške ljubezni do očeta.

* * *

Pustni torek sem se peljal proti Celju. Bral sem neko brošuro, v kateri predrzen slepar temeljito-neumno razlaga rešitev socialnega vprašanja.

„Dober dan!“ pozdravi me ženski glas. Pogledam začudeno, odzdravim — a ne spoznam.

„Vi me ne poznate več!“

„Oprostite, gospica, res se ne spominjam — — —“

„Dà, dolgo je že, kar se nisva videla — osem let, kaj ne?“

Po glasu sem jo spoznal.

„Gospica Zalka! —“ Toliko da nisem osupel pristavil: „Kako ste se postarali!“

„Gotovo se peljete k maskeradi?“

„Čemu za maske izmetavati denar, ko je že itak vsak človek maskiran?“

„Zalka, vi ste pesimistinja!“

„Gotovo!“

„Ali ste nesrečni?“

„Saj vam je znano; zakaj vprašate!“

„No, ali vse se preboli.“

„Rana se zaceli, a obronek ostane!“

„Ko bi se morda omožili — — — čuti je bilo —“

„Smešno! Sovražim vse konvencionalne zakone. Koliko jih je snubilo — pa ne mene — moj denar.“

Molk. Mučno mi je bilo. Tako pikra ni bila Zalka, ko sem jo poznal — sedemnajstletno deklico, polno nad in življenja.

„In oče? Zdrav, kaj ne; zatopljen noč in dan v trgovino?“

Vzdihnula je bridko. Oči je dvignila proti stropu in videl sem ob njih polno brazdic na sicer še svežem obrazu. Orala jih je tragika življenja.

„Oče, moj Bog! Vse sloni na meni. Moj oče, oprostite — moj oče je — pijanec —“

„Sirota!“

„Ne — in da! Rada delam zanj, vse prenašam rada — kletve, oštevanje, prečute noči — vse radi njega, saj je moj oče —“

Vlak je obstal.

„Z Bogom.“

Odhitela je na peron. Pri oknu sem stal in gledal zamišljen to tragično bitje pa tiho šepetal: heroinja!

Drobnogled in drobni svet.

Spisal kanonik *Ivan Sušnik*.

(Dalje.)

Uporaba potapljalnih leč nam je razkrila v naravi raznih skrivnosti, o katerih se človeku poprej še sanjalo ni; med njimi zlasti življenje in delovanje bakterij. Samo ob sebi je umevno, da so izdelovatelji drobnogledov tekmovali med seboj, kdo bode sestavil boljše in močnejše objektivne. Izkušali so doseči kolikor mogoče velike povečave. Nekatere nemške, zlasti pa angleške tvrdke, so napravile objektivne z zelo majhno goriščino razdaljo (0.5—0.3 mm) in z velikanskimi povečavami (10—15.000) v nadi, da jim bode drobnogled razkril novih tajnosti. Toda zaželjenega uspeha ni bilo. Slike so bile v obzorju drobnogleda res znatno povečane, toda novih podrobnosti drobnogled ni pokazal. Da, celo nasprotno: nekateri objektivni z razmerno mnogo manjšimi povečavami so razkrivali več podrobnosti, nego drugi z izvunredno velikimi povečavami. Tako je bila teorija prof. Abbe-ja tudi v praksi potrjena; dokazano je bilo, da vzmožnost drobnogleda ni odvisna samo od njegove povečave, temuč v prvi vrsti od faktorjev, ki stvarjajo numerično odprtino. Ker imamo torej merilo za razno vzmožnost drobnogledov, odgovorimo na vprašanje: Kakšni so oni najmanjši predmeti, katere je mogoče z modernim drobnogledom še ugledati?

Svetloba se širi po sedaj splošno priznani undulacijski teoriji po silno majhnih etrovih valčkih. Ti valčki pa pri različnih barvah niso enaki. Najdaljše valčke ima rdeča

svetloba, najmanjše višnjevkasta. Tudi dolžino teh valčkov so veščaki preračunali. Valčki rdeče luči merijo 0.76 μ ¹⁾, valčki višnjeve svetlobe pa le 0.4 μ . Povprečna dolžina valčkov navadne bele svetlobe znaša 0.55 μ .

Ako spustimo solnčno svetlobo skozi zelo ozko špranjico in jo prestrežemo na belem zastoru, se nam pokaže razen tenke bele črte na obeh straneh več ali manj svetlih prog. Svetloba se ne širi samo premočrtno, temuč se ob ostrih robovih tudi odklanja na stran. Ta odklon je pa tem večji, čim tesnejša je omenjena špranjica. Da zmoremo pod drobnogledom prav tesne črte in špranjice še ugledati, mora imeti objektiv tako veliko odprtino, da sprejema tudi še obkrajne odklonjene svetlobne trakove. Izkušnja in pa račun sta pokazala, da postane pri špranjici, katere širjava je tolika kot znaša dolžina enega svetlobnega valčka, namreč 0.55 μ , odklon svetlobnih trakov pravokoten (90°). Da se morejo tudi ti odklonjeni svetlobni trakovi še sprejeti v objektiv, mora znašati njegova odprtina 180°. Tolika odprtina se pa praktično skoraj ne dá popolnoma izrabiti, zato tudi z navadnim objektivom s pomočjo naravnost vpadajoče svetlobe ni

¹⁾ Da je mogoče najmanjše predmete meriti, so si učenjaki navadno metrsko merilo še nadalje pomajjšali. Milimeter so razdelili v tisoč delov in to tisočinko milimetra imenujejo mikromilimeter ali „mikron“ in ga označujejo z grško črko μ (mi).

mogoče doznovati manjših podrobnosti, nego k večjemu do 0.55μ .

To merilo je pa mogoče na trojen način zmanjšati. Znano je, da postanejo valčki svetlobnih trakov krajši, ako preide svetloba iz zraka v kako bolj gosto snov, in sicer je ta okrajšava v nasprotnem razmerju z dotičnim lomnim eksponentom. Pri potapljavnih lečah prehaja svetlobni trak iz zraka v cedrovo olje, čigar lomni eksponent je 1.52. Valovi svetlobnih trakov so za celo tretjino krajši, in vsled tega nam potapljavna leča v enakih razmerah pokazuje podrobnosti do 0.37μ . — Dolžino svetlobnih valčkov pa lahko tudi še zmanjšamo, ako postavimo pod predmetno mizico prizmo iz stekla, ki belo svetlobo razkroji v prizmatične barve, in razsvetlimo potem predmet z višnjevo svetlobo. Valčki višnjevih svetlobnih trakov merijo 0.4μ , in potapljavna leča nam sedaj pokaže podrobnosti do 0.28μ . — Tretji pripomoček je poševna razsvetljava. Ako ogledalce pod predmetno mizico tako premaknemo v stran, da svetlobni trakovi ne padajo navpično na predmet in v objektiv, temuč od strani, podvojimo s tem množino odklonjenih svetlobnih trakov in zaznavamo tako še podrobnosti, ki so za polovico manjše, nego zgoraj omenjene, torej do 0.14μ .¹⁾ Po izvajanjih prof. Abbeja in Helmholtza je to najnižja teoretična meja, katero je mogoče s pomočjo sedanje optike doseči. Pripomniti pa moramo, da so to teoretična pravila, ki se pa v praksi do skrajnosti ne dajo izvesti. Odprtina leče ne znaša nikdar popolnoma 180° ; nadalje je tudi nemogoče pri močnih in najmočnejših lečah sferični odklon tako čisto odstraniti, kot se to lahko zgodi pri slabejših lečah. Prof. Dippel navaja 0.15μ za poševno razsvetljava in 0.30μ za navpično razsvetljava kot skrajne meje, katere bi se dale v najugodnejšem slučaju še doseči. Z ozirom na sedanje optične pripomočke

¹⁾ Ako se namesto cedrovega olja rabi „monobromnaphthalin“ z lomnim eksponentom 1.66, je omenjeno zadnjo podrobnost možno znižati še na 0.12μ . Zaradi raznih ovir pa te leče niso pripravne za vsakdanjo rabo.

veščaki nimajo dosti upanja, da bi vzmožnost modernih drobnogledov še naprej znatno povečali.

Kolika pa mora biti povečava, da zamoremo take podrobnosti še ugledati? Izkušnja je pokazala, da je mogoče odprtino objektivna do skrajnosti izkoristiti in tudi predmet zadostno povečati, ako se goriščina razdalja zniža na $3-2 \text{ mm}$. Objektivni z goriščino razdaljo 3 mm , oziroma 2 mm nam podajajo s srednjemočnimi okularji približno povečave $500-800$, in v istini nam pokažejo te povečave — ako je odprtina objektivna do skrajnosti izrabljena, in so tudi druge napake odstranjene — vse podrobnosti, katere je mogoče sploh s kakim drobnogledom še zaznati. Za posamezne slučaje, zlasti ako je treba podrobnosti natanko meriti, ali njihovo množino prešteti, so močnejše povečave koristne. Dosežemo jih deloma z močnejšimi okularji, deloma pa tudi še z nekoliko manjšo goriščino razdaljo. Vendar pa so povečave pri modernih drobnogledih redkokdaj večje od $1500-2000$. Izvunredno močni objektivni nekaterih angleških (Powell & Lealand; goriščina razdalja 0.3 mm) in ameriških (Tolles; 0.33 mm) tvrdk so zbudili svoječasno sicer mnogo pozornosti, toda po izjavi veščakov (Frey, Dippel) niso imeli za navadno rabo nikake vrednosti. Vse podrobnosti, katere so se pri njihovih velikanskih povečavah (15.000) pokazale, je bilo možno z neprimerno manjšimi povečavami ($1000-1500$) prav tako razločno zaznavati.

Preizkušnja drobnogleda.

Teoretična izvajanja nam kažejo, kakšne lastnosti mora imeti dober drobnogled, oziroma kaj smemo od njega zahtevati. A večjega pomena je, da praktično vemo, na katere reči nam je paziti, ako hočemo kakovost in rabljivost drobnogleda zlasti gledé njegovega optičnega dela prav spoznati, oziroma njegovo optično vzmožnost preizkusiti. Veščaki so si že od nekdanj izbirali razne predmete, na katerih so preizkušali jakost drobnogleda in njegove optične lastnosti. Take

predmete so imenovali preizkuševalne predmete (Probeobjecte). Izurjen strokovnjak bode rabljivost drobnogleda spoznal že na nekaterih navadnih predmetih in le tedaj segel po preizkuševalnih predmetih, ako velja optično vzmožnost kacega drobnogleda spoznati do skrajnosti, ali pa primerjati en drobnogled z drugim.

Pri preizkušnji drobnogleda se je treba ozirati na vse ono, od česar je odvisna optična vzmožnost drobnogledova, torej v prvi vrsti na to, kako sta odstranjeni hibi navadnih leč t. j. sferični in hromatični odklon, drugič pa na to, kakšna je numerična odprtina. Objektiv, pri kojem sta imenovani hibi odstranjeni, nam kaže jasne, razločne in brezbarvene slike; čim večja pa je njegova numerična odprtina, tem manjše podrobnosti bomo ž njim zaznavali.

Vzemimo tenko stekleno ploščico in držimo jo nad plamenom sveče ali svetilke toliko časa, da se na nji napravi neprozorna plast sâj. (Poslužimo pa se tudi lahko ploščice, na katero smo dejali nekoliko kapljic črnila ali tuša.) V to posušeno plast sâj zarišimo s šivanko nekoliko prav tenkih črtic, in položimo ploščico pod drobnogled. Ako je sferični odklon dobro odpravljen, morajo biti robovi zarisanih črtic popolnoma razločni, brez vsake obrobne meglice. Ako rob ni popolnoma jasen, marveč obdan z lahko meglico, katera se še bolj razširi, če objektiv nekoliko približamo ali oddaljimo, je to znamenje, da je sferični odklon slabo odstranjen, in tak objektiv nam ne bode dajal popolnoma jasnih, razločnih slik. — Isti robovi tudi ne smejo kazati nikake barve. Da pa barveni odklon še natančneje preizkusimo, odmaknimo razsvetljevalno ogledalce toliko na stran, da vpadajo svetlobni trakovi na rise kolikor mogoče od strani. Omenili smo o hroma-

tičnem odklonu, da se dadó s sestavo dveh leč iz flintovega in kronskega stekla razpršeni svetlobni trakovi zopet združiti. Tega združenja pa ni moči doseči popolnoma, temuč neki sekundarni šar — vedno preostane. Ako odmaknemo zrcalce v stran, se smejo ob robovih črt kazati samo barve sekundarnega šara, namreč vijoličasta ali pa rdečkasta in pa zelenkasta. Ako se nam kaže rob v rumenkasti, modri ali pomerančasti barvi, so to prvotne razpršene barve, ki nam svedočijo, da je hromatični odklon slabo odpravljen. — Prav razločno se vidi odstranitev hromatičnega odklona pri zelo tenkem prerezu smrekovega ali borovčevega lesa, ali pa pri škrobu od krompirja. Ako od krompirja nekoliko vsebine odstržemo z nožem, to združimo s kapljico vode in na predmetni ploščici pokrijemo s tenkim pokrivalcem, se mora škrob pod drobnogledom videti v podobi podolgovatih ali zaokroženih, na eni strani nekoliko debelejših zrn brez barvenega roba. Ako so pa zrna rumenkasta, višnjevo-obrobljena, je hromatični odklon slabo odstranjen. Isto opažamo tudi na tankih lesenih prerezih.

Sferični odklon provzroči, kakor smo že omenili, da se svetlobni trakovi ne združujejo v eni sami točki, temuč se razsipljejo po večjem ali manjšem prostoru. Namesto ene same slike nastane cela kopica slik druga za drugo. Vsled te napake se vidi skupna slika nejasna, da, od mnogih podrobnosti celo prave podobe videti ne moremo. Ako je pa ta razsip svetlobnih trakov odstranjen, se združujejo istinito vsi trakovi v eni sami točki, in slika mora postati vsled tega jasna in razločna. Čim bolj jasne in točne slike nam tedaj riše objektiv, tem bolj je odstranjen njegov odklon. Tako lahko zmerom z gotovostjo sodimo. (Dalje.)

Moja bela stran.

Študija. — Spisal *F. S. Pavlétov*.

Stran papirja sem položil predse na mizo. Bila je bela kakor snežec, oni drobni, fini snežec, ki ga še ni zamazala človeška stopinja.

Čista, bela je ležala pred menoj. In tedaj me je prijela želja, naj bi kaj zapisal nanjo. Zdelo se mi je, kakor bi me ta njena belina vabila, vlekla . . .

Prijel sem za pero. Dolgo časa sem je držal v roki, a moja stran je ostala bela. Še vedno enako bela, kakor oni fini kosmiči, ki so padali izpod neba.

Nato sem jo odložil. Truden, moten je bil moj duh in moja zmožnost je bila suha. In ležala je moja bela stran tam v kotu. Dan za dnem je ležala mirno, in dan za dnem so legali nanjo prašni atomčki, vedno več, vedno več . . .

In ni bila več bela, moja nekdanja bela stran. A to me je bolelo. Kaj je bila nekdanja tako lepa — in sedaj?

Vzel sem jo zopet v roke. Skrbno sem obrisal prah raz njo in jo iznova položil predse. Odprl sem Kempčanovo knjigo — in stavek za stavkom sem si izpisaval na to belo stran. In moja stran se je polnila . . .

Popisal sem vso. Potem pa sem jo shranil v knjigo in sem jo skrbno čuval . . .

I.

Pred podobo sem prižgal lučko.

Veselo, živahno je plamtela, in njeni svetlobni trakovi so begali po podobi in razsvitljali „srce“, ki je bilo samo luč, samo goreč plamen — jasen odsvit ljubezni.

Ljubil sem to lučko.

Vedno in vedno sem ji prilival svežega olja, in od dne do dne je jasneje gorela. Gledal sem ta njen plamen, občudoval njeno čilost in veselil sem se.

Bal sem se zanjo.

Pri svojem delu sem bil in mislil sem nanjo, v prostem času sem jo negoval, in svetlobni žarki moje molitve so se družili s svetlimi, prodirajočimi plameni lučce. Saj me je ta lučka spominjala lučce, ki je nevidno gorela v mojem srcu . . . In ljubil sem nje svetli plamenček.

Nekoč pa mi je ugasnila. Pozabil sem bil nanjo, odprl sem okna svoje duše, in prepil mi je upihnil ta svetli, tihi plamenček.

Solza mi je zablestela na trepalnicah in kanila v ugaslo lučko.

Nemiren sem bil in iskal sem tolažbe. Tedaj pa sem se spomnil svoje bele strani. Odprl sem knjigo in pogledal sem na svojo belo stran. Nič! — Že sem jo hotel odložiti, ko se mi je ustavilo oko na vrsti: „Majhna luč je v nas in še ta hitro ugasne vsled brezbržnosti.“

In tedaj mi je bilo hudo za mojo lučko, ki sem jo ugasnil. Sklenil sem, da jo zopet prižgem.

II.

Noč me je objemala, ko sem stopal po samotni ulici. Tema daleč naokoli. Hiše so stale v temi mrtvo, kakor grozeči velikani, in obrisi njih streh se niso razločevali v neprodorni temi.

Le tam na skrajnem koncu ulice je trepetala svetilka, skoraj krvaveče . . . Vedno bolj se je večala. Že sem razločeval žareči plamenček, ki je nemirno plapolal.

Roji komarjev in mušic so plesali okoli nje v divjem, pogubnem plesu. V ozkih, vedno ožjih krogih so se sukali, oddaljevali se in zopet iznova . . . in zopet iznova

Pod svetilko sem obstal in sem gledal te roje.

Tedaj pa je priletela iz teme bela, srebrnokrila veša in se z vso silo zagnala proti svetilki. Nagel udarec jo je omamil.

Slabotno je trepetala s krili nekaj časa. Nato je v širokem krogu letela okoli po svetlem prostoru.

Jaz pa sem s strahom opazoval to njeno letanje. Ti njeni drzni poleti so se mi zdeli poleti moje duše in trepetal sem zanjo.

A veša se je zopet približala. Videlo se je kakor bi jo nekaj z vso silo vleklo nazaj k plamenu, in kakor bi se slabotno ustavljala tej sili...

Vedno ožji, vedno tesnejši so bili ti njeni krogi. Naposled: drzen polet čez sredo nad plamenom in — njena nežna, bela, srebrna krila so izginila. Truplo njeno pa je zatrepetalo v plamenu...

Roji mušic in komarjev so še vedno plesali okoli svetilke v divjih, pogubnih krogih. Jaz jih nisem mogel gledati. Bežal sem po ulici naprej, naprej...

Truden, izmučen in zbežan sem prišel domov, in neka bol mi je razjedala srce: še vedno, vedno mi je prihajala misel, da je bila ta veša, liki moja duša.

Vzel sem svojo stran in iskal sem pri njej pomoči in uzrl sem besede: — „Oni, ki niso vzdržali izkušnjav, so oslabeli in padli.“

III.

Sam sem bil sredi polja. Jesen je plavala okoli...

Ob razpotju je stalo razpelo.

Dve vitki drevesi „spina Christi“ sta širili nad njim svoje veje. Nizko so se krivile, in njihovi podolgovati, močni trni so silili v razpelo od vseh strani. Dotikale so se s trnjem ovenčane glave, objemale so ranjene prsi in obtolčene roke.

In kadar je zavel veter po mrtvem, zapuščenem polju, tedaj so se vznemirile krivenčaste, bodeče veje in se zibale, zibale. Vedno bolj so se pritiskale k razpelu. In videlo se je, kakor bi silili ti močni, okorni trni v telo Križanega...

Oči Njegove pa so se mi zdele tako preseče, tako polne bolečin...

Polagoma sem povešal trepalnice, polagoma mi je vstajal trepet... Poizkušal sem

zažgati kadilo v svojem svetišču, a dim se je plazil po tleh in leno izginjal v temi...

Oči Njegove pa so me gledale tako preseče... Bile so tako polne bolečin...

V sponah je ječala moja duša, otožna in nemirna. Njene misli pa niso bile nežne kapljice, niso bile ljubke, rdeče cvetke, niti neizmerne nebesne daljave... Moje misli so bile motne, kakor jesenski dan okoli mene, kakor oni piš, ki je sedaj zavel po zapuščenem polju...

Videl sem se in trepetal sem sam pred seboj. Zavedal sem se svojega dolga...

Oči Njegove pa so se mi zdele tako preseče, tako polne bolečin...

In od nekod sem čul glas in od nekod sem zrl svetlobo.

Spoznal sem svojo rešitev... svojo srečo. Nad menoj, okoli mene, poleg mene je pihljal veter. Krivenčaste, trnjeve veje so se zibale lahno, nežno...

Iznova sem se ozrl proti lesenemu križu. Oči Njegove so se mi zdele tako preseče, in njihov izraz je bil mil, mehek...

Šel sem domov... Mir je šel z menoj, tihi, molčeči mir.

In ta mir je bil, ki je bral z menoj vred na beli strani: „V križu rešitev, v križu življenje... v križu moč razuma...“

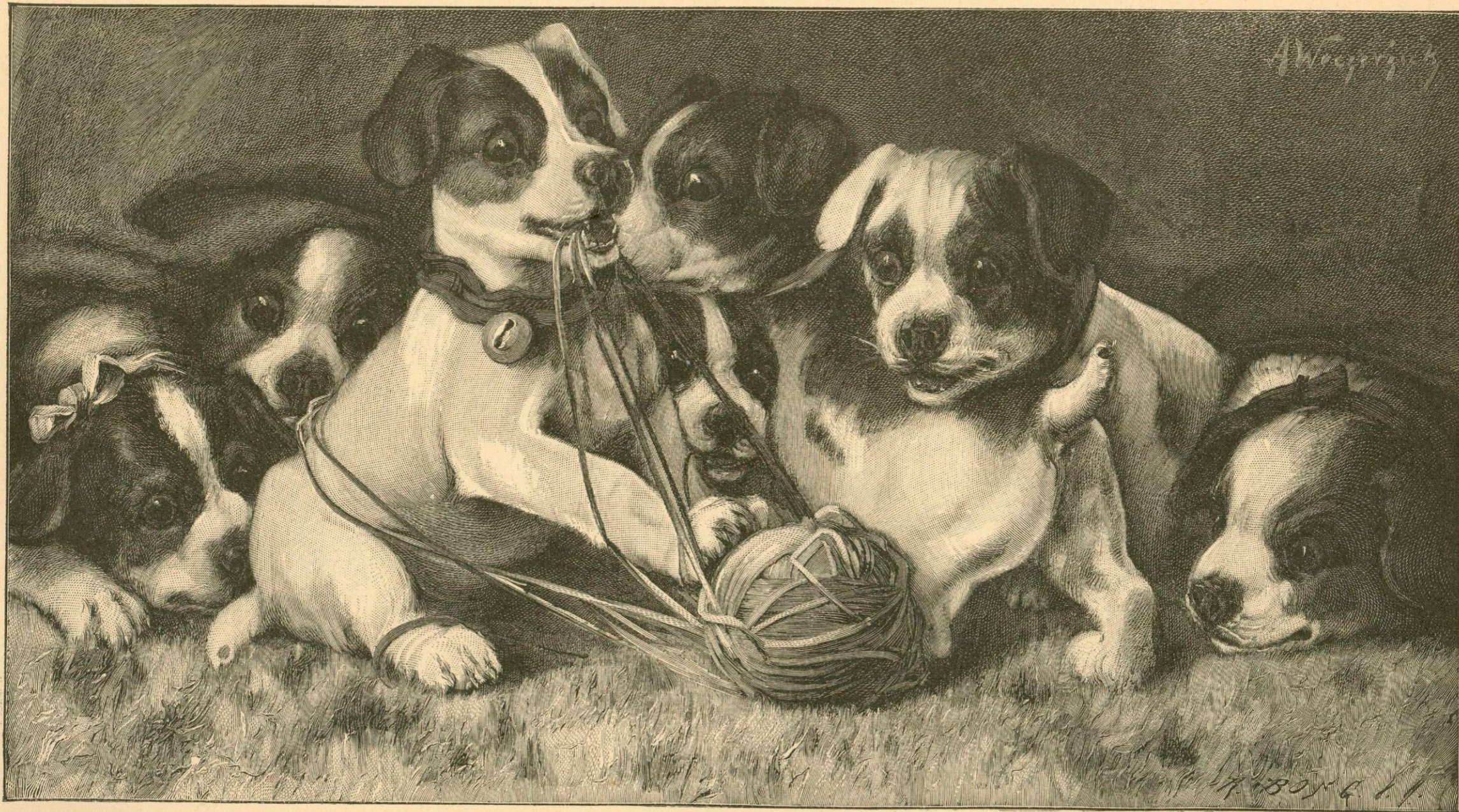
IV.

Po logu me je vodilo moje veselje, in moja pomlad me je spremljala...

Cvetlica pri cvetlici, povsod samo ena gredica. Raznovrstne poljske cvetke: timijani, temnomodri žajbelj, rumeni rigelj, sivkasto-beli tresek in druge, so prepletale zeleno, travnato preprogo. In svoje čašice so moléle kvišku, in dišeči balzam njihovega kadila se je vzpenjal kvišku, kvišku...

Življenje, povsod zlato življenje, razcvitanje in nastajanje. Po ozračju vesel, glasen smeh, smeh razkošnih solčnih žarkov, ki so našli danes vse najskrivnejše kotičke, ki so se kristalili v bisrni, iskreči rosi.

Višje in višje se je dvigalo solnce nad temnimi gozdovi, ogrevalo, smežalo in rodilo...

Zamotana stvar.

In neštevilno celic, cevki in čašic se je odpiralo v hrepenenju proti toplini...

Nad menoj pa se je razprostiralo nedogledno daljno, daljno nebesno morje. Tu in tam so plavali mali, fini oblaki — otoki v mirnem oceanu.

Zlate mimice v svetlečih, bronastih oklepkih so letale od cveta do cveta, in v vitkih krogih so se sukali metulji po balzamičnem vzduhu.

Tam ob robu gozda v hladni senci so se zibali po vejah lahkokrili pevci. Drobne glavice, so obračali kvišku, in iz njihovih grl so vrele nežne melodije, glasovi polni ljubezni, polni življenja, polni zahvalnosti.

In gozd je tihotno šuštel. Vitke veje so se zibale nežno — — nežno, kakor tihi glasovi orgelj — skrivnostno.

Na skalo sem se naslonil in dolgi, sivkasti mah mi je sedaj in sedaj pobožal vroče čelo, kakor bi me miril in tolažil...

In moje hrepenenje je postajalo strah...

Videl sem luč, daljno luč. Čul sem glas, od daleč sem čul nežen glasek.

In v meni je gorela volja in davno hrepenenje po Onem, ki je ustvaril to harmonijo. In moč mojega teženja po tej Modrosti, ki je ustvarila vse to, je bila silna.

Žejen sem bil in hrepenel sem po kapljici tolažila.

Hitel sem domov k svoji beli strani, in moje teženje mi je pomagalo iskati besede: „Glej, nebo in zemlja... storita vsak dan, karkoli si naročil.“

V.

Odprta knjiga je ležala pred menoj. Njen začetek je bila beseda božja in njen konec Njegova slava.

Stran za stranjo sem odpiral, in polje njeno je bilo polno semena.

A to seme je bilo raznovrstno: seme pšenično, bilo je seme rženo, travnato, cvetlično...

In te strani so bile božji logi, polni cvetlic, logi, ki se je po njih razlegalo ubrano petje.

A to petje so bili tihotni, nežni, harmonični akordi — polni slave Njegove

In te strani so bile travniki, polni nežnih, šibkih stebelc, ki so se krepila, rastla, vzpenjala.

A na teh travnikih je dihal božji dih, plaval božji mir, in Njegova roka je uravnavala vse...

Stran za stranjo sem odpiral, in moj duh se je ponižno, hrepeneče vglabljal v te balzamične dišave in srkal iz njih jutranjo, svežo moč novih, cvetočih čuvstev. Povsod mi je vela nasproti Njegova svežost, in povsod je hitela moja duša za njo.

Stran za stranjo sem odpiral, in nova pota, trdna in varna so me vabila. In ta pota so bili sledovi Njegovih mogočnih stopinj...

In šel sem, odprl sem svojo belo stran in čital sem na njej besede: „Razprostrl bom pred teboj planjave svetega pisma, da začneš s širjim srcem tekati po poti mojih zapovedi.“

VI.

Polutema je vladala v cerkvi in njen mrak me je objel pri vstopu.

Upognil sem koleno in naslonil sem se ob kamenito ograjo.

Sam, sem mislil, da sem, sam in moja molitev.

Oči so se bile privadile polutemi in tedaj sem zapazil na drugi strani mladeniča. Rjava, dolga halja mu je odevala telo. Klečal je in roki je bil strnil na prsih.

A obraz njegov? —

Ta obraz se mi ni zdel obraz navadnega človeka. Njegove globoke oči so strmele proti Najsvetejšemu z nekim zanosom, z nekim ognjem. Žile na vratu so se mu bile napele, in ustni lahko odprli. Vedno nepremično je klečal, kakor mramornati kerubim ob tabernaklju. Niso ga motili glasovi stopinj, ki so odmevali po visoki katedrali, ni ga motil šum, ki je prihajal od zunaj. Mirno in nepremično je klečal.

Tuintam sta mu zaigrali tenki ustni v lahnem nasmehu...

Gledal sem ga dolgo... dolgo...

Svoje prošnje sem obračal v molitev, a moj duh je zbehan odjenjaval. Trudno sem iskal vzroka in vpraševal sem se: zakaj?

In to vprašanje mi ni dalo miru. Iskal sem vzroka, in moja bela stran mi je govorila: „Zapusti se, zatajuj se in uživaj boš velik notranji mir.“

Na roki sem naslonil glavo, in te besede so mi polnile duha...

* * *

Z reki sem bil napolnil svojo belo stran nekdanj — in sedaj so mi rezali globoke brazde v srce.

Svojo ledino sem zoral in vsejal sem zdravo seme. In vitka pšenična stebelca so pognala na moji njivi. Dan za dnem jih gledam... dan za dnem...

V njih iščem razvedrila. Ona so moj mir.

Prilivam jim, čuvam jih in poln radosti pričakujem žetve.

Prašna je bila nekdanj moja bela stran. A obrisal sem prah raz njo in zapisal sem nanjo besede svetega moža, besede, polne globokosti in resnice, in sedaj se mi dozdeva belina moje bele strani še bolj jasna, še bolj čista — vabljiva...

Velikonočna romanca.

Velika noč je z zlatimi
priplula perutnicami,
okrašena s cveticami,
s cveticami bogatimi.

In tam, kjer okenc dremlje par,
kot zarja se je javila
in deklico pozdravila:
„Veselo jutro, božja stvar!

A lici tvoji kot nekdanj
več nista kakor pirha dva,
rdeči kakor pirha dva...
Ne taji — saj vse vem, zakaj!

Prelep obrazek je rdeč;
jaz bi ti ga pobarvala,
ko ti bi res ga varvala,
da ne porumenel bi več.

Ko hodi mimo trudnih koč
vabljiva noč: oj, skrij se, skrij
pred temi črnimi očmi —
in misli na Veliko noč!“

Silvin Sardenko.

Deklica in roža.

Lepa roža v vrtu rase,
v rosi biserni blišči,
rada bi jo dela v lase,
pa se mi je škoda zdi.

Oh, mladosti je podoba,
ki razžarja moj obraz:
zgodnjega boji se groba
tihosrečna — kakor jaz...

Anton Medved.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.

Zgodbe sv. pisma. Slovencem priredil in razložil dr. Frančišek Lampe. Sedmi snopič. Str. 769—896. — Z veseljem in z žalostjo smo letos vzeli v roke to krasno knjigo. Sedem snopičev „Zgodeb“ nam je že podala „družba sv. Mohorja“ izpod peresa nepozabnega g. dr. Frančiška Lampeta. Ta snopič je pa pisal na smrt bolan, in ko ga je dokončal, je umrl.

Kakor prejšnja leta, tako je tudi letos gospod pisatelj svetopisemskim besedam znal v prevodu ohraniti tisti značaj, ki ga imajo v izvirniku. Svetopisemsko besedilo je namreč nekaj posebnega. — Svetopisemske besede se v vsakem oziru močno razlikujejo od posvetnih spisov. Zdaj pretresljivo doné mogočne grome, zdaj milo šepetajo, mehko govoré v srce, a vendar čisto drugače, kakor človeške pisane besede. Čeprav so pretresljive, gromovite, te vendar ne oplašijo, ne napolnijo z napačno grozo, ampak navdihnejo ti le blagonosen strah, sveto grozo, ki čisti srce in nagiblje voljo k dobremu; čeprav je njih govor mehek in mil, ti vendar ne božajo lic, se ne sladkajo ušesom, ampak dostojno, prijazno, prijateljsko se ti selijo v srce, polnijo dušo in jo navdajajo z neko nepopisno radostjo, prijetno zadovoljnostjo in čarobnim mirom, ki blagodejno vpliva na vse človeške zmožnosti. Ta značaj je gospod pisatelj znal ohraniti. Jezik je vseskozi čist in vzoren, a vendar nepri-siljen, domač in milodoneč.

Zvest svojemu sklepu, da poda kolikor mogoče veliko svetopisemskega besedila, pripoveduje natančno po sv. pismu. Da ne bi z razlagami preveč raztrgal svetopisemskega teksta, stavi kratke opazke in opombe tudi pod črto. In da bi vsa stvar preprostim bravcem ne bila dolgočasna, pové večkrat daljše odstavke ob kratkem s svojimi besedami, kar brez dvoma močno poživlja berilo.

Kar se v svetem pismu pripoveduje na dveh krajih, v kroniških knjigah in v knjigah kraljev, to je pisatelj povzel skupaj in tako celotno narisal vladanje posameznih kraljev judovskega kraljestva, in sicer pričevši z Ahazom do razdejanja jeruzalemskega mesta in babilonske sužnosti (741 do 586 pr. Kr.); vmes je vpletel knjige prerokov in knjigo Juditino, kar odgovarja zgodovinskemu kronološkemu redu.

Pri presojanju te knjige prideta v poštev dva momenta: V knjigi je božja beseda, in knjiga je slovstveno delo. In v obeh ozirih je ta knjiga

izvrstna, ker božjo besedo pové natančno in je tudi s književnega stališča uzorna.

Zato nas pa ob smrti gospoda pisatelja tolaži to, da se bo izdajanje nadaljevalo brez prenehanja v dosedanji obliki. Prihodnji snopič bo priredil dr. Jan. Ev. Krek. C.

Priprava na smrt ali premišljevanje večnih resnic. Spisal sv. Alfonz Marija Liguorski, škof in cerkveni učenik. Poslovenil dr. Andrej Karlin, duhovnik ljubljanske škofije. — To knjigo priporoča že veljava velikega cerkvenega učenika sv. Alfonza, katerega dela so priporočali skoro vsi papeži od Benedikta XIV. do sedanjega sv. Očeta. Gospod prelagatelj je namenil knjigo Slovencem za sveto leto, „da pride med rojake kot neki spominček na cerkvene pobožnosti, ki se jim obetajo v bližnji prihodnosti.“ Prevod je gladek in jezik čist ter lahko služi za zgled drugim molitvenikom. C.

Za narodov blagor. Komedija v štirih dejanjih. Spisal Ivan Cankar. V Ljubljani 1901. Založil L. Schwentner. Str. 131. — Ta nova gledališka igra, s katero je gospod Cankar stopil pred naše občinstvo, bi zaslužila mnogo bolj ime satire, nego komedije. Z žgočim sarkazmom biča pisatelj one politike, ki pod pretvezo, da delajo „za narodov blagor“, služijo pravzaprav le svoji lastni samoljubnosti. Ošabnost in breznačajnost voditeljev na eni strani, na drugi strani pa navivnost ljudstva, ki jih časti in vzdržuje na površju, in vmes ljudje, ki so sposobni, da za svojo korist služijo voditeljem in vedoma slepé ljudstvo — to je temelj, na katerem se vrši pičlo dejanje te „komedije“. — G. Cankar je pisal z žolčem in zaničevanjem. Ironično smeši že v prvem prizoru narodno slovesnost, katero priredé častivci prvaku Grozdu. Vsaka beseda je ironija, vsak stavek sarkazem, vsaka oseba karikatura, vsaka trditev laž. Grozda hoče izpodriniti Gruden. Zato hoče ustanoviti nov list in novo stranko, za kar seveda treba denarja. Denarnih sredstev pa pričakujeta oba od pl. Gornika, nerodnega in topega, a silno bogatega mladenciča. Grozd ga hoče prikleniti nase z nečakinjo Matildo, Gruden pa ima ničemurno ženo, s katero hoče doseči isti namen. Ta stran v dejanju „komedije“ je še najbolj odurna, dasi ni niti enega poštenega značaja — izvzemši Grozdovo ženo Katarino, ki pa ne posega v dejanje, — ki bi ne bil popolnoma hinavski in nepošten. Najodkritejši ničvrednež je časnikar Ščuka, ki vé za

vsa sredstva, s katerimi se slepi narod, in ki vedoma piše neresnico, ker je zato — plačan od Grozda. „Jutri zopet sédem, da izlažem svojo vsakdanjo laž o narodovih idealih“ (str. 47) pravi Ščuka. On služi Grozdovi stranki s sovraštvom in z zaničevanjem, a dela zanjo kot časnikar — za kruh. Tako se norčuje Cankar iz „narodnih voditeljev“ in iz strankarskega časopisja. Posebno ironično pa obdeluje slovansko vzajemnost, katere zastopnica je klepetava Mrmoljevka. Tako je jedro vse komedije negativnega, razdiravnega značaja. To je strupena kislina, ki razjeda vse, kar narodna in napredna družba slavi v visokodonečih publicah. Ob koncu pa, ko se „voditelji“ med seboj v ljuti borbi razpró, odpade Ščuka od svojega gospodarja in vodi tolpo razjarjenega ljudstva, ki razbija svojim „voditeljem“ šipe. In v tem je edina pozitivna ideja te „komedije“. „Vašo polno mizo bodo zasedli tisti pozabljeni hlapci, tisti zavrženci in razcapanci. Raztrgajte svoje proklamacije, otesite se skrbi za narod in njegov blagor! Zakaj „naroda“ ni več! In ni več hlapcev in ni več zavržencev“ (str. 95). „To bote gledali! Kadar se vzbudi v hlapcih gospod, v sužnjih kralj! Dragi moj, kadar ne bo več „naroda“; kadar bodo samo ljudje, sami svoji, predrzni in ponosni, kralji v c u n j a h! Takrat ne bo več tega naroda, ki caplja na različnih vzdah, ki je na prodaj za groš, za uslužen smehlaj . . .!“

To so ideje Cankarjeve „komedije“. On sovraži „prvaštvo“, katero se razvija iz sedanjih družabnih razmer, in hoče splošno enakost vseh posameznikov. Vsako delovanje za javni blagor se mu zdi hinavsko, in pošten je le oni, ki dela sam zase in se nikamor ne vtika, kakor nerodni Gornik.

Mnogo dobrega je povedal Cankar v tej „komediji“. Puhlo praznoto misli, s katero izgovarja „izobraženstvo“ svoje vsakdanje fraze, je hudo ožigosal in svoje osebe označil z najostrejšimi črtami. A v vsem je pretiraval. Splošna izprijenost ni tolika, kot jo slika, dasi se res dobé posamezniki, ki so prav podobni njegovim osebam. Prizori so prisiljeni, govori sicer duhovito sestavljeni, a nenaravni. Iz vsake osebe gleda karikatura pri vsakem gibljeju, in to je pretirano in neumetniško. Na odru bi se ta „komedija“ najbrže ne obnesla, ker ni pisana za navadno, ampak le za rafinirano občinstvo. *dr. E. L.*

Ilijada. Povest slovenski mladini. Prosto po Homerju pripoveduje Andrej Kragelj. Cena 1 K 40 v. — V Gorici. Tiskala in založila „Narodna tiskarna“ 1900. Str. 267. — G. profesor Kragelj je srednješolski mladini pač ustregel s to knjižico. Res, da ta prevod nikakor ne podaja pesniške lepote divne Homerovo epopeje, ker ni zložen v pesniški meri. Tudi kot pripomoček za prevajanje v šoli ga dijaki ne morejo rabiti, ker je čisto prosto stiliziran. Koristen pa bo mladini,

ker iz njega spozna na lahek in prijeten način vso vsebino Iliadino, zlasti še zato, ker so poglavja tako razdeljena kakor v izvorniku. Gimnazijski mladini priporočamo to knjižico. Saj dijak v izvorniku itak ne more prečitati vsega speva, celotno vsebino pa mora poznati. Ob koncu je pridejan alfabetičen tolmač važnejših osebnih imen.

Slovenska stenografija. Priredil Fr. Novak, c. kr. gimnazijski profesor. Prvi del. Korespondenčno pismo. V Ljubljani 1900.

Ta knjiga znači lep napredek slovenske znanosti. Zanimajo se zanjo tudi učenjaki drugih slovanskih narodov in se izražajo o njej zelo pohvalno. Gradiva obsega knjiga toliko, da se bo vsak le s strahom in skrbjo začel iz nje učiti. Zdi se nam, da je g. pisatelj imel namen, naj bi se njegova „Slovenska stenografija“ rabila le kot šolska knjiga. Kajti samouk bi morda izgubil pogum, preden bi zmagal tako obilico tvarine. Pa tudi nekatera pravila niso izražena dovolj popularno za samouka; zlasti temeljni nauki stenografije so obdelani nekamo preveč na kratko. To pa šolski knjigi kar nič ne zmanjšuje vrednosti. Če bi se kdo vendarle hotel sam učiti iz prof. Novakove knjige, lahko kot uvod prouči prof. Bezenškovo „Slovensko stenografijo“.

Hvalevredna misel je bila, da je g. profesor Fr. Novak sestavil tako obširno učno knjigo o korespondenčnem pismu. Ne samo, da se bo po njegovem navodu lahko zelo hitro pisalo, ampak slovenski stenografi-začetniki zdaj ne bodo imeli več izkušnje, da bi si sami izmišljali kratice, kojih bi morda za njimi nihče ne znal brati. V g. Novakovi „Slovenski stenografiji“ je namreč nakopičenih toliko kratic, da bi jih za korespondenčno pismo več ne bilo mogoče iznajti.

Posebno pohvalo zaslužijo tabele koncem knjige. Tu je vse tako jasno in precizno, da je veselje čitati. Tako krasnega stenograma niti nemške stenografične knjige nimajo, dasi nemški tisk slovi vsled natančnosti in lepih oblik.

Želimo samo, da bi temu prvemu delu kmalu sledil drugi, in da bi se mogli o njem istotako pohvalno izraziti. *J. G.*

Hrvaška književnost.

Prvi hrvatski katolički sastanak obdržavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5. rujna godine 1900. — Uredio po želji središnjega odbora Stjepan Korenić, tajnik središnjega odbora. — U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek) 1900. 8°. Str. 429. — Prvi hrvaški katolički shod je bil velike važnosti za slovanski jug. Na njem se je sešlo poleg vseh hrvaških škofov mnogo hrvaškega izobraženstva. Tu so se razpravljala poglavitna kulturna vprašanja naše dobe, tu se je

začrtala smer, v kateri se mora gibati hrvaško javno življenje, da se ljudstvo povzdigne duševno in gmotno. Vse razprave, vsi govori in vse debate tega shoda so tu objavljene v lični knjigi natančno po stenografičnem zapisniku. Knjigo krasijo mnogo lepih podob, ker so sprejeti vanjo portreti vseh odličnejših mož, ki so se udeležili sestanka.

Pregršt sušnja. Skupio Neurastenicus. Vel. 8°. Str. 189. Cena 3 krone. — Tu je napisanih obilo šaljih in zbadljivih verzov, ki se aforistično vrstijo v dolgih pesmah. Pisatelj se za kratek čas norčuje iz politike in iz raznih stanov. Marsikateri dober dovtip je v knjigi, ne manjka seveda tudi ponavljanja in površnosti. V „posvečenju“ pravi pisatelj, da posvečuje knjigo svojemu najboljšemu pisatelju dr. Vicku Mihaljeviću, „da se još jednom naplače, nasmije i naljuti.“ Vsaka pesem ima šaljivo podobo v sirovih potezah. E. L.

Zemljopis Hrvatske. Napisal dr. pl. Hranilović, D. Hirc. U Zagrebu 1901. Tisak Antuna Scholza. — O tem delu izpregovorimo obširneje, kadar bo dovršeno. Izhaja namreč v snopičih po dve poli vel. 8°. Doslej so izšli trije snopiči, ki vsekako obetajo, da „Zemljopis Hrvatske“ — „prikaže domovinu u dostojnoj slici“ in da se bodo Hrvatje zares lahko postavili ž njim na stran drugih kulturnih narodov. Lepo delo, ki je preračunjeno na 30 snopičev in stane naprej plačano s pošto vred 20 K, priporočamo vsem slovenskim ljubiteljem hrvaške zemlje. Naroči se lahko tudi v treh obrokih po deset snopičev à 7 K 30 v. — Vsak mesec izideta dva snopiča.

Češka književnost.

Ideály výchovy. (Volné kapitoly) Napsal prof. Fr. Drtina. Knihovnička (knjižnica) „Času“. Číslo 2. Praha 1900. Cena 20 h. — Profesor Drtina zahteva revolucijo, popolen preobrat, v današnji vzgoji. Zahteva, naj bi šola vplivala mnogo manj na razum in na spomin, več pa na voljo. To načelo ga je dovelo tako daleč, da celo zahteva, naj se v krščanskem nauku izpustijo vse resnice, katere se ne nanašajo neposredno na praktično življenje. Da prof. Drtina tako uči, je umevno. Drtina je namreč pristaš Masarykov; o tem se je

pa že pisalo, da méni ustanoviti novo sekto „pozitivistov“, katere edini nauk bi bil: „Ljubi svojega bližnjega!“ Pozneje se je Masaryk nagnil k protestantom, dasi se njegovi nauki ne strinjajo posebno s protestantizmom — Ako bi profesor Drtina v svojih izvajanjih ne segal predaleč, bi drage volje pritrdili tudi mi njegovi zahtevi: Šola naj vpliva tudi na voljo, ne samo na um in spomin!

O příčinách chorob nervových a duševních. a kterak jim předcházetí. V lidových přednáškách české university přednesl docent Dr. Ladislav Haškovec. (Vydáno ve sbírce „Lidové rozpravy lékařské“ jako číslo 8—9. Nákladem Jana Otty. Praha 1900. Cena 1 K 20 h.) Často slišimo trditev: Vsak človek je dandanes nervozen. To je res; toda le v gotovem pomenu, če namreč priznamo, da je nervoznost isto, kar sitnost. Na vsem svetu ne dobimo človeka, ki bi prav nikoli ne pokazal sitnosti in ki bi vse vdano pretrpel. Zato lahko rečemo, da so kolikor toliko sitni vsi ljudje, torej: Vsak človek je nervozen. V tem smislu bi tudi lahko trdili o starih Hunih in Obrih, Kvadih in Markomanih, da so bili vsi nervozni, od prvega do zadnjega. Jasno je, da na ta način pridemo kmalu — ad absurdum. Zato je treba ločiti domišljeno nervoznost, katera je navadna sitnost, od prave nervoznosti, ki je bolezen, in večkrat nevarna bolezen. Dr. Haškovec razlaga v tej knjižici, kako je treba živeti, česa se ogibati, da se obvarujemo nadležne nervoznosti. Razpravo oživljajo razni zgledi, mnoge je povzel pisatelj iz lastne izkušnje. Slog je lahek in poljuden.

Splenotherapie tuberkulosity. Další zkušenosti o léčitelnosti tuberkulosity sděluje M. U. Dr. Václav Moravec, lékař vnitřních nemocí v Praze. V Praze 1900. Tiskem B. Grunda a V. Svatoně na Vinohradech. Nákladem spisatelovým. Cena 60 h. — Ta knjižica objavlja zopet nov način, kako zdraviti jetiko. O koliko podobnih iznajdbah smo že brali zadnja leta! Inhalacija, kumis, injekcija itd. so sledile druga drugi. Zdaj priporoča dr. Moravec splenoterapijo. Dasi bo morda tudi ta iznajdba imela isto usodo, kakor sloveče Kochovo zdravljenje jetike, ki je zbudilo mnogo hrupa, a se kmalu zavrglo, nas vendar veseli, da se med medicinskimi izumitelji, ki bi radi polajšali bedo človeško, imenuje tudi ime slovanskega zdravnika. J. G.

Glasba.

Mladinski glasi. — Uglasbil P. Angelik Hribar. (Ponatis iz „Angeljčka“). I. zvezek. Mladinske pesmi J. Stritarja. (S slikami.) — II. zvezek. Pesmi cerkvene in svetne. (Čveteroglasno). V Ljubljani 1901. Založilo društvo „Pripravniški dom“. Tiskala „Katoliška tiskarna“. — Cena vsakemu zvezku je 40 h. — Vsak mladino ljub gotovo z veseljem pozdravlja to zbirko. Vsega ima ta zbirka dovolj: pesmi veselih, nagajivih, krepkih, resnih, tolažljivih in zraven še prijetnih cerkvenih, pesmi, ki izražajo vse, kar more prevevati preprosto otroško srce. — I. zvezek obsega izključno pesmice v prijetnem, lepo izpeljanem dvoglasnem stavku, II. zvezek pa čveteroglasne svetne in cerkvene v sicer preprostem, gladko-tekočem stavku, kakršnega zahtevajo pesmi otroškega značaja. Človeku se zdi, ko pregleduje te skladbice, kakor da bi hodil po bujnocvetočem pomladnem vrtu, obsejanem z najrazličnejšimi cvetkami. Nekatere so krasne, da postoji pri njih, druge sicer nimajo tako krasotnega nakita, a širijo prijetno vonjavo, tretje pa so le bolj zato, da delajo drugim nekako ozadje. Tudi v teh zbirkah je nekaj pesmic, ki jih diči lepa zunanja oblika, druge pa so sicer nekoliko preprostejše opravljene, a nam tudi ugajajo, ker tako dobro izražajo čuvstvovanje otroške duše. Nekaj malega je pa tudi takih, ki same na sebi niso morda slabe, a v zbirki se nam zdé le bolj zaradi števila. To pa zlasti zato, ker imajo ali motive, ki so v zbirki tualitam že boljše obde-

lani, ali ker imajo vsled navadnih, vsakdanjih motivov nekak stereotipen izraz. Seveda se je bilo temu izvečine težko izogniti, ker je besedilo tuintam skoraj brez vsakega liričnega tona. Vendar pa ta mali nedostatek zbirke kar take ne kazi, ker je v zbirki dobrih pesmic na izbiro. Zato želimo, da bi se ti „Mladinski glasi“ glasili povsod iz svežih otroških grl in da bi odmevali od vseh krajev naše domovine.

Fr. K.

Skladbe. 1. Samospevi s klavirjem. Zložil Hrabroslav Volarič. Založila Franja Volaričeva. Izdal Josip Čerin. Cena 3 K. — Rajni skladatelj Volarič je bil nežnočuten glasbenik, ki je zložil mnogo pesmi resnega in šaljivega značaja. Prehitela ga je smrt, da ni mogel sam izdati svojih skladb. Zato jih izdaja njegova vdova, a prireja jih za tisk g. Čerin. Moderni glasbenik bi rekel, da so te skladbe starikave in šablonske. Oni, ki so obsodili Nedvêdove samospeve, ne bi bili zadovoljni niti z Volaričem, ker je zlagal v istem slogu. A odrekati se ne more tem samospevom, da imajo v sebi mnogo pristnega, domačega čutila in da je v njih neskalsen izraz naivnega duha. Taki sta n. pr. „Dekliška tožba“ in „Ne žaluj!“ Volarič si izbere vedno enostaven napev, ki ga vodi skozi vso pesem, da jo melodično zaokroži. Globljih misli ne išče, tudi spremljevanje enostavno prilaga enostavnemu napevu. Za koncertno dvorano niso zložene te pesmi, a v domačem krogu se dobro pojó.

E. L.

To in ono.

Prešernov sonetni venec je v gladkem nemškem prevodu izdal g. Anton Funtek in je čisti dohodek lične knjižice namenil Prešernovemu spomeniku v Ljubljani. O tem prevodu izpregovorimo več prihodnjič.

„*Glasbena Matica*“ v Ljubljani je priredila dne 9. sušca III. koncert v tej sezoni. Tudi pri tem koncertu se je odlikoval izvrstni zbor, ki je dovršeno proizvajal Iv. pl. Zajca „Dolazak Hrvata“ in Wagnerjeva krasna zbora s spremljevanjem orkestra: „Presrečen sem“ in „Pozdrav vesel dvorani“. G. operni pevec Tit Olzewski je pel dve novi pesmi gospoda dr. Gojmira Kreka: „Misli“ in „Zaprta so njena okenca...“ To sta moderni skladbi, ki imata pač posamezne jako fine stavke, ki pa v celoti zbuja-

le ono nemirno in nedoločeno čuvstvo ki je lastno, novemu secesionizmu. Posebnost tega večera je bila virtuoziinja na harfi gospa Jelena Klička-Nebešká, ki je s svojo precizno, res umetniško igro očarala občinstvo. Bil je to res izreden užitek, ker se tako dovršeno sviranje na harfo redko sliši v koncertnih dvorinah.

Stjepan Ivičević. Dne 24. prosinca je preteklo sto let, kar je bil rojen v Drveniku pri Makarski hrvaški pesnik Stjepan Ivičević. Kot pesnik je deloval v dobi pred preporodom hrvaške književnosti. Ko je izšla prva številka „Danice Ilirske“, se je oklenil Ivičević Gaja in mu poslal več pesmi za ta list. V njegovi zapuščini se je našlo precejšnje število izvirnih in preloženih pesmi. Bil je eden prvih

domoljubov, ki so se javno borili za zedinjenje Hrvaške z Dalmacijo. Zato se je dal voliti l. 1848. v državni zbor in l. 1861. v hrvaški sabor.

Nova zvezda. Dne 21. februarija so zvezdoslovci opazili na nebu naenkrat novo zvezdo. Prikazala se je v ozvezdju Perzeja in jo je bilo videti zvečer skoraj navpično nad nami. Kdor ima kak zvezdni atlant, naj si jo misli skoraj natančno v sredi trikota, katerega tvorijo zvezde Algol (β), α in ϵ . Nova zvezda se je zasvetila spočetka v svetlobi zvezd prve vrste, a je začela takoj pojemati. Ko pišemo te vrstice, je njena svetloba nekako med drugo in tretjo vrsto.

Zgodovina nam poroča o več enakih pojavih. Najznamenitejša je bila takozvana Tychonova zvezda v Kasiopeji, katero je prvič opazil zvezdoznanec Tycho de Brache 11. novembra l. 1572. Zvezda je v kratkem času zasvetila tako močno, da je nadkrižila vse druge nepremičnice in dosegla celó svetlost Venere. Toda že za mesec dni je jela svetloba polagoma pojemati in po 17 mesecih je postala za prosto oko zopet nevidna. — V novejšem času se je prikazala enaka zvezda v Kroni. Zelo majhna zvezdica 9—10. vrste, torej le za močne teleskope vidna, je v prvi polovici meseca majnika l. 1866. naenkrat zažarela v svetlosti zvezd druge vrste, potem pa kmalu tako opešala, da so jo od 20. maja dalje mogli opazovati le še z daljnogledom.

To zvezdo so učenjaki s spektroskopom natančno preiskavali. Šar je kazal svetle črte žarečega vodenca. Zvezdoznanci so iz tega sklepali, da se je na zvezdi izločila velika množina vodenca, ki se je užgal in druge snovi na zvezdi unel. Ta požar na zvezdi pa ni dolgo trajal; zato je tudi zvezda postala kmalu zopet nevidna.

Zanimivo je vprašanje, kaj provzročuje pri nebesnih svetovih one velikanske ognjene erupcije, vsled katerih nam postajajo nanovo vidni. Zvezdoznanci odgovarjajo na razne načine.

O zvezdah nepremičnicah se navadno misli, da so popolnoma stalne. To pa ni resnično. Vse takozvane nepremičnice našega ozvezdja se premikajo v svetovnem prostoru, tekó po odkazanih potih in se sučejo najbrže okrog skupnega težišča. Zaradi silne razdalje seveda s prostim očesom tega premikanja ne moremo opaziti, toda zvezdoslovci so s svojimi občutljivimi instrumenti zasledili tudi to premikanje in je dokazali v večji ali manjši meri skoraj privseh zvezdah. V svetovnem prostoru se pa ne nahajajo samo zvezde, temuč tudi neizmerne množine raznih snovi, katere imajo obliko večjih ali manjših meglic, in o katerih se misli, da se polagoma zgoščujejo v prave zvezde. Mogoče je tedaj, da zvezda na svojem potu zaide v tako meglo, katera sestoji iz velike množine plinov, ki se ob zvezdi vnemajo in provzročijo silen požar. To je eno mnenje učenjakov. — Drugi pa menijo, da lahko nastane veli-

kanska erupcija na zvezdi sami. Razni plini se izločijo iz zvezde in se užgó. Nekoliko temu podobne bi bile protuberance na solncu, katere se na obrobju kažejo v podobi silnih plamenov in na osredju solnca v podobi takozvanih bakelj.

Tretji, manj verjetni slučaj bi se utegnil primeriti, ako dve zvezdi trčita skupaj. Da obe telesi pri tako silnem udarcu zažarita, je brezdvomno tudi še tedaj, ako sta obe zvezdi popolnoma brez ognjene vsebine. Toda v tem slučaju bi ogenj ne bil samo na površju, ampak zažarela bi vsa vsebina obeh zvezd, in tak žar bi ne ugasnil v nekoliko dneh ali mesecih, ampak zvezda bi morala svetiti dolgo, zeló dolgo časa, skozi stoletja in še dalje.

Ker nova zvezda v svoji svetlobi že pojema, smemo sklepati, da je ogenj, kateri jo je storil nam vidljivo, nastal vsled raznih plinov, ki so se užgali na površju zvezdinem. Kan. I. S.

Rdeči sneg, katerega smo opazovali pred nekaj dnevi, je padal na mnogih krajih. Celó iz Berolina se je poročalo, da so videli rdečkast sneg, in v južni Italiji in v Siciliji so opazovali v dežnici rdečkast prah. Drobnogled nam kaže v tem prahu majhne, večinoma prozorne, ali vsaj prosojne drobce, kateri se pod polarizatorjem izpreminjajo v kremenčevih barvah. Kolikor se dá brez kemične preiskave sklepati, sestoji rdeči prah iz belkastih in bledorjavkastih kremenčevih drobcov, katerim so primešane razne druge snovi, ponajveč železni oksid, ilovica in druge rudnine. Ta prah je gotovo dvignil vihar iz Sahare. Ako upoštevamo velikanski prostor, čez katerega se je raztezala ta padavina, moramo sklepati, da so bili silni cikloni v Sahari, ki so dvignili velike množine peska in prahu v zrak in zanesli z južnimi vetrovi najmanjše drobce celó do severne Nemčije. Najbrže sta južno vreme, ki je takrat nastopilo, in pa izredna depresija barometra pod normalom (22mm) v tesni zvezi z afriškimi viharji. Kan. I. S.

Japonci in evropska omika. Znano je, da se Japonci vedno bolj približujejo evropski omiki. V vsej državni upravi posnemajo evropske zglede. Zdaj je pa izšel važen ministrski odlok, ki določuje, da se odpravi stara kitajska pisava in da se po šolah začne pisati z latinskimi črkami. Ta važna izprememba bo gotovo dobro vplivala na razvoj japonskega slovstva.

Najdražje kovine. Zlato ni najdražja kovina. Zdaj poznamo 26 kovin, ki so še dražje od zlata. Najdražji bi bil „gallium“, ki se je l. 1875. našel v cinkovi rudi ter je podoben aluminiju z modrobelim sijajem. Kilogram bi stal do 800.000 Kron. Potem pride „vanadium“, katerega kilogram bi stal do 110.000 K. Za njim pridejo „rubidium“, „thoricem“ in „glercinium“, „litium“, „lanthan“ in „calcium“ Zadnji je sicer v vsakem apnu, a silno težko ga je dobiti čistega, in zato je tako dragocen.

Pogovori.

(Dalje.)

G. Zvezdoslava. — Lepo to: vedno več pesnikinj se oglašajo, ki hočejo posvetiti lepi umetnosti, poeziji, svoje dušne moči. Zakaj ne? Kar se posreči eni, zakaj bi se ne tudi drugi? Toda opomniti moramo na rek, ki je že star: poeta nascitur, po naše: poezija dar nebeški! Če se nekaj misli vrže na papir v obliki pesmi — zato še ni vsak, ki to zna, že pesnik — recimo — pesnikinja. Kako je z Vami? „V blagohotno oceno, prosim, blagovolite sprejeti te dve pesmici.“ Poglejmo ju. Prva: Čemu?

Čemu, čemu, srce ubogo
ti žilca vsaka trepeta.
Čemu se dvigaš, burno polješ
ko val nemirnega morja?

Kaj mari ti si prvi čutil
posvetne sreče tajno moč;
da ko jo že objeti meniš,
stojiš iz dalje vanjo zroč!

Kar ti si čutil, to čutilo
je že nebroj jih pred teboj:
„Ne išči sreče v zlobnem svetu,
v višave dvigni se z menoj!“

Zaman so jo iskali v svetu
rodovi neštevilni že, —
Glej, tam v višavah rajskih — v Bogu
se sreče večne veselé!

Najprvo moramo reči, da je tudi žensko srce — srednjega spola, vsaj slovnica ne dela takega razločka, da bi imelo možko biti; zato je to slovničarska napaka, če je srce „čutil“, dasi ne naravna. Tudi je res ubogo srce, če trepeta v njem vsaka „žilca“. Vidite, to so že take hibe, sicer ne srčne, ampak pesniške oblike, ki jih ne bi radi imeli v dobri pesmi. Misel je sicer navadna in večkrat že opevana, a zato ne moremo reči, da bi je ne smeli opevati tudi Vi. Celo lepo je od Vas, da ob takem trepetanju srca Svojega obračate pogled kvišku in se ne izgubite v nezdrave lamentacije, ki srca utešiti ne morejo. To bo morebiti zacelilo tudi rano v njem, ki jo je Vam zadal, kakor izvemo v drugi pesmi „Dekletova osoda“.

Srce mi je tožnost zakrila,
zalila mi solza oko.
Saj on, ki nad vse ga ljubila
oh, danes je jemal slovo!

Zapustil ni kraje domače
in stan si ni drugi izbral.
A — v srcu je sklenil drugače,
globoko mi rano zadal!

Zakaj je slovo jemal, nam sicer pesmica ne pové: na tuje ni šel, stanu družega si ni izbral (mislimo: druge ni vzela) — ampak kratko: drugače je sklenil in to je že dovolj, da tožnost zakrije srce in zalije solza oko dobremu dekletu. Je pač tudi ta skromni

vzdih nekak „Stimmungslied“ — samo, da bi zašli tudi mi v ono milo čustvovanje — ne bi nas smele motiti zopet slovnične napake. Bi se moralo pač reči: zapustil ni krajev domačih — in si družega stanu ni izbral. A bi morala biti potem tudi rima „drugače“. — Blagohotni smo hoteli biti z oceno, a odkritosrčni tudi. Zato sodite, prosimo, zdaj sami, kako in na kaj Vam je paziti v prihodnje pri pesmah, ki, upamo, vzklijejo iz ozdravljenega srca.

G. A. M. Rostor. Med drugimi — res že skoraj preobilnimi — pismi mladih „pesnikov“ imamo tu tudi Vaše pismo in eno pesem. O pismu ne moremo veliko reči. Zdi se nam le, da je Vaše naziranje za Vaše sedanje stanje, za Vaše razmere precej pesimistično. Svetujemo Vam, da uporabljate pridno čas in gojite tisto, kar imenujete „moja največja duševna zabava“, namreč — uk. V mladih letih ni dobro, če človek sede „na visokega konja“ pa hoče učiti in poučevati druge, pri tem pa zabavljati na tiste, od katerih ima sam pouk. „Klasičnih tepcev“ pride pač mnogo v življenje, da bi pa bil temu vzrok tisti, ki ga navajate Vi — dvomimo. Da bi gledišče dalo „mnogo samostojnosti“? Upamo, da se boste pozneje kdaj — zavedli. — „Pesem“ dovoljujete, da jo damo v tisk, če nam je všeč. Prosite pa: „da bi ne pustili, da bi Vam v uredništvu besede zamenjavali, predstavljali jih na druga mesta ali celo prena-rejali ritem“, češ: „Eden misli tako, drugi pa drugače.“ Kakšna je neki ta pesem, ki o njej tako samosvestno zahtevate takih pogojev? Denimo jo sem in ne zamenjajmo in ne prestavimo prav ničesar!

Pesem o silnem kralju.

1. Živel je nekdan silen kralj.
Eh, nikdar se nikogar ni bal.
Vladal je on devet gradov,
vladal je on pet zlatih kron
tam na pokrajinah ogrskih.
2. Vzdigne nad njim se knežinja,
roža ljubljanskega polja —;
vladati če devet gradov,
vladati če pet zlatih kron
in silnega kralja srce — — —
3. Vodil je vojsko silni kralj,
vodil jo je cel božji dan
zoper lepo knežinjo,
rožo polja ljubljanskega.
A predno je sonce (!) šlo za goro,
kapituliral je pred njo.

No, mi pa ne „kapituliramo“ pred Vami. — Takih pesmi zapojete lahko par kilogramov na dan! Kralj, ki vlada devet gradov — pa pet zlatih kron (morda avstr. veljave), nam ne

imponira preveč — posebno še s kronami „na ogrskih pokrajinah“. Tudi „ljubljan-skega polja“ roža, ki se „nad njim vzdigne“, se nam ne zdi tako interesantna, da bi kapituliral kralj, ki se nikogar ni bal, potem ko cel dan „vojsko vodi zoper njo“. Pomnite: od vzvišenega je le en korak do smešnega. Zdravi ostanite in učite se lepo tudi „od starejših“!

G. X v Lj. „Če sem milost našel v Vaših očeh, prosim, da bi mi povedali vrednost teh dveh pesmic...!“ Vrednost? Menda vendar ne na krone? Kajti da stojite ob strugi Ljubljanice „zamišljen“ in „strmite (!) z očesom u (!) kalno vodo“, da se na vrhu vode „igra veselo valček“, ki se Vam „prijazno naproti (!) smehlja“; da se Vam zdi, da ta valček z Vami čuti in glavico (valček — pa glavica!) poveši in tiho molči, — vse to skupaj ni vredno niti ene same krone! — In konec? Valčku želite, naj mu bo vedno sreča mila „doma“ (!) v površju voda (!) ...“

Za tabo ozira
se motno oko,
a z mano žaljuje (!)
Č'lo modro nebo.

Enako se moramo čuditi Vaši bujni fantaziji, ki vidi (v drugi pesmi) gozd tam, kjer ga — ni. Posekali so gozd in zdaj „gola

rebra v zrak moli“ in vi gledate stvari, ki jih v njem več ni. Veste, kaj je gozd — veste, kaj so rebra, pa še gola rebra, ki jih je človeška sila „do kosti obrila (!!)“? Kako milotuzno se bere n. pr. tretja kitica v Vašem „posekanem gozdu“:

Vse je tiho, vse mirno.
Niti polh in veverica
Ne prebiva, zajc, srnica,
vse je golo, vse pusto.

Polh in veverica ne prebiva... zajci in srnice... vse je golo — vse pusto! Prijatelj, storite trden sklep, da tako pevanje pustite drugim, ki bodo morebiti imeli manj fantazije pa več, no! le recimo — pameti. — Iskali ste v nas „človeka, ki bi Vam kaj povedal“. Zato Vam hočemo gotovo le iz prav dobrega namena povedati, da je treba, kakor pri vsakem delu, ki naj je kaj vredno, tudi pri „pesnikovanju“ najprej razsodno, logično, stvarno — misliti! Če tega ni, potem se zverži pač par rim, par kitic, o katerih pa moramo le reči: boljše, da jih ni! Ali ste užaljeni, hudi ali — hvaležni? Kakor hočete: dobre volje in prijateljske vdanosti nam nikar ne odrekajte! Kaj pa, ko bi se poskusili v prozi? Ker imate domišljijo precej živahno, bi morda kaj dobrega napisali, če bi vam ne delala sitnosti ritem in rima! M. B.

Razpis nagrad.

V 16. št. lanskega letnika smo razpisali tri nagrade za tri izvirne povesti. Presojevalci so priznali le povesti I. Selanovi „Na vojvodskem prestolu“ nagrado v znesku 200 kron.

Rokopise, katerim ni bilo možno prisoditi nagrade, vrnemo dotičnim p. n. pisateljem. Ostali dve nagradi pa iznova razpisujemo, in sicer:

1. Za povest v obsegu 7—8 tiskanih pol našega lista — nagrado 500 kron.
2. Za povest v obsegu 2½—3 tiskanih pol — nagrado 200 kron.

Rokopisi naj se po običajnem načinu pošljejo do 1. oktobra t. l.

Uredništvu „Dom in Sveta“.

P. n. gg. naročnikom „Dom in Sveta“.

Vkljub naši iskreni prošnji je še mnogo naročnikov zaostalo s vplačilom naročnine za lansko leto. — Lepo prosimo, naj p. n. gg. naročniki kmalu poravnajo svoj dolg, ker provzroča izdajanje ilustriranega leposlovnega lista ogromne troške. Uredništvo in upravništvo lista se trudita, da bi bil „Dom in Svet“ vedno lepši in zanimivejši, zato je tudi opravičeno pričakovati, da bodo p. n. naročniki tem rajši storili svojo dolžnost.

Ker bomo ob kratkem dali natisniti nove naslove za ovitke, prosimo, da nam oni p. n. naročniki, ki želé na svojem naslovu kake izpremembe, to blagovolé sporočiti v najkrajšem času.

Upravništvo „Dom in Sveta“.